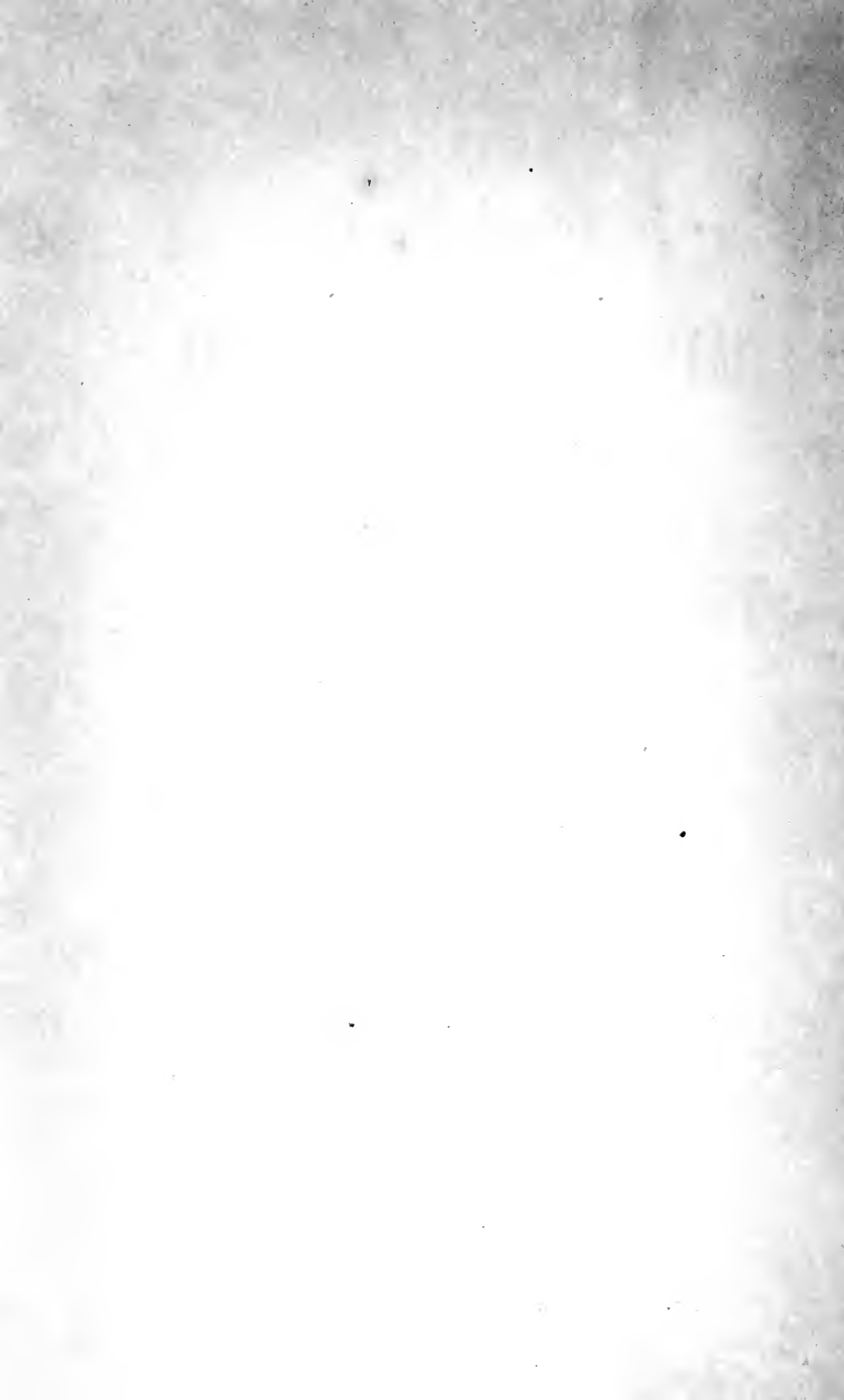

DE
DIALECTICA
SANCTI JOANNIS DAMASCENI.

DE

DIALECTICA

SANCTI JOANNIS DAMASCENI

THESIM PROPONEBAT

FACULTATI LITTERARUM MONTISPESSULANI

J. GRATIEN RENOUX,

AVENIONE,

TYPIS FRANCISCI SEGUIN, VIA BOUQUERIE, 13.

1863

THE INSTITUTE OF MEDICAL STUDIES
10 EMBLETT PLACE
TORONTO 8, CANADA.

DEC 1981

2142

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

DOCTISSIMO

C. FORTOUL, PRESBYTERO

IN GYMNASIO PARIENSI (LES CARMES)

MODERATORI

HOC QUALECUNQUE OPUSCULUM

GRATITUDINIS TESTIFICANDÆ CAUSA

D. D. D.

J. GRATIEN RENOUX.

PROOEMIUM.

Quinque hujusce disputationis quæstiones erunt: Prima, de S. Joannis Damasceni vita et scriptis; secunda, de ejus dialectica; tertia, de significatione quam vocibus in frequentiore usu philosophorum positus B. Doctor subjecit. Inquiretur deinde quibus judiciis innitatur ad firmas rationes informandas, vel in quorum argumentorum consuetudine versetur; ac demum ejusdem methodus logica spectabitur.

DE

DIALECTICA

SANCTI JOANNIS DAMASCENI.

CAPUT PRIMUM.

CONSPECTUS VITÆ SANCTI JOANNIS DAMASCENI , ET EJUS PRÆCIPUORUM
QUÆ EXSTANT OPERUM.

Clarorum scriptorum pauci sunt qui tantam vita et moribus quantam S. Joannes Damascenus ab historicis et a variis auctoribus injuriam acceperint : alii quidem , alterum pro altero confundentes , illi varias personas affixerunt ; alii autem diversa de ejus moribus commenta , imo secum adversantia contexuere (1) ; verum doctissimi viri , inter quos prima obtinent P. Lequien qui opera Sancti Doctoris summa cura atque diligentia edidit , et Leo Allatius , homo eximiæ et pene immanis eruditionis , contortæ historiæ jura restituentes , qualem sese habuerit Damascenus , qua ætate vixerit , quibus demum fuerit virtutibus ornatus , feliciter exposuerunt . Non mihi in animo est criticorum altercationes huc inducere : lis enim certantium jam judicata est ; sed cum ejus vitæ genus describere deceat , cujus doctrinam suscipimus evolvendam , juvat in unum colligere tum quæ de Beati Doctoris persona et moribus P. Lequien aut Leo Allatius censorii calami acie ad liquidum perduxerunt , tum quæ de ejusdem historia scripsere vetustissimi auctores .

(1) Bayle , *Dictionnaire histor. et critiq. N. A et B.* — Leo Allatius , Prolegom. operib. Dam. præfixa , ex opere ejusdem Leonis non edito . « De libris apocryphis » , inscripto .

Joannem Damascenum Damasci(1), in urbe Syria, natum fuisse, et ibidem fuisse baptizatum certo scimus(2); quo tamen anno natus sit neque apud alios comperi, neque e scriptis ejus suspicari possum; illud prorsus incertum esse, quod vel conjectura nullus assequi possit, affirmat P. Lequien. Idem tamen auctor autumat Damascenum circa exitum seculi septimi ortum esse(3); nam Leo Isauricus, imperator ex anno 727 sacris imaginibus bellum indixit, quod e Theophanis testimonio constat(4); atqui Joannes Hierosolymitanus, auctor vitae Sancti Doctoris, narrat eum tunc temporis jam scriptis contra hæreticos contendere, atque etiam publica negotia apud Saracenos administrare(5); neque iis fungi potuit priusquam ætas firmata virum fecisset; imo verisimile videtur eundem monasticæ vitæ nomen dedisse, atque in clerum Hierosolymitanum accensitum fuisse, sub primis temporibus Leonis Isaurici(6). Parentem habuit e nobili familia, moribusque christianis ornata(7); ejusdem progenitores, viri religiosi, « pietatis florem et Chris-

(1) Vita S. Damasc. a Joanne Patriar. Hierosolymitano conscript. et operib. Damasc. præfixa, §. II, p. 2. — Constantini Acropolitæ Logothetæ Sermo in S. Joann. Damasc., interprète J. F. de Rubeis, apud Bollandist. sexta Maii, T. 2, p. 753. — Cfr. præclara testimonia e variis auct. excerpta.

(2) Vita S. Damasc., §. VII. p. v. — Leo Allat., Proleg., §. VII.

(3) Not. 1, in Vita Dam., p. v.

(4) Theoph., ad ann. 10 Leonis Isaurici., p. 358., ed. 1655.

(5) Vita Damasc., §. XIII et XIV, p. ix.

(6) Not. 5 in Vita Dam., p. ix. — quæ tamen mera conjectura est.

(7) Existimat P. Lequien S. Damasceni patrem fuisse Sergium illum τον τοῦ Μαρσῶν Mansuri, cujus Theophanes meminit ad annum 6 Justiniani Rhinotmeti. Hic vir fuit *κρίστιανικώτατος, γενικός λογοθέτης, κἀδίκου, ὑπερωμόνος τῷ αὐτῷ Ἀἰμιλίῳ*, Christianæ scilicet religionis amantissimus quæstor generalis et Abdolmecco Chalifæ amantissimus. Not. 1, in Vita Dam., p. iii.

tianæ scientiæ odorem in medio spinarum servaverunt(1). » Ii quidem, postquam Mahumetani urbem Damascum occupavere, a nefanda eorum secta sese avertentes et fidei christianæ, quam profitebantur, inconcussis animis adhærentes, illam domi labefactari haud passi sunt(2); quorum virtus ita omnium oculis effulsit, ut Saracenorum etiam principes rebus publicis eos præfecerint. Ipse Joannis pater, christianæ religionis amantissimus, summo honore fuit apud Chalifam habitus, etiamque ab illo præcelsa dignitate donatus(3). Hunc referunt, cum prudentem et idoneum magistrum, qui mentem filii institueret, curiose investigaret, in quemdam monachum, nomine Cosmam, ex Italia oriundum, et in captivitatem ab Arabibus adductum, forte incidisse: quem scilicet cum Barbari in urbem adduxissent(4), cum ejus conservis, et hi acerbas fortunæ vices infelicitatemque suam dolentes, ipsum erarent, ut Deum sibi precaretur, qui peccatis indulgeret, circumstantes rem stupentibus oculis intuentes, Cosmam interrogabant, qua dignitate quove honore apud Christianos præcelleret; ille vero respondit, se nulla quidem seculari, sacerdotali vero duntaxat dignitate fuisse amplificatum; cæterum monachum inutilem esse, qui Philosophiæ operam dedisset, non solum quæ amando Deo vacat, verum et illi quæ externos sapientes habet auctores. His dictis, oculos lacrymis opplevit.

Verum haud longe pater Joannis constitit, qui, monachi

(1) Vita S. Damasc., §. V, p. III.

(2) Constant. Acrop. Sermo in S. Damasc., p. 734. — Vita S. Damasc., §. V, p. III. — Ex Menologio, die 4^a octob. — Ex Ms. Synaxario Basilii imperatoris, ad diem XXIX nov. — Leo Allat., Prolegom. (adv. Volateranum), p. XXIX et seq.

(3) Vita S. Damasc. §. VI, p. IV.

(4) Hoc forte contigit, ait P. Lequien, circ. ann. 690, quo Arabes. Africa subacta, mediterraneum mare infestarunt. N. 2. in Vit Dam. p. 5.

miseratus sortem iniquam, accessit, et illi solatia afferebat:
 « Ecquid tandem causa est, homo Dei, inquit, cur tu mundi
 « jacturam fleas, cui jampridem nuntium remiseris, atque,
 « ut ex hac veste conjicio, jamdudum mortuus sis? » Tum
 vero Monachus: « Jacturam hujus vitæ nequaquam lugeo; ego
 « siquidem, ut modo aiebas, mortuus sum mundo. Hoc solum
 « moleste fero quod omnem sapientiam humanam frustra sim
 « persecutus, substructo eis veluti fundamento illo circulo,
 « quem vocant scientiarum. Rhetorica linguam exercui; dia-
 « lecticis præceptis demonstrationibusque rationem excolui;
 « quidquid ad scientiam morum pertinet, seu a Stagirite, seu
 « ab Aristonis filio traditum sit, id accurate pervestigavi(1);
 « rerum naturam universam, quantum homini pervium est,
 « inspexi; Arithmeticæ rationes didici; Geometriam ad amus-
 « sim teneo; Musices concentus proportionisque satis probe
 « sum assecutus; ad cœli motum et conversionem siderum
 « quæcunque attinent, non prætermisi..... Inde ad arcana
 « Theologiæ progressus sum, tam illius quam Græci seu Gen-
 « tiles tradidere, quam ejus quæ a nostris theologis certis-
 « sima ratione est explicata. His ergo scientiis plenus, utilita-
 « tem quæ inde percipitur, nondum cuiquam impertivi, neque
 « per philosophiam filium parenti similem procreavi... Insuper
 « hoc bonitatis proprium est, ut quisquis bonis abundat, ea

(1) Vita S. Damasc.... τούτο δέ με ἀνιᾶ, ὅτι πᾶσαν μετήην ἀνθρώπων σοφίαν, καὶ τὴν ἐγκύκλιον προῦπεδίμενη ὡσπερ θεμελίον * τῆ ρήτορικῆ τὴν γλῶσσαν ἐξήσκημαι. Ταῖς διαλεκτικαῖς μεθόδοις καὶ ἀποδείξει τον λόγον πεπαίδευμαι τὴν ἡθικὴν μετήην ὅσην ὁ Σταγειρίτης καὶ ὅσην ὁ τοῦ Ἀρίστωνος παραδέδωκε..... §. VIII, p. v.

Ne quis miretur cur monachus ex Italia ortus, græcarum disciplinarum peritissimum se præbeat, advertendum est Siciliam, partemque inferiorem regionis italicæ, diu Byzantinorum imperatorum in potestate fuisse, quin tunc temporis adhuc illorum imperio subesse.

« quoque aliis elargiatur... Quando vero compos non fui, ut
« inter fideles servos, qui accepta talenta apud alios commit-
« tendo conduplicarunt, censerer, neque per philosophiam so-
« bolem ullam pepererim, sed, ut ita loquor, sine liberis
« vado, idcirco misellus ego vultum, ut vides, lacrymis per-
« fundo, gravique tristitia dejicior (1). »

Quibus auditis, Joannis nostri parens, ocyus Saracenorum principem adiit, rogans ut captivus manumitteretur, eique familiariter domi secum vivendi licentiam daret (2). Cui postulationi cum annuisset princeps, munificentissimo Cosmam excepit hospitio, eique liberos instituendos tradidit, Joannem scilicet, ipsius filium naturalem, et alium, nomine Cosmam, quem Hierosolymis oriundum, et parentibus orbatum, in filium iudicio et voluntate adscripserat. Præceptor quidem munus ejus studiosissimum sese præstiterat impigre exsecutus est, et alumnos optimis præceptis efformavit: illi autem adeo in studiis progressi sunt, ut brevi tempore Grammaticam et Dialecticam edocti, mox disciplinæ morum se dederint, atque etiam Arithmeticæ, Geometriæ, et Astronomiæ proportionum periti evaserint; imo et in harmonicis sonorum modulationibus eruditi sunt (3). Qua elaborationis et diligentiae cura his variis artibus arripiendis incubuerit Joannes, et quantam inde perceperit utilitatem, eximia quæ postea exaravit opera satis declarant (4).

(1) Vita S. Damasc., §. IX, p. vi et vii.

(2) Narrant historici Maviaam (Moawiah) qui gentis Omniadæ princeps et caput fuit, Damasci regiam statuisset, extincto Ali (661) quocum de imperio æmulatus erat. Huic deinceps successere Jesid, 683. — Moawiah II, 684. — Mervan I, 685. — Abdel-Malek, 705. — Walid I, 715. — Soliman, 717. — Omar II, 720. — Jesid II, 724. — Heschem, 742. Conjicit P. Lequien principem, de quo loquitur Joannes Hierosolymitanus, Abdel-Malek, aut ejus filium Walid, esse.

(3) Vita S. Damasc., §. XI, p. vii. — Constant. Acropol. Sermo in S. Joan. Dam., p. 758 et seq.

(4) Vita S. Damasc., §. XII, p. viii.

Verum maxime ad Theologiæ studium inclinabat, et omnes ejus partes penitus hausit; attamen antequam hujus sacræ scientiæ penetralia introspiceret, primo aditu vestibuloque constitit, humanæ sapientiæ operam daturus, cujus ope ad illam superne delapsam accederet. Ergo nullius ingenuæ artis elementa Damasceno nostro defuerunt, et e multa eruditione, plurimis exercitationibus, et omnium prope rerum scientia effloruit ejus ingenium et exuberavit, quale decet philosophum, qui non solum de vita et moribus, rebusque bonis et malis quærere, sed etiam divinarum humanarumque scientiarum, tum initiorum causarumque cujusque rei cognitionem debet assequi. Cosmas autem munus suum sustinuit, donec discipulus magistrum æmulatus, præceptoris operam quasi inutilem fecit; tunc ille monasterium Sancti Sabæ in Palæstinam petens, ibi ad mortem usque habitavit (1): quo etiam discessit Damascenus, postquam amplissimis honoribus, et maximis divitiis quæ, patris elato funcre, illi obtigerant, valedixit.

Πρωτοσύβουλος seu præses consiliorum creatus fuerat a principe Saraccorum; quo summo munere eum auxisse *Chalifam* Hescham conjectura auguror: quippe qui decem et octo annis (724-742) regno potitus, in Christianos benigna voluntate propensum interdum sese præstitit (2); haud enim verisimile mihi videtur tum Jesidum II, tum Walidum II, quorum unus quidem Hescham principatu præcessit, alius autem excepit, ambo vero religionis christianæ oppugnatores, Damascenum nostrum a teneris assuetum Christi delubris pie colendis ad honores provexisse. Ut ut sit, « ille, dimissis omnibus, Ma-
« thæum apostolum et evangelistam æmulatus, Christum secu-

(1) Vit. S. Damasc., §. XXII, p. xiv. « Abit ad Magni Sabæ monasterium.... (Lauras plerique solent istius modi loca nominare). » Const. Acr., p. 747.

(2) Fleury, l. 41, §. xiii. — L. 42, §. xxviii.

« tus est , majores divitias arbitratus thesauro omni Arabum op-
« probrium Christi , et elegit potius affligi eum plebe Dei quam
« temporalem habere jucunditatem(1). » Sed , cum abeundi
licentiam negaret princeps , rursus Joannes efflagitabat , ut
dignitatem , qua decoratus fuerat , abdicare sibi permetteretur :
qua tandem ei facta potestate , Cœnobium Sancti Sabæ , ut
modo diximus , petiit , monasticæ vitæ nomen daturus(2). Hic

(1) Ex Synodi septimæ generalis (Nicææ) actione sexta.

(2) Narrat Joannes Hierosolymitanus Damascenum in monaste-
rium abiisse , postquam a B. Virgine insigne munus accepisset. Ira-
tus scilicet Leo Isauricus , quod epistolas ad plebem Constantino-
politana[m] misisset , quibus sacrarum imaginum cultum acriter de-
fenderet , eum in mortis discrimen adducere statuit. Accitis igitur
quibusdam notariis suis , epistolarum Joannis exemplar ad imitan-
dum ipsis proposuit , in hoc nimirum ut et scripturæ notas , et ipsius
sententias ac verba effingere conarentur ; deinde jussit eos Episto-
lam , tanquam ex Joannis persona ad ipsummet imperatorem scrip-
tam exarare , cujus hæc sententia esset : « Salve , imperator...
« Tibi significo urbem hanc nostram (Damascum) negligenter om-
« nino custodiri... quare per Deum obtestor , ut hujus civitatis
« miseratione afficiaris ; atque ingenti et strenua manu præter om-
« nem expectationem missa... urbem sine ullo labore obtinebis. »
Hæc epistola conscripta , imperator , ex eadem animi perversitate ,
alteram ad Saracenorum principem epistolam confecit , in qua Da-
masceni prouisionem aperiret , et suam voluntatem amicitia[e] fœderis
conservandi confirmaret , atque ambæ litteræ ad Saracenum princi-
pem missæ fuerunt. Hic autem , acceptis litteris , ira incensus , Joan-
nem accersivit , ipsique dextram amputari jussit. Tradit historicus
Damascenum , dextra excisa , ante imaginem quæ B. Virginis effigiem
gererat , provolutum , hanc obsecrasse , ut manum sanitati restitue-
ret ; peracta autem oratione obdormivisse , ac per somnum dextram
recuperasse....

Hanc putidam fabulam appellant Cave , *Hist. littér. des Aut. Eccl.*
et Casim. Oudin. , *Comment. de Script. Eccl. , Art. J. Damas-*
cenus ; cæteri vero scriptores nihil repugnant , si mirabilis illa nar-
ratio alio nomine vocetur. — Cfr. Constant Acropol. in sua S Da-

referunt, cum pio sodalitis adscriptus esset, ad ductum tristis cujusdam senis sese applicuisse, qui vitæ religiosæ institutis, virtutumque piis exercitationibus eum informaret: atque inter alia hunc moderatorem illi præcepisse ne inanis gloriæ ventoso curru raperetur, e contra de se demisse sentiens, infimam ingenii fiduciam penitus infixam haberet; tum ad nullos scriberet epistolam, neque externarum disciplinarum aliquid eloqueretur; denique silentium servaret, exemplo Christianorum philosophorum monitus, imo et Pythagoræ Simii qui discipulis silentium multis annis colendum præscriberet, quo sapientiæ placita efficacius combiberent(1).

Habuit moderator a quo benevole semper audiretur: cujus enim ore nutuque pendens, inde cepit Joannes optima bene vivendi documenta, totusque se contulit ad officia virtutum; imo et pericula sustinuit quibus rigidus ille magister ipsius constantiam experiebatur. Descriptum est a Joanne Hierosolymitano qua fide, qua comitate, qua linguæ parcimonia, qua demum obsequenti docilitate sese monachum gesserit(2); jam tum eximiæ sanctitatis et candidissimæ modestiæ moribus exemplum præbuit; ad hæc elati sensus, nobile veritatis studium, mens in agendo generosa, ingeniumque eminentissimum, neque uni professioni natum; uno verbo, dotes omnes quibus philosophi suum sapientem exornant, has in Damasceno conspirare dixerim.

Ad studia litterarum non gloria incensus est, neque libros composuit laudum amore compulsus; sed quia observantissi-

mascei laudatione, p. 745. — Bâronium, *Annal. Eccl.*, ad ann. Chris. 728. — Maimbourg, *Histoire des hérésies des Iconoclastes*, T. 1er, liv. II, p. 162 et 163. Hic califam Hisiâ suspicatur a Leonis subdolo deceptum fuisse, juxta Elmancin, *Hist. Saracen.*, l. I, c. 17. — Roderic, *Hist. Arab.*, c. 12. — Bayle, *Dict. hist. et crit.*

(1) Vita S. Damasc., §. XXIV, p. xv.

(2) Id., §. XXV, et seq.

num se præstaret eorum qui vel auctoritatis jure præerant, vel amicitiae vinculis ipsi conjungebantur, ideo tantum stylo manum admovit ut illorum precibus indulgeret (1).

Itaque cum senex, sapientia præditus, ejus virtutem perspectam habuisset, illi concessit, imo præscripsit ut litteris operam daret (2). Tunc Damascenus ingenii totos sinus pandit: primum divino quodam spiritu inflatus, de Sanctorum virtutibus, vel de Ecclesiae festis solemnibus dulcissima carmina cecinit (3); præterea dicitur sacras conciones edidisse; sed tunc temporis ad opus immortale perficiendum mentis vires applicuit, quod eam famam illi peperit, quam nulla consequentium annorum series imminuit. Joannes Hierosolymitanus, qui vitam ejus enarravit, admiratione affectus, hunc librum nomine « *Fons Scientiæ* » inscriptum, cœlo sideribus ornato assimilat, quasi B. Doctor tot lumina in tenebris quæstionum discutiendis prætulero, tot radios emisero ex ingenii flamma, ut veritatem suo splendore convestiret, quot sidera cœlo emicant (4). Cosmas, episcopus Majumensis auctor fuit (5), ut Joannes opus illud præclarissimum effingeret; neque ante annum 745 editum fuit, quo episcopali munere decoratus est Cosmas ille, qui nostro æqualis, tum ejusdem institutionis, tum quoque ejusdem socialitii in cœnobio S. Sabæ fuerat particeps (6).

B. Doctor pro sacris imaginibus tuendis acriter contendit,

(1) Vita S. Damasc., §. XXV, XXVI, XXVII et seq. — Constant. Acropol. Sermo in S. Damasc., p. 747 et seq.

(2) Id., §. XXXII.

(3) Fabricius, Biblioth. Græc., T. IX, p. 682, citat. a D. Migne in sua editione operum Damasc., p. xiv. — Cfr. Constant. Acropol., p. 756. — Multas ex his cantionibus hucusque oblivione obrutas scrutatus est nostris temporibus cardinal. Maï, atque in lucem edidit.

(4) Vita S. Damasc., §. XXX.

(5) Epist. nuncup. operi præfixa.

(6) P. Lequien, N. 2, in Vita Damasc., p. xiv.

cum Leo Isauricus, neque verbis, neque factis temperans, eas ubique proscindi juberet (721-730)(1); verum aliis hæresibus, quæ tum grassabantur, haud pepercit; in Manichæos, Jacobitas, Saracenosque vehementer invecus est, illorumque insanias argumentorum acumine confixit.

Joannem Damascenum fuisse presbyterum e variis et locupletissimis testimoniis constat(2); Cas. Oudin anno 740 sacerdotio initiatum esse perperam existimat(3), cum presbyter constitutus sit a Joanne Hierosolymitano, qui diem supremum obiit anno 755(4). Suspiciatur P. Lequien in clerum Hierosolymitanum, Doctorem nostrum accitum fuisse, priusquam Leo Isauricus odio sacras imagines persecutus sit. Suscepto presbyteratu, Damascenus exinde Hierosolymæ habitavit, ubi, tum Joannem Patriarcham quocum amicitia conjunctissimus fuit, tum hujus successorem consilio et opera juvat; siquidem ferunt hunc et illum in eam mentem impulisse ut Iconoclastarum irritos impetus facerent; imo, si qui contumaciores sese agerent, iis anathema pronuntiarent(5). Præterea ad populum diebus festis concionabatur(6): de rebus divinis, vel ad mores spectantibus facunde et juxta mentem Scripturarum, unde multiplices excerpterat, sensus disserebat; attamen ejus orationes in asiatico genere, quod scilicet non tam frequentatum sententiis,

(1) Lequien, Not. 5, in vita Dam., p. ix et x.

(2) Vita S. Damasc., §. XXIV. — P. Lequien. Not. 1 in Vita Dam., p. XXI. — Leo Allat. Prolegom., §. XIII. — Cfr. præclara testimon. operib. præfixa. Anast. Bibliothec. et Cedrenus in Compend. historiarum....

(3) Comment. de Script. Eccles.; Joannes Damasc. sub initio.

(4) P. Lequien, Not. 1 in Vit. Dam., p. xx1, ex testimonio Theophanis.

(5) Id., Not. 5, p. ix, sub medio, et Not. 1, p. xx1, sub medio.

(6) Complures ejus supersunt homiliæ; eas sane habuit ad populum corona circumfusum; quippe qui presbyteratus gradu auctus esset.

quam verborum flumine et periodorum ambitu effusum est, sunt laudabiles(1).

Denique ætate et laboribus confectum in monasterio S. Sabæ animam efflasse, ibique sepultum esse proditum est(2); sed quo anno obierit, omnino ignoramus; plane tantum id nobis compertum est, Damascenum ævum quidem produxisse ultra pseudosynodum a Constantino Copronymo indictum(754), cum ipse postea istam synodum, illiusque duces scriptis vehementer oppugnarit; ante septimum vero Concilium œcumenicum vita functum esse(787), quippe cujus acta et acclamationes illius exitum insinuant: quo temporis intervallo decessisse videtur. Deinde corpus ejus Constantinopolim delatum est ubi quarto decimo seculo asservatum esse testatur Georgius Pachymeres(5). Cognominatus est Chrysorrhœas(4), sive propter auream verborum gratiam, aut nitidum innocentia decus, sive ob flumen Chrysorrhœam, quo Damascus civitas ejus patria alluitur: dictus fuit insuper Mansur; utrum a familia, an Leonis Imperatoris injuria, incertum est. Conjicit L. Allatius(5) Joannem nostrum Mansurem vocatum esse, a patre quem honorifica ista voce donatum fuisse a civibus verisimile opinatur, tum eandem a Leone, mutatis paucis litteris, corruptam, in infamem appellationem degenerasse, quæ per ludibrium sanctarum imaginum strenuo propugatori affingere-tur. Quidquid id est, ille apud recentiores vulgo Joannes Da-

(1) Dom Ceillier, *Bibliothèque Ecclésiastique*, VIIIe siècle. — *Œuvres de St. Jean Damasc.*, in parte extrem.

(2) P. Lequien, N. 2 in Vit. Dam., p. xxii. — Ex locupletissimo teste, Joanne Phoca scilicet qui duodecimo seculo vitam degebat, sub initio.

(3) Id., Not. 2 in Vit. Dam., in extr. parte, p. xxiii.

(4) Theoph. ad ann. 19 Leonis Isaurici. — Cfr. Anastasius Bibliothec., (ex præcl. testim.).

(5) Prolegom., §. XI, p. xxxiii et seq.

mascenus nominatur, et sub hoc vocabulo circumfertur(1).

Clarissimus Doctor græce sua scripsit opera; et ideo nomen ejus auctorum græcorum indici adscribendum est; quanquam, dum ingenio doctrinaque florebat, Mahumetani Syriam et Palæstinam jam ferro invaserant, gens immanis, quæ, ut ad dominationem, sic ad superstitionem Mahumetis propagandam gladiis utebatur. Primis vero temporibus, populorum, quos subegerant, instituta, et vernaculas consuetudines neque obruere funditus, neque immutare valuerunt; imo quædam remansit libertas de divinis disputandi, et religionem a Christo conditam ab hæreticorum contumeliis tuendi; testis est Damascenus noster qui dissidentium sectarum, cum urgeret necessitas, mendaces sententias haud semel libere oppugnavit. Mox vero tantum odii et invidiæ susceperunt Christiani, ut decretum sit eos qui scriptis adversus Mahumetanos contenderent, capite damnari; atque etiam paulo post, quicumque a Mahumetis superstitione aversantes, Christianam fidem profitebantur, mortis discrimen adibant (2).

Ad summam, Damascenus, multiplici dono commendatus, optimisque præceptis institutus, nunc canoros poeseos et musicæ modos adhibens Dei sanctorumque virorum piis cantibus laudes celebrat; modo disertus concionator sacra mysteria ampla quadam et splendida verborum copia interpretatur; jam expertus theologus supremum numen attingit, et suas ipsi dotes astruit atque perfectiones, aut cætera dogmata explicat, probationibus quidem e ratione desumptis præferens auctoritatem Scripturarum, aptissima vero prudentique methodo omnia contextens; primus enim theologiam universam recto ordine comprehendit, et Magistro Sententiarum ac S. Thomæ viam complanavit ad sacram doctrinam tam præclara methodo tractan-

(1) Fleury, *Hist. Eccl.*, liv. 42, §. XVIII.

(2) P. Lequien, N. 2 in Vit. Dam., p. xx, sub medio.

dam(1) ; denique sagax et solers philosophus arcana rerum scrutatur ; neque tantum partibus theologicis , verum etiam mere philosophicis attendit , his et illis discutiendis haud impar , utpote acerrimo ingenio præditus , necnon admirabilem eruditionem operosa animi contentione consecutus. Non eo quidem de philosophia scripsit , quod hanc solam affectans , ejus finibus se continere vellet ; sed in hanc disciplinam incubuit , ut , cum de scientiæ fonte disserere animo destinasset , nihil eorum quæ ad illam spectant intactum relinquere videretur , tum placitis humanæ sapientiæ prænotis , dogmata theologica commodius aperiret , validiusque propugnaret. Neque nullo emolumento ad hujus modi studium se contulit Damascenus , siquidem apud posteros plurimum auctoritate valuit , famamque tulit eximii philosophi(2).

(1) Natalis Alexander et Bellarminus , apud Casim. Oudin. de Scriptor. Eccles. Cæterum eadem de Damasceni theologicis operibus offerunt omnes auctores.

(2) Cave, *Hist. Litt.*

Tels sont les détails que j'ai pu recueillir sur la vie de Saint Jean Damascène. Ils sont incomplets, sans doute. « Mais les détails manquent sur la situation des chrétiens soumis à la puissance musulmane : les historiens de l'islamisme n'en disent rien, par suite de leur orgueilleux mépris pour tous les non-croyants, et les sources chrétiennes de l'Histoire d'Orient, pour le VIIe siècle, sont tout à fait insuffisantes!.... La disparition du Christianisme du sein de l'Arabie, quoiqu'on n'en puisse préciser l'époque, fut complète. Dans les pays conquis, les destinées des chrétiens furent très-diverses : sur certains points, on les dépouilla même de leurs églises ; on n'en laissa subsister que sept à Damas ; et la défense d'en bâtir de nouvelles ainsi que de nouveaux monastères faisait espérer aux vainqueurs qu'avec le temps l'extinction de l'Évangile suivrait la chute de ses temples. De tous les chrétiens, les moins opprimés étaient les Nesteriens en Perse, et les Jacobites en Égypte. » (Dœllinger, *Origines du Christianisme, trad., IIe vol., p. 290, 291, 292.*)

Hoc habet peculiare egregius Doctor, quod, cum ad scripta SS. Patrum diu combibisset, et si quid præstantissimum extulerint divina illa ingenia delibasset, amplissimam et saluberrimam doctrinam ex his fontibus hauserit, quam exquisita arte comparavit, et in unum collegit; ita ut locupletissimus sit testis quorum capitum Christiani Orientis fidem unanimi consensu professi fuerint, antequam luctuoso schismate ab ecclesia Christi sese abrumpentes, Sedis Apostolicæ auctoritatem abnuissent, tum etiam doctrinarum quas ecclesiæ Doctores, ibidem olim versantes, philosophice, rationi et evidentiae insistentes, excogitaverint. Quæ Damascenus naturali disciplina, et seclusa revelationis ope, disputavit, hic tantum describam; Dialecticæ autem B. Doctoris, ut hæc studia terminis definiam, impensiolem operam dabo, inquirens quas regulas argumentandi ipse commendarit, qua demum ratione iisdem usus sit.

Etsi, ut pro certo habet P. Lequien(1), multa interiери opera Damasceni, voraci temporum edacitate absumpta, aut saltem in imis bibliothecarum recessibus latent, tamen quæ exstant, ipsi nitidum decus comparavere, et cuique ea diligenter evolventi perutilia documenta afferunt; quorum me juvat, antequam propositum argumentum aggrediar, compendiosum indicem exarare.

Inter cæteros facile priores partes habet liber nomine inscriptus, Πηγὴ Γνώσεως, seu Fons Scientiæ, opus cum multitudine ac prope quæstionum infinita varietate, tum cujusque rei ponderoso judicio præstantissimum; in quo omnia quæ ad scientiam pertinent ordinate componuntur. Tribus constat partibus, his scilicet nominibus inscriptis: 1° *Dialectica*, 2° *De Hæresibus*, 3° *Fides Orthodoxa*. Quæ quidem partitio rerum diversitati, quas in uno tamen Damascenus congressit libro, rite respondet; neque vero tituli cuique parti affixi, neque divisio ipsa

(1) Præfat., §. XV.

ab auctore excogitata sunt ; is enim hoc solo universali nomine, « *Fons Scientiæ*, » librum inscripserat (1). Ejusdem voluminis hoc fuit fatum, ut, cum prius librarii de illius genuino titulo parum curassent, et hunc decursu temporum omnino neglexissent, recentiores editores opus ipsum membratim discerpentes, sic frustra unum ab alio separaverint, ut singula deinceps, non solum ab unico proposito alienissima, verum etiam suis numeris absoluta opera habita sint ; quin et sæpe accidit, ut rectus ordo rerum inverteretur, et pars altera alterius, ut cuique placeret, sedem usurparet (2). Leo Allatius librariorum incuriam suspicatus est, in codice quodam Bibliothecæ Vaticanæ legendo : « Ex libro Joannis Damasceni, cujus nomen est, *Fons cognitionis*. » Mox clarissimus criticus explore agnovit S. Doctorem eximium tractatum quem et ipse illa unica inscriptione signaverat, excussisse, et una præfinitoque ordine complexum esse omnia quæ deinde fuerunt inconsiderate distracta. Idem testimonia idoneorum auctorum, ad fulciendam opinionem, protulit (3) ; ea reperire licet in ejus prolegomenis ; et hic tantum, ne jam notis observationibus nimium indulgere videar, Damascenum nostrum appellabo, cujus verba omnem dubitationem tollunt ; vix enim operam exorsus, sic mentem aperit : « Nobis itaque propositum est de Philosophia tractare, atque « omnis generis scientiam quantum licebit, hoc volumine com- « plecti ; quod idcirco scientiæ fontem jure sit appellan- « dum (4). » Insuper ipse rerum seriem operisque distribu- tionem præfinit in sua nuncupatoria ad Cosmam Majumæ

(1) Leo Allatius, Prolegom., §. XX.

(2) Leo Allatius, Prolegom., §. XX. Sic in editione a Billio comparata, præcedit fides orthodoxa, tum dialectica subnectitur, hæreseum tandem synopsis ad calcem truditur.

(3) Constant. Acrop., Sermo in S. Joan. Dam., p. 756.

(4) Cap. 11, pars dialect., seu prima pars operis inscripti : « *Fons Scientiæ*. »

episcopum epistola: « Primum itaque eorum, qui apud Gen-
« tiles sapientiæ laude insignes fuerunt, optima quæque edis-
« seram.... Quidquid vero pravum, falsique nominis scientiæ
« conjunctum crit, rejiciam. Præterea insensarum Deo hære-
« sum nœnias contexam, quo falsitate cognita magis veritati
« adhæreamus; atque ita demum veritatem erroris interemptri-
« cem, eliminatricemque mendacii, afflatorum divinitus pro-
« phetarum, nec non eruditorum a Deo piscatorum divino-
« rumque quoque pastorum et doctorum sermonibus veluti
« fimbris aureis exornatam... explicabo (1). »

Haud dissentit P. Lequien in præfatione Dialecticæ B. Doc-
toris præposita; miratur enim « quid causæ fuerit cur summi
« illi viri, qui Joannis Damasceni operibus multiplici prælo
« edendis præfuerunt seriem hanc inverterint, connexosque ab
« ipsomet tractatus distraxerint. » Sed vir eruditissimus (licet
mihî ipse diffidens dico) prædictum opus quali forma auctor ipse
descripsit edere non satis religioni duxit. Damascenum enim
constat opus unum sibi proposuisse texendum, haud absimile ab
illis theologicis summis quas scriptores mediî ævi celeberrimi im-
mortali gloria perfecere, et in quibus universæ scientiæ partes in
unum colligantur (2); ideo omnibus quæ ad cognitionem specta-
rent eadem methodo inter se connexis, opus totum uno quoque ti-
tulo, id est *Fons Scientiæ*, inscripserat. Atqui P. Lequien, meo

(1) Epist. nuncup. operi præf., in part. extrema.

(2) « L'entreprise de l'évêque de Saragosse (Tayon, VIIe siècle)
« fut renouvelée quelque temps après, au sein de l'Église grecque,
« par Saint Jean de Damas; il divisa sa Somme en quatre livres
(l'auteur ne fait entrer dans la Somme de Saint Jean que les qua-
tre livres de la foi orthodoxe, selon l'usage reçu); dans le pre-
« mier, il traite de Dieu et de ses attributs; dans le second, de la
« création et des créatures.... Ainsi préludait cet esprit de coordi-
« nation et d'ensemble qui s'élèvera un jour à son apogée avec Saint
« Thomas d'Aquin. » (Maret, *Théodicée chrétienne*, 3e leçon, p. 58,
2e edit.)

quidem iudicio, hujus partes plus æquo aliam ab alia segregavit ; ita ut earum cognatio , et totius operis propositum , cuique legenti vix appareant ; nam præfationis suæ ad Dialecticam (mau-
luissem unicam et communem universo tractatui præfationem , quam singulis partibus peculiarem fuisse præpositam) initium ducit ab his verbis : « Dialecticam B. Joannis Damasceni damus
« primo loco , tum deinde tractatum de Hæresibus , ac postea
« librum de Fide Orthodoxa. » Præterea non est sermo nisi de tripartito , vel de triplici opere , imo et de tribus lucubrationibus ; quæ si semel aut bis efferantur , nempe ad divisiones operis describendas , profecto non habent in quo reprehendantur ; non ita vero si plus quam satis est occurrant , quia tunc tria volumina reipsa existere innuant (1).

Cæterum Damascenus tam absolutam partitionem non instituit ; primum quidem locum ibidem collocandæ parti attribuit , tum suum quemque aliis succedentibus : rerum scilicet seriem et continuationem indicavit , ut modo advertimus , more cæterorum scriptorum qui , antequam ad evolvendam argumenti propositi materiam ingredientur , quid et quomodo sint tractaturi præsignificant ; neque vero uni aut alteri , quasi ex aliis evulsa seorsum spectanda esset , nominatim consulit ; sed contra non nisi singulari numero opus suum in procemio denuntiat : « Age ,
« quis hujus lucubrationis finis sit , ante declaremus , quo facile percipiantur , quæ subinde dicemus. Nobis itaque propositum est de philosophia tractare , atque omnis generis scientiam , quantum licebit , hoc volumine complecti , quod idcirco scientiæ fontem jure sit appellandum (2). »

Animadvertas insuper velim Damascenum partes in capita divisisse , ea ratione , ut philosophica a theologicis ejusdem numeri continuatione colligantur ; adeo ut uno tum philoso-

(1) Ad Dialecticam S. J. Damasceni Præfatio , p. 1.

(2) Caput 11 , (Pars dialect.).

phica, tum theologica, sive potius tractatus hic, in quo de philosophicis et theologicis agitur, numero concludatur(1). Hæc compositio capitum a clarissimo editore observata non fuit; quippe qui, licet iisdem partitionibus librum quemque (ut ita dicam) divisit, in alio tamen alium capitum rursus explevit numerum.

Deinde, cum opus ipsum vero titulo inscribi, et hunc non modo in fronte libri, sed etiam in capite singularum partitionum obsignari oporteret, ea parum curavit P. Lequien quæ tamen a scriptoribus vulgo servari solent: præmissa enim præfatione ad Dialecticam, hunc præcipuum titulum legentis oculis subiecit: *» S. Joannis Damasceni opera philosophica et theologica. Fons Scientiæ. »* Hæc vero posteriora verba litteris nimium exiguis excussa sunt; insuper eadem; cum præfationi ad Dialecticam succedant, atque etiam illis prioribus quorum characteres efferuntur grandiores, periculum subest ne lectorem prætereant; quin in hoc uno loco inscripta cernuntur; nec, mirum! sive in fronte paginarum, sive in præcipuarum partitionum capite rursus legere datur. Itaque nisi attento oculo ea primum corripueris, totum opus manu versabis, veri ac genuini tituli inscius, quo inscribitur. Hoc interdum augetur periculum, quod cujusque libri titulus insignibus litteris eminet, et oculis intuentis statim incurrit; inde verendum est ne lectori facile decepto, vera quidem operis significatio omnino impervia jaceat, alii autem indices singulis partibus recentius affixi, ipsi fucum facientes, genuini esse videantur.

Præterea hoc etiam editori nostro vitio vertendum est: Damascenus scilicet opus suum exorsus principia quædam interpretatus est, quæ fundamenta disputationis instituerent, et quid sit id de quo agatur, lectori perspicuum facerent. Primum igitur de Cognitione, tum de Philosophia disseruit ubi

(1) Leo Allatius, Prolegom., §. XXI, p. xxxviii.

multa explanantur, quæ non tantum ad Dialecticam, sed etiam ad alias partes spectant, imo et toti operi, tanquam fores ædibus, ab auctore apposita sunt; ea tamen P. Lequien infra titulum, *Dialectica*, in summa paginarum margine inscriptum, supposuit, parum sollicitus de B. Doctoris voluntate in rerum distributione observanda; qui partes omnes operis in unum strinxit, ut jam notatum est, et totam commentationem ab illis scientiæ primordiis duxit; idcirco eadem Dialecticæ præmium non haberi decebat, sed toti operi præponenda erant. Mihi quidem persuasissimum est virum acutissimum Damasceni propositi neque inscium neque immemorem fuisse, cum scriptis ejus rursus edendis manum admoveret; sed videor posse contendere hac excusatione usum esse, dum veterum editorum vestigiis interdum insisteret, se nolle nova inauditaque rerum distributione mentem lectoris perturbare; illum ita sensisse, ex iis conjicio quæ ipse in præfationem ad *Fidem Orthodoxam* prætexuit: hanc scilicet causam effinxit cur divisionem hujus libri quadripartitam a latinis recentius excogitatam servaverit, « ne novitate nimia lectorem distributioni illi assuetum percelleret. »

Optima sane mente se gessit P. Lequien; etsi vero ejus ratio in partibus operis distribuendis prima specie prudens esse videatur, et magis favere lectori, ut quæ pristinam consuetudinem editorum recentiori conciliet, tamen in varias incurrit reprehensiones: illa enim partitio concisioque operis nativum auctoris consilium, quod sanctum est! oblitterat, tum impedit quin opus ipsum sua sub luce inspiciatur, cum partes ejus disjunctæ separatim spectentur, neque ad eundem finem tendere videantur; vox demum qua liber nuncupatur, in ejus fronte vix cernitur; inde factum est ut ea hominibus eruditis, et in doctrina SS. Patrum non hospitibus sæpe exciderit: omnes enim fere auctores, ii saltem quibus operam dedi, toties sen-

sus varios e scriptis B. Doctoris excerptunt, ut ejus assensu et scientiæ auctoritate nitantur, non libro « *Fons Scientiæ* » inscripto, sed dialecticæ, aut fidei orthodoxæ tractatibus adjudicant. Hoc vero quantum mirum est quod periti homines artis criticæ, quorum est exacta et scrupulosa, minimumque vero distantia de auctorum ingenio eorumque operibus judicia proferre, male et perperam S. Joannis Damasceni scripta recensent; siquidem, dum B. Doctori inter alia opera librum de Dialectica, tum de Hæresibus, vel tandem de Fide orthodoxa tractatum tribuunt, nullam mentionem faciunt de volumine dicto: *Fons Scientiæ*(1).

Cæterum fatendum est P. Lequien opus suum summa cura atque diligentia suscepisse, inter se collatis variis editionibus, atque etiam codicibus manu exaratis quaquaversus sparsis. Itaque, licet nonnulla menda in hanc editionem irrepserunt, neque omnia quæ composuit Damascenus, complectitur, tamen longe cæteris accuratior est, et merito optima habetur(2). Eamdem præ manibus tenui dum studia in operibus B. Doctoris ponem: (Venetiis græc. lat. 1748).

Deinde recognoscenda sunt opuscula Damasceni, quæ majoris censentur, quæque genuina, ea serie qua apud editionem P. Lequien ordinantur.

1° Tres orationes de Imaginibus, de quibus jam actum est.

(1) Inter alios appellabo: Feller, *Biogr. univ.* — D. Remi Ceillier, *Biblioth. Eccl.* — Ellies Dupin, *Biblioth. Eccl.* — L'auteur de l'article de la *Biographie universelle*. — Bouillet, *Dictionn. historique*.... Ce dernier s'exprime ainsi: « ... On remarque parmi ses ouvrages une « Dialectique, des Traités des Hérésies, des huit Vices capitaux. »

(2) Fabricius, apud edit. Migne, Præf., p. xix. — Primum edita est anno 1712, græc. latin., et rursus Venetiis, ann. 1748. Eamdem nostris temporibus prælo subjecit D. Migne, sacris quidem carminibus quæ nuper Card. Mai in lucem protulit atque Damasceno restituit, adauctam.

2° Tractatus contra Jacobitas, seu Acephalos. Hoc opus conscriptum esse a Damasceno conjicit editor, antequam ille in Palæstinam secessisset.

3° Dialogus contra Manichæos; in quo inducitur sermo orthodoxi cum Manichæo disputantis; referunt istos desipientes homines, in partibus Syriæ, Leone Isaurico imperante, genus propagasse, et communem operam cum Mahumetanis ad fideles Christianos opprimendos contulisse; contra quos contendit Damascenus — Duæ christiani hominis cum Sarraceno disceptationes.

4° Institutio elementaris. — Dissertatio contra Acephalos. — Dissertatio de duabus voluntatibus. Dissertatio adversus Nestorianos. Argumenta quæ pressa substructaque brevibus cancellis in libro de Fonte Scientiæ comprehuntur, in his diffusiori ambitu redundant.

5° Sacra Parallela. « Hæc contexta sunt ex selectissimis « quibusque et elegantissimis theologorum sententiis, inque « locos communes digesta(1); » quæ tamen maxime spectant ad mores.

6° « Ex universa interpretatione S. Joannis Chrysostomi (in « B. Pauli Epistolas) excerpta compendiaria, selecta a S. « Joanne Damasceno(2). »

7° Varia carmina, seu cantica, quibus noster præclara fidei mysteria exornabat; tum conciones pro festorum solemnitatibus compositæ.

8° Inter opera quæ nondum typis mandata desiderantur, seu in imis bibliothecis, aut in privatorum domibus alto silentio involuta jaceant, seu in totum interierint, imprimis annumeranda sunt:

1° Δεξιὸν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ σοφωτάτου κυροῦ Ἰωαννοῦ

(1) J. Billii Admon. in sacr. parall.

(2) P. Lequien Admon. in Comment. Epist. S^{ti}. Pauli.

πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ διωρθωθὲν, καὶ ἀπὸ διαφόρων βίβλων τὰς λέξεις εἰς ἐτυμολογίαν ἐρμηνεύσαντος. Opus, aiebat Allatius, ingens, copiosum et singulārē. Præfat. xxvii.

2° Synopsis in Vetus Testamentum modo philosophico exposita, (juxta indicem manuscriptum Bibliothecæ Medicææ. — Leo Allat., Proleg., §. LXXVI. P. LXV.)

3° Liber de vita et moribus Salvatoris. — Leo Allat., id., §. LXXVII, P. id.

CAPUT II.

DE DIALECTICA SANCTI JOANNIS DAMASCENI.

Dialectica B. Damasceni, in genere sumpta, nihil præstat præcipuum ac singulare quod animadvertas; scilicet S. Doctor disciplinam Aristotelicam Porphyrii *universalium* vocum enarratione auctam in opera sua invexit, paucis mutatis verbis atque sententiis; de quibus, cum pervulgata sint, omnibusque nota etiam pauca dicere superfluum esse videtur; in priore parte de simplicibus nudisque vocibus disserit, quarum notiones simplices declarantur; in posteriore autem de ratiocinatione tractat; quam quidem breviter perstrinxit, ratus sane veritatem variis variorum argumentorum captionibus non egere (1); jam inde exempla proponens, ad cujus normam utinam scriptores de iisdem disputantes in posterum opera exegissent!

Illud vero advertendum est quod hic primus dialecticam Aristotelis adhibuit christianis dogmatibus instituendis; inde præcipuam laudem habuit, quam nemo unquam detrectavit.

Rem leviter attigi, cum de excellenti Damasceni ingenio ac versatili dicerem, ad omnia propemodum a natura informato.

(1) Fons Scient., Pars prima, cap. 1, p. 8.

Itaque methodi scholastica parens seu inventor merito habetur, quam tot præclarissimi scriptores medio ævo decurrente, diligenter insecuti, summam gloriam sibi adsciverunt, et de humana sapientia necnon, de Relligione à Christo instituta bene meriti sunt. Quidni laudabo S. Anselmum, V. Hildebertum Turonensem, S. Bonaventuram, S. Thomam, Gersonium (ut clarissimorum nomina tantum attingam) qui licet in Fidei gremio enutriti et acquiescentes, ejusdem placitis integra fidelitate adhærebant, rerum tamen intellectum vi ac subtilitate argumentationis percipere conati sunt, neque problemati cuiquam metaphysico resolvendo impotentes sese præstitere?

Profecto Aristoteles, dum rationalem disciplinam argumentorum institueret, neque ventura perpetuoque mansura dogmata opinione præcepit, neque horum assertoribus artem quam excogitaret tam solerti animo ad plurimos usus olim perutilem fore suspicatus est; nulli quidem sectæ illam accommodare annixus est philosophus, sed simplici veritati, quocumque spectaret, perscrutandæ invenit: eandem scilicet sagacissimi ingenii beneficio comparavit, quo felix naturæ indagator elementa, quibus omnia constant recensuit, atque ita ordinavit ut inter se aptissime convenirent. Hæc igitur Dialectica omnium meruit consensum; ipsi Christianorum dogmatum propugnatores istam artem exercuerunt, cujus ope hæc tuerentur, et objecta ex adverso dissolverent. Quod mihi argumento est fidem et rationem non in diversum tendere, ut aliqui perperam arbitrati sunt, neque inter se pugnare, sed mentem humanam, si sui compos, si liquida sit, poscenti cur fidei devinciatur, explicare, seu rationem reddere posse (1).

(1) « Non est fides contra rationem, sed supra rationem. Et ideo « qui nihil credere vult nisi quod ratione comprehendit, ut Philosophi, non habet meritum fides sua; sed qui illud quod non est « rationi contrarium, et tamen est supra rationem, credit. » Hil-

Damascenus igitur disciplinam aristotelicam armavit ad christianam fidem muniendam ; quod quidem hominis erat tum prudentis et idonei, cui scilicet quod verum et bonum est ipsi in mentem veniret , quod autem absonum vel errori affine natura repugnaret, tum tutissima doctrina imbuti ; namque instrumentum erat comparandum quod veritatis assertoribus esset in manibus firmissimum munimentum simul ac telum lethiferum ; non autem plaga texenda quibus ipsi caperentur.

· Doctrina peripatetica , nota loquor , jam inde sensim probata fuit ; mox eandem fere omnes artium liberalium præceptores et theologiæ doctores professi sunt, ut quisque in verba Aristotelis jurare solitus sit. Sed superiore ævo , cum scilicet S. Patres evertere niterentur sive idolorum superstitiones , sive priscarum hærescum somnia , quæ prima ætate Ecclesiæ exortæ , non aliunde quam et veterum philosophorum commentis scatebant, neque illi, neque alii cuiquam gentilis sapientiæ principi omnino se dedebant ; non quod crederent his antiquis auctoribus veritatem penitus elapsam esse , quam querere profiterentur , et totum eorum laborem , postquam tanto operi impalluissent , tot procudissent libros , et tam multas commentationes confinxissent , inanem evasisse ; quasi eorundem instituta nihil probandum , nihil veræ sapientiæ consentaneum , nihil fructuosum Christianis præstarent , nullamque suppellectilem argumentorum rationumque idoneam suppeditarent ad fidem animis seu instillandam , seu stabiliendam ; namque S. Doctoribus huc illuc philosophorum hortulis incursantibus, multa quæ laudarent, quæ exciperent, placuerunt ; verum nullius sectæ disciplinam in universum propositam , suisque partibus absolutam probabant , nec scriptis vel præceptionibus profitebantur ; eximias quidem et præ-

deberti, Opera theolog. eap. VIII.col. 1050, apud Hebert-Duperron, De vit. et op. Vener. Hildeb.

claras sententias quas ediderant hæc nobilia ingenia, laudibus extollebant, errantes autem opiniones quas temere contende-
bant, acerrimis profligabant vituperationibus(1).

Sic Platoni haud pepercerunt S. Patres, vehementer ei loca exprobrantes ubi lapsus est; qui prioribus seculis male audiit, cum Gnosticorum absona inventa quocunque serperent:
« De Platonis Philosophia major et antiquior est expostulatio
« Christianorum Patrum, quod superiores fere omnes hæreses
« à Platoniceis inventæ excultæque sunt, aut ex eorum con-
« sutæ fabulis indidem originem repetunt(2). »

Cæterum elogium illud haud pauci consenserunt, multa gra-
viter elato et magnifico spiritu ab eodem fuisse disputata.

Deinde Aristotelis Organum(3) censuris carperunt scrip-

(1) Baltus, *Défense des Pères*, liv. I, ch. vi, juxta Lactantium, *Divin. Institut.*, liv. VIII, ch. vii.

(2) P. Petavius, *Prolegom. Dogm., Theol.* cap. III.

(3) Operæ pretium est hic inquirere utrum veteres Ecclesiæ Doc-
tores, atque etiam ipse Damascenus, omnia opera Aristotelis, an
solummodo ejus Organum (categoriarum scilicet, interpretationis,
analyticorum, topicorum, elench. sophisticorum libros) ad legenda
in promptu habuerint. In occidentalem quidem regionem non nisi ca-
tegoriæ et introductio a Boëtio conversa expressaque latina voce, simul
ac Porphyrii Commentarii iisdem præfixi, ante XII^{um} seculum cir-
cumferebantur: « Dans les commencements du XIIIe siècle, Aristote
« ne paraît que comme le maître suprême dans l'art de raisonner:
« depuis 1230 ou 1240, sa réputation, au contraire, s'est tellement
« accrue par l'introduction de ses ouvrages philosophiques qu'on
« oublie ses autres titres, pour ne plus parler que de ses travaux
« sur la nature, sur la physique. » Jourdain, *Recherches critiques
sur l'âge et l'origine des traductions latines d'Aristote*; Paris, 1819,
p. 30. — Ecclesiæ vero Orientalis S. Patrum in manibus fuisse,
præter Aristotelis opera quæ ad Dialecticam spectant, ejusdem trac-
tatus de Natura, imo et de rebus metaphysicis, verisimile duco,
quanquam P. Petavius scribit: « Aetium et Ennomium prima tan-
« tum elementa Dialecticæ libasse, ac nihil admodum supra Catego-

tores Ecclesiastici, circa tempora Arii, Actii, et Eunomii, aliorumque ejusdem indolis hominum, qui dogmata christianorum audacter aggressi sunt; istos enim hæreseum opifices, arte

« rias Aristotelis, ut tum tempora illa ferebant. » Proleg., c. III, §. IV. — Vix enim mihi persuasum est B. Justinum (Philosoph. et Mart.) qui haud semel Platonem cum Aristotele conflictantem inducit, non hujus interiorem doctrinam combibisse, aut S. Basilium, librum illum de *Physicis*, omnino fugisse, cujus sententias in *Hexamerôn* irridet. Damascenus tandem ejusdem operis capita quædam in *Dialectica* laudavit (cap. 101); a quo etiam libri tum de *Rhetorica*, tum de *Moralibus* agentes, alibi citantur (Lib. de duabus vol.). — De plus, l'auteur dont je viens d'invoquer l'autorité nous fournit un précieux renseignement: « Sous les Abassides, dit-il, la culture
« des lettres et des sciences fut encouragée... Jbn-Kaldoun nous
« apprend que le premier ouvrage traduit fut les éléments d'Eucli-
« de... Le calife Aroun-al-Raschid, élevé par les soins de Yahya,
« le Barmécide, travailla à éclairer les Arabes: on traduisit d'abord
« les ouvrages de mathématiques, puis on en vint aux traités de
« logique et de métaphysique. Aristote ne put être oublié; car de-
« puis longtemps les Nestoriens s'étaient rendu ses écrits familiers,
« pour combattre les décisions des conciles d'Éphèse et de Chalcé-
« doine. » *Recherches...* p. 85, 86 et suiv. — Verum arbitror Ecclesiæ doctores in christianæ fidei tuendis placitis non inferiores quam Nestorianos in iisdem impugnandis sese præstitisse; quin et illis, imprimisque B. Damasceno, si quibusdam inter recentiores eruditibus auctoribus fides adjicienda est, hoc beneficium debuit gens Saracenum, quod notos habuerit omnes philosophiæ locos: « Saint Jean
« Damascène a été l'initiateur des Arabes à la philosophie grecque,
« non pas à la cour des califes Abassides, mais un siècle plus tard,
« à celle des califes Omniades; non dans Bagdad, mais à Damas.
« En alléguant ici l'influence de Saint Jean Damascène sur les pre-
« miers développements de la philosophie chez les Arabes, je ne
« parle pas de mon chef. J'ai pour moi une autorité sûre et incon-
« testable, celle de mon savant confrère, M. Reinaud, qui a fait à
« ce sujet des recherches encore inédites, d'où résulte la preuve
« certaine que cet illustre Père, Saint Jean Damascène, qui jouissait

dialectica abutentes, callidis ac versutis disputationibus prodigiosa figmenta, quæ mente conceperant propagare memoriæ traditum est : « Fuit enim, ut historiæ narrant, Arius dialectica, loquacitate et astutia præditus : acerrimus cum esset, ait Sozomenus, atque ejusmodi disciplinis imbutus, in absurdos sermones delapsus est. » Talis et Aetius ac discipulus ejus qui fuit Eunomius, in iisdem describuntur historiis. De Aetio prodit Epiphanius : « Eum jam ætate grandiore, cum exterarum esset rudis artium, tandem Alexandriæ Aristotelico cuidam philosopho et sophistæ operam dedisse, a quo illorum scilicet Dialecticam edoctus, totus in id, ac per otium incubuit, ut Divini Verbi rationem omnem quibusdam figuris explicaret. » Idem de eo refert Gregorius Nyssenus, in primo contra Eunomium, ubi Aetium describit « in disputandi palæstra diligenter exercitatum, cum methodum syllogismorum, velut ex Aristotelicæ doctrinæ imagine quadam ac resonantia comparasset, celebre nomen invenisse. »

Horum igitur et similium importunitate factum est, Aristotelis inventis ad exitium ac pestem abutentium, ut apud primos illos defensores fidei male deinceps audiret, qui arma illa ministrabat.

« à la cour des califes Omniades d'une grande considération, et qui avait quitté cette cour pour adopter la vie religieuse, l'homme certainement le plus distingué de l'Orient à cette époque, fut l'introducteur des Arabes dans le domaine de la philosophie d'Aristote... Qu'il me suffise d'affirmer sur la même autorité, sur celle de tout ce qu'il y a d'orientalistes et d'arabisants à notre époque, qu'il existe une différence fondamentale entre le génie, les connaissances et la critique des écrivains antérieurs aux croisades, et ceux qui ont écrit après ces fameuses expéditions. » Lenormant, de l'Institut. *Questions historiques, Paris, Wailly, 2e Partie, p. 84 et 85.* — Cité par Rohrbacher, *Hist. de l'Église, T. X, p. 504.*

Sic Basilius, adversus Eunomium pugnans, « Sermones ejus
« ait esse Aristotelis Categoriarum. »

Rursus idem doctor queritur « homines technologicè magis
« quam theologicè de rebus divinis disserere. »

Sequitur Gregorius Naziancenus qui « in Ecclesiam irrep-
« sisse dolet captiones sophisticas, ac pravum artificium Aris-
« totelæ artis, et hujus generis alia, velut ægyptiacas plagas. »

Gregorius item Nyssenus : « Ingenue ac sine rubore fate-
« mur, inquit, nos neque orationem aliquam rhetorico elabo-
« ratam artificio ad certamen comparasse ; neque dialecticæ
« subtilitatis argutiam ad auxilium contra adversarios præten-
« dere ; quæ et veritatem in mendacii suspicionem apud impe-
« ritos traducit. »

Cyrillus Alexandrinus quoque eosdem deridet hæreticos « qui
« nihil aliud quam Aristotelem ructant : et istius potius disci-
« plinis quam Scripturarum scientia sese venditant. » — Ex
Prolegom. Dogmat. Theolog. P. Petavii, Cap. III.

Nolim tamen conjicias ex his incursionibus adversus discipli-
nam Aristotelicam, illa summa ingenia philosophiam in totum
abdicasse, eamque a fidei consortio rejecisse (1) ; præclara
enim alibi testimonia prodiderunt, quæ illi magnifice favent ;
sed cum hæretici quidam argumentandi calliditate niterentur,
et Aristotelis institutorum obtentu christiana dogmata improbe
incesserent, tunc hujus doctrinam odio habuere.

Cæterum Peripateticarum exercitationum series illis etiam
temporibus continuata esse mihi videtur ; namque apud Euse-
bium ista perlegi : « Huic deinde (Eusebio Laodiceæ Episcopo)

(1) Imprimis adeas Institutiones Theologicas P. Thomassin, cap.
XXXVIII. Prolegomenorum, in parte extrema, ubi hæc legas:
« Ea causa non imputetur, cur pene tumultuarie in hunc locum
« congeremus quæ a Sanctis Patribus dicta sunt, nunc in horum
« commendationem philosophorum, nunc in eorundem vituperationem... »

« substitutus est Anatolius , bonus quod aiunt boni viri succes-
« sor ; ipse quoque domo Alexandrinus. Hic tum in liberalibus
« disciplinis , tum in philosophia principem inter doctissimos
« nostris temporibus viros locum sine controversia tenuit ;
« quippe qui ad summam apicem Arithmeticae , Geometriae ,
« atque Astronomiae ; ad hæc ad Dialecticæ et Physicæ ac
« Rhetoricæ supremum fastigium pervenisset. Qua de causa
« rogatus fuisse dicitur ab Alexandrinis , ut Aristotelicæ suc-
« cessionis scholam ibidem institueret (1).

Sed cum , abjecto idolorum cultu , hæreticorum quoque
pugnax et contentiosus ardor deferbuisset , periculum cessavit
de incolumi sacrorum dogmatum integritate ; tunc quidam
magni et sapientes viri cognoverunt quæ materia et quanta op-
portunitas veterum philosophorum inessent elucubrationibus ad
muniendam et exornandam Christianam Fidem ; his igitur
operam navavere. Boetium norunt omnes in Porphyrii Isagogen
et Aristotelis Categorias copiosos edidisse commentarios ; qui
maximis laudibus commendati sunt , atque etiam in usu et scho-
larum exercitationibus mediæ ævi temporibus sunt accepta.
Postea Damascenus , in orientali quidem regione , Aristoteli-
cam dialecticam et Porphyrii universalialia pariter tractavit , cau-
satus scilicet « Apostolum monuisse , ut omnia probantes ,
« quod bonum est teneamus. Fortassim enim , inquit , apud
« Gentilium sapientum libros mercium aliquid nanciscemur ,
« et nonnihil quod animæ utile sit , ex ipsis decerpemus.
« Omnis siquidem artifex aliquibus instrumentis indiget , qui-
« bus opera sua conficiat ; sed et consentaneum est ut ancillæ
« quædam reginæ serviant. Hanc igitur assumere doctrinam
« non pigeat , quæ veritati famuletur , quo propulsemus im-
« pietatem , quæ tyrannidem olim suam in eam exercuit. Ab-
« sit vero ut eo , quod bonum est , male utamur , ac disse-

(1) Eusebius , Hist. Eccles. . I VII , c. XXXII , edit græc lat.

« rendi rationem ad simpliciores decipiendos tractemus(1). »

Eodem recidunt quæ jam in epistola nuncupatoria declaraverat qua opus suum Episcopo Majumæ dicavit : « Primum itaque eorum , qui apud Gentiles sapientiæ laude insignes fuerunt , omnia quæque edisseram : quippe cum compertum habeam , quidquid boni fuerit , Dei beneficio mortalibus concessum esse ; quoniam omne datum optimum , et omne donum perfectum desursum est , descendens à Patre luminum... »

Illud vero ipsi ex animo non effluxerat nuper Ecclesiam utrinque petitam , quotidianos impetus sustulisse infensorum hominum , qui inhonestis artibus veræ ac sinceræ Philosophiæ definitiones detorquentes , pia Christi dogmata simul ac prima rationalis disciplinæ elementa , hostiliter insequabantur ; quare Aristotelis logicam exposuit , mutatis quibusdam sententiis , aut saltem verborum restituta nativa significatione , qua fucata hæretici sua defendebant somnia. Demonstrationis enim leges firmas et immutabiles stare , ex eo patet quod a natura ipsa instituantur , fiantque rationis ipsius quasi forma immortalis nullique depravationi obnoxia (2) ; has igitur Damascenus intactas servare , et qua mente Aristoteles ipse eas condiderat , brevioribus tamen terminis , transcribere religioni duxit ; quædam vero universalia verba , quorum scientiæ plurimum interest significationem liquido sensu definiri , ut substantia (ουσία), natura (φύσις), persona (ὑπόστασις), forma (μορφή)...

(1) Fons Scientiæ , 1^a Pars , cap. I , p. 8.

(2) « La logique d'Aristote est , comme vous le savez , Messieurs , la législation même du raisonnement : l'analyse de la proposition , par le philosophe de Stagire , est un des chefs-d'œuvre de l'esprit humain ; et les règles du raisonnement qu'il a posées sont l'expression même de la nature des choses. » Maret , *Théodicée chrét.* , 5e leçon , p. 61 . Paris , 2e édit.

et alia hujusmodi plurima eruditione discussit , et aperte explanavit. De his fusius in sequenti capite dicemus.

Postquam de cognitione B. Doctor pauca disseruit , jamjam aggressurus Philosophiam , ejus varias definitiones tradit , quam ad extremum amorem esse sapientiæ decernit : « Porro ,
« inquit , vera sapientia Deus est , atque adeo dilectio erga
« Deum , ipsa est vera sapientia(1). » Tum eandem , more Peripateticorum , in speculatricem et practicam seu activam dividit ; speculatricem subinde in Theologiam , Physiologiam et Mathematicam partitur , et Practicam itidem in Ethicam , Ōconomicam et Politicam. Nullum , ut cuique patèt , Dialecticæ locum attribuit , quia profecto ut merum instrumentum habet ; de quo mox dicetur. Deinde quasi importunis et inutilibus impedimentis solum expedire , antequam accurate fundaret opus , vellet , Pyrrhonios philosophos refellit pressa quadam brevique argūmentatione , cujus vis præpotens et invicta pectus ferit horum quæditorum , qui in perpetua agitatione versantur , semper considerantes quidnam sit omnium rerum de quo decerni constituique possit , et nihil unquam decernunt neque constituunt :

« Philosophiam , inquit , e medio tollere nonnulli conati
« sunt , illam ipsam , ullamve scientiam aut perceptionem
« negantes existere. Quos quidem ad hunc modum refellemus.
« Quonam pacto Philosophiam , omnemque scientiam , et com-
« prehensionem exstare inficiamini ? an quod hoc vobis notum
« compertumque est ? ac si quidem in vobis certo compertum
« est , ex hoc ipso sequitur cognitionem esse et comprehensio-
« nem. Sin autem hoc minime assecuti estis , ecquis tandem
« erit , qui fidem vobis adhibeat , quando ea de re disputatis ,
« cujus cognitionem neutiquam percepistis(2) ?

(1) Fons Scientiæ , 1^a Pars , cap. III. Φιλοσοφία πάλιν ἐστὶν φιλιόσοφιας. Σοφία δὲ ἀληθῆς , ὁ Θεὸς ἐστὶ. Ἡ οὖν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτὴ ἐστὶν ἀληθῆς φιλοσοφία.

(2) Fons Scientiæ , 1^a Pars , cap. III , p. 10.

Hæc videor satis esse superque ad excutiendam radicibus opinionem Scepticorum, quæ nihil aliud est nisi ineptiarum, nugarumque congestus sese invicem, ut ægri somnia, detru-
dentium; nec operæ pretium est philosophum vitam consumi-
mere, et ingenii vires conterere, dum eorum ridicula et deri-
denda, quibus nituntur, argumenta studiose persequitur: ipsimet, quia non sibi constant, suis manibus, opera quæ magno conatu extruxerint, diruunt; aut gladium, quibus jugulentur, eos porrigere dices.

Tunc vero de Dialectica quæstio est: « Quia igitur, inquit
« Damascenus, Philosophia est cognitio eorum quæ sunt, agedum
« de ente verba faciamus. Verum nosse attinet, ordiri nos ab ea
« Philosophiæ parte quæ circa ratiocinationem occupatur, quæ-
« que Philosophiæ instrumentum potius est quam pars; quippe
« cujus opera ad omnem demonstrationem utatur. Eorundem
« complexa verborum logicam definierat Aristoteles, quam
« Organum, seu instrumentum scientiarum vocat. » Hanc fere
« definitionem usurpavit S. Augustinus(1) atque etiam logi-
« cam « disciplinam disciplinarum » habuit. Vix mihi ab his prio-
« ribus dissentire videntur Bossuet et Port-Royal; alius enim
« eandem appellat: « Une science pratique par laquelle nous
« apprenons ce qu'il faut savoir pour être capables d'entendre
« la vérité(2). » Alius autem: « L'art de bien conduire sa rai-
« son dans la connaissance des choses, tant pour s'en instruire
« que pour en instruire les autres(3). »

Magis vero recentioribus placet logicam scientiam definire; aiunt enim Philosophiam quidem in veri investigatione versari, et industria quadam illi opus esse, ad hunc finem assequendum, quod dialecticæ munus tribuitur; sed quo jure ea utatur,

(1) De ordine, cap. II, p. 346, edit. Bened.

(2) *Logique, Introduction.*

(3) *L'art de penser, chap. I.*

quave ratione illam copiam varietatemque argumentorum adhibeat, ipsa examinare debet; atque philosophus, nisi in partem speculativam earum quæ in usu reponenda sunt, penitus pervenerit, et niti ratione eam ostenderit, futilem disciplinam texet, quæ opinionum inter se confligentium ludibrio sit; inde conjiciendum Dialecticam non tam sciendi instrumentum esse, quam rationem præceptorum quibus ipsa constat: quamobrem merito scientia nuncupatur.

Quatenus res ita se habeat, utrum scilicet ars sit Dialectica, an potissimum scientia, statuere minime ausim; neque nostri est hanc componere litem, quæ diu futura est sub iudice. Cuique enim de iis disputanti, nec valenti auctoritate, quadam cautione opus est. Cæterum Damascenus jure suo uti potuit, in hac definitione Dialecticæ assumenda, quam tot tantique viri confidenter præstiterint.

Parum curavit B. Doctor, ut notat P. Lequien, discrimen ab Aristotele institutum, opinionationis scilicet et demonstrationis; seu censuerit illam priorem potius ad humana negotia pertractanda, hanc autem ad veritatem scientiarum aperte declarandam imprimis adhiberi (1); seu crediderit argumenta, probabilibus an certis admoveantur, in summa ad fidem faciendam spectare (2). Ut ut est, non in sententia Aristotelis (3) Dialecticam accepit; hanc vero pro ea parte Philosophiæ sumpsit, quæ in omni demonstratione exstruenda versatur. Quare inter hujus partes annumeravit divisionem, definitionem et demonstrationem et resolutionem (4). Quanquam, ut aiunt, syllogismus, « qui partis demonstrantis est (5), » jam notæ veritati

(1) Bossuet, *Logique*, liv. III, chap. XVI et XVII.

(2) *Id.*, chap. XVII.

(3) Hoc munus dialecticæ tribuit Aristoteles, nimirum quæstiones expendendi, et in contrarias partes illas excutiendi. *Topic.*, I, c. II.

(4) *Fons Scientiæ*, 1^a pars, cap. LXVII.

(5) *Id.*

idoneis probationibus confirmandæ potissimum inserviat(1), per resolutionem autem ignotarum rerum naturam mens penitus introspiciat(2). — Verum necesse est admonearis B. Doctorem *mediata* plerumque uti ratiocinatione, ea scilicet, qua per medium, seu per ea quæ notiora aut certiora sunt, obscuris vel incertis fides non dubia afferatur.

CAPUT III.

DE DEFINITIONIBUS QUÆ NONNULLORUM VERBORUM SIGNIFICATIONEM APUD DAMASCENUM DECLARANT.

Celebris Laromiguière multa ingeniose et enucleate, pro ejus consuetudine, de definitionibus disputavit: id vero imprimis præcepit, ne in frequentiore usum inciderent; ipse, cum monitis exempla ministrans, pauca definivit(3). Idcirco definitiones huc usque plerumque adhibitæ repudiatur(4), ut potius in

(1) Descartes: « ... Le syllogisme peut servir parfois à mieux exposer aux autres des raisons déjà connues... » *Règles pour la direction de l'esprit*, X.

(2) Descartes, « La dialectique vulgaire est entièrement inutile à ceux qui veulent découvrir la vérité. » *Règles pour la direction de l'esprit*, id. X. « Toutes les fois qu'on ne peut ramener à une simple intuition une connaissance quelconque, il faut rejeter les liens du syllogisme, et n'avoir foi que dans l'induction, ou énumération suffisante. » *Règl. VII.*

(3) « Je fais rarement des définitions; et surtout quand je cherche à vous transmettre des idées que vous pourriez ne pas avoir, je ne commence jamais par des définitions. » 12e Leçon, 1re partie, 1er édit, page 290.

(4) « Les définitions, par l'impossibilité où elles sont de comprendre toutes les acceptions; par l'arbitraire qui en fait une source d'abus; par l'ignorance qui semble n'en faire usage que pour obscurcir les objets qu'elles sont destinées à éclairer; enfin par la

disputationibus cavillatrices , quam in auctoris officio multum allaturæ momenti : alias quidem putat infirmiores esse , neque rerum naturam penitus comprehendere , alias autem adeo contortas et retortas , ut menti caliginem , nedum facem admoveant ; illas demum , quia ab imperitis præpostere usurpentur errores facere , et contentionum quæ componendis erant propositæ rursus alere pugnacitatem. Idem censet nullam scientiam definitioni subjiciendam esse, antequam suis partibus innotescat , neque auctorem , opus quodlibet inchoantem , materiam quam aggreditur , apte definire (1) ; hanc vero meliorem et prudentiorem disciplinam duxit , si quis rem paulatim aperiat et explicet , ab ejus elementis exorsus , quæ nosse omnes certum est , unde sequentia ductu naturali effluent , quibusque vinculo arctissimæ cognationis nectantur , demonstratio-

« maladresse qui ne sait jamais les présenter à propos, sont devenues une cause universelle de malentendus et de vaines disputes. » 12e Leçon, 1re partie, 1e édit., p. 310. — Et rursus : « Les définitions sont inattaquables, et on les attaque; elles ne peuvent fournir matière aux disputes, et c'est sur les définitions surtout qu'on dispute : elles devraient tout apaiser, tout concilier, tout terminer; elles aigrissent tout, divisent tout et ne finissent rien. Comment expliquer un phénomène qui semble ne pouvoir pas exister? » L'auteur entre ensuite dans les différentes raisons qui expliquent cette confusion. *Id.*, *id.*, p. 316.

(1) ... Une montre est une machine qui marque les heures. — L'entendement est la faculté d'acquérir les idées. « De pareilles définitions disent-elles ce que c'est qu'une montre, ce que c'est que l'entendement? Vous apprenez ce que nous devons à l'entendement; quels sont les services qu'on retire d'une montre; mais savez-vous ce qui constitue en elle-même cette faculté à laquelle nous devons toutes nos idées? En avez-vous pénétré la nature intime? Connaissez-vous tous les rouages qui entrent dans une montre? Seriez-vous en état d'en faire une, ou de diriger l'ouvrier chargé de ce travail ingénieux? » 13e Leçon, p. 327 et 328.

nem scilicet a rebus notissimis ad occulta usque produ-
cens (1).

Verum si rerum definitiones neque expediat, neque deceat
semper ab exordio præstari, aliter dicendum est, ni fallor, de
verbis, quorum non in promptu sit significatio, quæque magis
difficultatis habeant, haud parce ab usu detorta. Ea primum,
si frequentiora recurrant, auctorem necesse est interpretari.
Fatetur enim præclarus philosophus (2), supra laudatus, homi-
nem, si linguam ipse sibi propriam procudisset, nunquam pro-
fecto explicationibus seu rerum, seu verborum indigere; cui
satis futurum fuisse, ad significationem cujuslibet vocis perci-
piendam, si earum rerum meminerit, unde illam eliciisset;
sed e contrario constat hominem non sibi tantum aut loqui aut
scribere, verum et aliis; illamque primam legem esse cujus-
libet auctoris verba palam facientis, ut ea tantum efferat, quæ
plane ab omnibus intelligantur, quo facilius auditorum vel lec-
torum quivis, tum sententiâs, tum contextum orationis appre-

(1) « N'oubliez pas, toutes les fois que vous chercherez la défini-
« tion d'une idée, de vous demander comment cette idée a été en-
« gendrée, quelle est son origine immédiate, c'est-à-dire quelle
« est l'idée connue dont elle dérive. » 12e Leçon, p. 336 et suiv.

(2) « Un homme qui ferait lui-même sa langue, n'aurait jamais
« besoin de chercher ses définitions; il lui suffirait de rappeler les
« circonstances où il aurait imaginé un mot, pour en connaître la
« signification. » 12e Leçon, *id.*, *id.*, p. 308. — « Dans la question
« présente (substance) comme en un grand nombre de questions,
« il est dangereux de commencer par une définition autre qu'une
« définition de mots. Définir, c'est expliquer; comment expliquer
« ce qu'on ignore? or, au début des recherches, l'ignorance est au
« moins supposée. Ne disons point: Voilà ce qu'est la substance,
« mais seulement: Voilà ce que j'entends par le mot substance, et
« nous éviterons d'inextricables difficultés. » *Philosophie de Balmès,*
de la Substance, liv IX, c. I, p. 143, tom. 3, 3e édit. — Cfr Gas-
sendi, *Logic* IV ps. canon VII, p. 123.

hendat , nedum ambiguis et obscuris locutionibus offendatur et hæreat.

Damascenus , in tractatione Dialecticæ , primum de simplicibus nudisque vocibus , tum de ratiocinatione disseruit. Sed majore studio ad hanc partem evolvendam incubuit , quæ circa verborum vim et significationem versatur. Neque vero hoc satis esse duxit, dum describeret qua lege bona et valida sit definitio, unde sumenda sit, quibus demum terminis concludenda, atque etiam dum præcipua philosophorum vocabula, ut sunt *universalia* et *prædicamenta*, solveret ; sed locutionibus ignotioribus, quæcunque inciderent, quibusque finitione opus erat, explicandis curam impendit. Nam multum interest eos qui de optimo genere philosophandi scribunt, vel de arduis sublimibusque rebus inquirent, hanc verborum sollicitudinem capere ; cum sæpissime vocibus utantur, aut vix aut perperam a lectore intelligendis, quia obscuræ sunt et ab usu abhorrentes ; quæque, nisi apertissime explanabuntur, ipsi tædia afferent, et animum impiedient, ne clara luce operis propositum dispiciat.

An non ea causa frequens est cur scripta nonnulla, in quibus potissimum metaphysicæ quæstiones indagantur, licet eximia doctrina præcellant, abstrusiora tamen et obscuriora se præbeant, ut meditanda diu, non legenda sint ?

Opera vero hujusmodi neminem offenderent, si primum inter auctorem et legentem conveniret, non modo quid sit id de quo agatur, sed quæ significatio vocibus parum usitatis, atque etiam iis in consuetudinem cadentibus, cum ambiguum intellectum efferant, subjecta sit.

Hæ verborum enodationes, quanti sint pretii, et quam magnam levationem intentioni mentis præsent, ex insigni Damasceni exemplo æstimare licet.

B. Doctor, ab exordio operis circa quænam verba philosophia versetur inquirat, atque illam universalia tantum curare

declarat ; postquam vero variis quæstionibus ad divisionem definitionemque spectantibus abunde satisfacit, ea universalia verba, quæ, ut genus, species, differentia, magis philosophiæ sunt propria, juxta Porphyrii Isagogem, unde excerpta sunt, interpretatus est ; præterea alios eadem pronuntiandi modos, nempe prædicatio latior, æquivoca, in quid, in quale quid, attexit.

His absolutis, et jam Aristotelis capita aggressurus, quibusdam Dâmascenus insistit vocibus, tum ab externis Philosophis, tum a sanctis Patribus, in hujus universalis generis significationem, quod cætera sede ac dignitate præstat, frequentissime adscitis ; substantiam (ουσιαν) dico, naturam (φύσιν) et formam (μορφήν) ; tum individuum (ἄτομον) personam (πρόσωπον) et hypostasim (ὑπόστασιν). Quorum terminorum usum ab his et illis dissimili ratione receptum accurate definit, sanctorumque Patrum auctoritati et judicio obsecutus, horum interpretationem habet præponendam, et in ea inhæret. Quin etiam illa vocabula erant, in quibus maximorum certaminum et quæstionum summa constiterat ; noster igitur eadem tum à sophistarum cavillationibus, tum ab hæreticorum malignis pravisque solutionibus purganda studiose curavit (1).

« Si fides B. Doctori adjicienda est, externi philosophi
 « eodem modo (ουσίας) et (φύσεως) differentiam statuerunt ;
 « (ουσιαν) quidem usurparunt pro esse absolute et simpliciter ;
 « (φύσιν) vero, id est naturam, dixerunt esse usiam per essen-
 « tiales differentias specificatam, quæ cum eo quod absolute

(1) In iisdem vocibus (substantiam dico, naturam, subsistentiam, personam . .) enucleandis diligentem operam posuit S. Thomas. — Quæstio XXVIII, XXIX, I^a pars, passim, et alibi. — Non abs re profecto esset huc definitiones ab illo institutas adducere ; sed istam mihi altam et profundam necessitatem remittas, oro ; quippe cui peculiaris disceptatio solvendæ vix sufficeret. Pauca tantum e B. Thoma loca afferam, ea scilicet quæ cum Damasceni effatis videntur melius esse conferenda.

« existat , etiam tali modo esse habet ; sive rationalis sit ,
« sive irrationalis ; sive mortalis , sive immortalis ; hoc est ,
« ipsam volunt esse , ut ita dicam , immutabilem , atque ab
« omni variatione alienam originem , et causam et vim uni-
« cuique speciei a summo opifice rerum insitam per quam mo-
« veri seu operari possit... Hanc , inquam , *naturam* appella-
« runt ; hoc est *specialissimam speciem* ; puta angelum , ho-
« minem , equum , canem et his similia ; quæ veluti genera-
« liora *hypostases* complectuntur , inque singulis *hypostasibus* ,
« quæ sub ipsis continentur , peræque ac sine ullo defectu
« existunt. Itaque quod particularius est , *hypostasim* voca-
« runt ; quod autem generalius est , ac hypostases comprehen-
« dit , nuncupaverunt *naturam* ; denique existentiam simpliciter
« dictam nominaverunt (ὀυσίαν) , id est substantiam.

• At Sancti Patres , ait rursus Damascenus , prolixas ac
« ineptas contentiones missas facientes , id quod commune
« est , ac de multis dicitur , id est specialissimam speciem
« substantiam et naturam , ac formam appellarunt , ut ange-
« lum , equum , canem et his similia... quod autem particu-
« lare est individuum et personam et hypostasim nuncupa-
« runt , ut Petrum et Paulum(1). »

Varii sensus vocis *usia* seu *substantia* , hic inter se confe-
runtur. Sed illud mentem disturbabat , quod Damascenum qui-
dem ad Aristotelem(2) , ut ei censoriam notam inureret ,

(1) Fons Scientiæ, I^a Pars, cap. XXX, p. 36.

(2) « Quod externos philosophos , ait Damascenus , *οὐσίαν* nihil aliud
« condidisse quam *ὑπαρξιν* simplicem vereor ut obtinere possit. Et-
« enim *οὐσία* in capite præcedenti demonstravimus ab Aristotele
« aliisque vulgo philosophis maxime propria notione individuum ac
« determinatam substantiam significare. » P. Petavius, De Trini-
tate , liber III, cap. II, p. 321, tom. 2.

Cujus tamen difficultatis alibi hanc præbet solutionem clarissimus
auctor , a quo illa superiora excerpti : « *Οὐσία* , sive substantia aut

attendisse, hunc vero ista reprehensione immerito objurgatum fuisse existimarem. Hæc enim verborum inepta contentio, quam queritur Damascenus, neque clara neque explorata apud philosophum mihi esse videbatur, ut ei vitio vertenda esset. Siquidem B. Doctor ait externos philosophos, quod particulare sit, hypostasim nominasse, quod autem generalius hypostases comprehendat, vocasse naturam, ac demum existentiam simpliciter dictam, substantiam nuncupasse; atqui hanc tripartitam substantiæ divisionem, neque excogitasse Aristotelem, neque illi acquiescere conjicere fas est. Sed qua ratione (licet res nota est et apud omnes pervulgata) ipse eadem tractaverit, paucis verbis inquirere juvat.

Ens in ambas partes primo divisit, substantiam scilicet et accidens (1); quæ divisio juxta naturam rerum convenienter et apte statuta fuit; aliæ enim per se subsistunt, ut mens, corpus... Aliæ autem quasi quodam columine nituntur, cui inhæreant, ut figura, rotunditas... Unde Aristoteles tum substantiam, tum accidens hisce definitionibus declaravit: priorem quidem appellat, « quod est subjectum »; posterius autem « quod est in subjecto. » — Et rursus: « Substantia est quod

« essentia idem est ac τὸ ὄν absolute. Nam accidens proprie non est
 « τὸ ὄν, sed τοῦ ὄντος affectio quædam. Sola vero substantia esse dici-
 « tur et τὸ ὄν vocatur, ac secundum generalem illam notionem, et
 « ut summum categoriæ genus, cum ὑπέροξεi convenit, quæ est ex-
 « stantia rei absoluta universeque spectata qua per genera subjecta,
 « earumque species et individua sive hypostases diffunditur. Sunt
 « enim hæc omnia οὐσίαι quædam, quia sunt et existunt, et ὄντα, id
 « est entia proprie dicta, et primaria nominantur. At φύσις, ut ibidem
 « Damascenus ait, est quæ proxime continet hypostases, nempe
 « species ultima quæ communem et infinitam τῆς οὐσίας rationem
 « certa ac determinata notione definit. Hunc nos Damasceni locum
 « quem supra commemoravimus, hoc sensu capiendum esse arbi-
 « tramur. » Id., de Trinit., lib. IV c. IX, p. 591, t. 2.

(1) Lib. de Categ., c. 4 et 5.

« est et in quo aliquid inest ; Accidens vero , quod in alio
« inhæret (1). »

Deinde Substantiam bipartito distribuit, nempe in primam et secundam ; primam substantiam (πρώτην οὐσίαν) vocavit , quæ nec de subjecto ullo dicatur, nec in aliquo subjecto sit, velut hic homo , hic equus ; secundam autem (δευτέρως οὐσίαν) dixit naturas communes, ut genera , species, quæ in individuis considerantur.

Nomen φύσις multoties in quæstionem vocavit Aristoteles , quod hisce definitionibus declaravit : « Natura dicitur essentia
« eorum quæ sunt... » Tum recensitis aliis naturæ accep-
tionibus , sic concludit : « Ex his quæ dicta sunt colligitur
« naturam primam et proprie dictam esse eorum essentiam
« quæ in seipsis habent principium motus, prout ipsa sunt (2). »
Hæc ab illis vix mihi discrepare videntur, summatim vim et causam unicuique speciei insitam , per quam moveri possit , significantibus. Inde conjicio illam vocem φύσις apud Aristotelem , ad ea tantum quæ materia et forma constant , applicari , neque aliud sonare quam *species specialissima* , seu secunda substantia. Cæterum hoc mihi assentiuntur locupletissimi auctores (3). Aristotelem igitur persuasum habeo non aliam subs-

(1) Metaphys., l. VII , c. 1 et 3.

(2) Not. 2 , in cap. xxx , Font. Scient. , (I^a Pars) , p. 56.

(3) Philosophi interpretes confer. « Dicendum, quod secundum
« philosophum (Metaphys. , l. v, Tex. 5.) nomen naturæ primo im-
« positum est ad significandum generationem viventium, quæ di-
« citur nativitas. Et quia hujusmodi generatio est a principio in-
« trinseco, extensum est hoc nomen ad significandum principium
« intrinsecum cujusunque motus. Et sic definitur natura (Physic. ,
« l. II , Tex. 5.). Et quia hujusmodi principium est formale vel ma-
« teriale , communiter tam materia quam forma dicitur natura. Et
« quia per formam completur essentia uniuscujusque rei , commu-
« niter essentia uniuscujusque rei , quam significat ejus definitio ,

tantiae partem , præter quas in libro Categoriarum statuerat , affinxisse. Quamobrem , ut eo revertar , unde prætergressus sum , hujus disciplina a Damasceni reprehensione abesse mihi videtur , quippe quæ illa articulosa et contentiosa divisione substantiæ , quam externis philosophis acriter B. Doctor exprobravit , vacet.

Miror igitur cur Damascenus hæc talia commenta externis philosophis adjudicaverit ; et quæsitum difficillimum est , cui scilicet eadem restituantur ; dum in ea dubitatione haud mediocriter perplexus hærerem , hæc suspicione pereulsus fui B. Doctorem ad Neoplatonicorum sectam censuras destinasse ; quamobrem quid in ista opinione credibile foret experiri volui ; sed in cœptis parum feliciter processit , et res conjectura agenda est ; quæ tamen inter legendum animadverti , hic breviter exponam.

Philosophi qui e Schola alexandrina prodierunt , in hoc operam contulere , ut veteres Græcorum disciplinas , ab initio inter se repugnantes , pacto amicitiae aliam cum alia consociarent ,

« vocatur natura. » S. Thomas, Quæst. xxix, art. 1. — Illa etiam apud veteres commentarios in universam Aristotelis philosophiam in rem aptissime cadunt : « Ut reliquas ejusdem vocabuli (natura) notiones quæ plures sunt omittamus , accipitur natura pro « viventium generatione , quæ nativitas vocatur ; atque hæc est « prima et germana tam apud Latinos quam apud Græcos vocis « significatio ; dicitur enim natura quasi e nascendo ; Græcis vero « φύσις , απο τοῦ φέειν , quod est nasci ; at enim quia generalio ab « interno principio oritur , derivatum est naturæ nomen ad signifi- « candum cujusque rei principium , unde unaquæque res primo se « habet ut moveatur... Hæc est autem natura quam Aristoteles hoc « loco (Physic. , l. 2 , cap. 1.), et alibi (Metaphys. , l. v , cap. iv.) « definivit , quæ , ut in progressu patebit , materiam et formam « comprehendit. — Commentarii collegii Corimbricensis , Societ. « Jesu , in universam Aristot. philosoph. , Pars I^a , p. 264 , 265 , « Lugdun , 1607. »

atque ex earum sententiis quæ essent communes , in unum conflatis , novam recentemque doctrinam procuderent , quæ omnium religionem et fidem in se converteret ; imo Christianorum placita adseverunt , ut ea ejusdem sodalitatæ fierent consortia ; sic ab illis dogma Sanctissimæ Trinitatis mutuati sunt ; quod quidem suis fictionibus accommodare annexi , in res metaphysicas infuderunt(1). Quo vero propius tam dissidentes opinioniones connecterentur , omnem curam adhibuere in subtilibus partitionibus instituendis , et in varia multiplicique doctrina

(1) « Ce que l'on voit d'évident dans les écrits publiés par ses disciples , c'est qu'Ammonius a professé non le platonisme pur , ni un platonisme nouveau , mais un système composé de plusieurs doctrines , et connu dans l'histoire sous le nom de Néoplatonisme , quoique cette désignation soit elle-même très-impropre. » Matter , *Hist. de l'École d'Alexandrie* , t. 1 , p. 111. — « Les Alexandrins prétendaient posséder ce qu'il y avait de vrai dans le christianisme , auxquels ils firent des emprunts assez nombreux... Ils essayèrent de se rapprocher , à quelques égards... du dogme de la Trinité , tout en l'altérant profondément. » De Salinis et Scorbiac , *Histoire de la Philosophie* , p. 199. — Du reste , quelques Alexandrins , entre autres Proclus , se plaisaient à retrouver leur Triade en plusieurs objets , si j'en juge par ces paroles : «... Jam vero in medio rerum omnium centro quale est anima , hæc omnia connectuntur , bonum , justum et pulchrum... Neque solum in ejusmodi trinitate est hic sermo verus , verum etiam in aliis quoque multis... Non omnis compos entis compos est vitæ , neque vivens omne statim est mente præditum , sed vicissim intelligentia omnia vivunt atque sunt. Viventia vero sunt quoque vivendo. Cum vero talis sit in extremis per trinitatem ejusmodi differentia , in anima confluunt , ubi ens quidem et vita et intellectus existit , vita vero est intellectus et essentia ; intellectus autem et essentia similiter est et vita... » Procli opera philosoph. , edit. V. Cousin , t. III , p. 266 , 267. — J'ai espéré un moment rencontrer la division de la substance en trois parties rapportée par S. J. Damascène ; mes recherches ont été infructueuses.

condenda ; quorum subsidio , quamlibet disciplinam , qua parte tractabiliorem sese præstaret , assumebant , et in communis instituto rapiebant philosophiæ(1). An vector opinione augurari horum commentorum artifices , ad Dialecticam ea mente studia applicuisse , atque substantiam trifariam sic dispertisse , ut narrat Damascenus ?

Ut ut est , videor posse contendere B. Doctorem , nedum Aristotelis præcepta exploderet , ipsa contra observasse ac cæteris proposuisse , iis quidem vocabulis in illorum formulam assumptis , quæ SS. Patres , ut fallaces adversariorum subdolos propulsarent , in honore duxerant.

Itaque Dialecticæ initia repetit ex Entis resolutione , quod in Substantiam et Accidens dividitur ; hanc vero maximi momenti distinctionem , in operis decursu iterat , ne ex animo lectoris excidat.— « At Substantia quidem potior est (τὸ κρείωτερον) « ut quæ in seipsa et non in altera existat ; Accidens vero est « quod in seipso nequit , sed in alio consideratur. Substantia « enim tanquam rerum materies , subjecti rationem habet : « Accidens autem illud est quod in Substantia velat in subjecto « consideratur. »

Ens dividit in Substantiam et Accidens , non ut genus in species , verum ut vox æquivoca ; seu ut ea quæ sunt ab uno et ad unum , scilicet , ut ipse conjicio , ab esse (ἀπὸ τοῦ εἶναι) ad eorum quæ sunt scientiam , quæ ipsamet philosophia est(2).

Peripateticorum doctrinam , ut patet , Damascenus consecratus fuit ; insuper qua definitione Substantiam declaravit Aristoteles , eam quoque ipse retulit ; tum exempli causa Deum resque creatas proposuit , hoc vero subnexo temperamento : « Quanquam Deus ejusmodi est substantia , quæ substantiam

(1) Mgr Bouvier , *Histoire de la Philosophie* , t. 1 , École d'Alexandrie , *Logique*.

(2) Fons Scientiæ , I^o Pars , cap. XLVI.

« omnem excedat(1). » In alio loco eadem paulo quidem uberius enuntiantur : « Deus simplex est, nec compositus ; quod autem « ex multis et diversis conflatur compositum est. Quocirca si « increatum ac principii exspertem esse, si incorporeum, im- « mortalem, aeternum, bonum, rerum omnium opificem, « cæteraque id genus, substantiales Dei differentias dixerimus ; « profecto quod ex tam multis conflabitur, non simplex, sed « compositum erit ; quod extremæ impietatis fuerit assere- « re(2). » Sed melius de Supremo Numine dicendum est : « Ex omnibus, rursus inquit Damascenus, nominibus quæ Deo « tribuuntur, nullum æque proprium videtur atque ó óv... « Nam totum esse, velut immensum quoddam ac nullis termi- « nis definitum essentiæ pelagus, complexu suo ipse conti- « net(3). »

Negat etiam B. Augustinus Substantiam apte de Deo dici, quia nullum in ipso est Accidens(4).

Deus, ait S. Thomas, non est in aliquo genere, sed est extra omne genus (5). Deum igitur neque in genere Substantiæ comprehendi, neque hac voce universali nuncupari decet.

Hoc mihi etiam compertum est illam Substantiæ divisionem ab Aristotele institutam, in primam scilicet ac secundam, de qua jam in transcursu actum est, B. Doctori ante oculos observatam fuisse ; sed quoniam alii « inepta ac proluxa contentione, » alii vero quorundam terminorum pravis interpretationibus, illam fere sustulissent, eandem ad magistri normam retractavit, et vocibus probatissimis signandam satigit. Namque Philosophus, postquam *οὐσίαν* proprie dictam quæ nec de

(1) Id., id., id., cap. iv.

(2) Id., id., 5^a Pars, cap. ix.

(3) Id., id., id., id.

(4) De Trinitate, lib. 7, cap. v.

(5) Summa Theolog., Pars I^a, Quæst. 5, art. 5 et 6.

subjecto diceretur , nec in aliquo subjecto inesset , ut Petrus , Paulus , pronuntiasset , solum individuum Substantiam esse proprie dictam innuere videbatur (1). Inde factum est ut hæc vocabula *ὄσις* et *ὑπόστασις* , eundem sensum primo haberint , ambobus scilicet rem subsistentem , substantiamve quamlibet indiscriminatim efferentibus(2). « Tota secularium « litterarum schola , ait Hieronymus , nihil aliud hypostasim « nisi *usiam* novit. » Eadem refert Theodoretus : « Secun- « dum extraneam sapientiam *ὄσις* et *ὑπόστασις* non discrepant ; « *usia* enim id quod est significat , et hypostasis quod subsis- « tit(3). » Atque etiam apud Christianos prioribus seculis mos invaluit , hanc pro illa promiscue usurpandi , ita ut quemlibet existendi modum (ut sic loquar) alterutrius usu declararent. Ista verborum confusio inter auctores grave dissidium movit , quod tamen compescuit B. Athanasius in Concilio alexandrino (Ann. 362) postquam de terminorum comprehensione , non autem de rerum sensu eos contendere agnovisset.

Sed verisimile duco homines malevolos tunc temporis existisse qui Aristotelis disciplinæ obtentu christianæ fidei insidias

(1) P. Lequien , not. 1 in cap. xxx , Font. Scientiæ (1^a Pars) , p. 36.

(2) Id , not. 4 , id. , id. , id. , passim.

Defendit S. Thomas personæ definitionem a Boetio excogitam. « Persona est rationalis naturæ individua substantia. » Inter alias hanc præcipuam causam attulit , « quod substantia accipitur com- « munitè prout dividitur per primam et secundam , et per hoc « quod additur individua trahitur ad standum pro substantia pri- « ma. » Quæstio xxix , art. 1 , responsio ad secundum. — Et rursus in alio loco sic de hypostasi disputat : « Quia nomen substantiæ , « quod secundum proprietatem significationis respondet hypostasi , « æquivocatur apud nos , quandoque significat essentiam , quandoque « hypostasim ; ne possit esse erroris causa , maluerunt pro hypos- « tasi transferre subsistentiam quam substantiam. » Quæstio xxix , art. 2 , respons. ad secundum.

(3) P. Lequien , n. 3 et 4 in cap. xxx , Font. Scientiæ , (1ª Pars).

facere moliti fuerint. Quibus verborum effusa significatio occasionem præbuit in catholicam doctrinam desæviendi. Nam Sabellium arbitròr ac priores illos qui scriptis vel dictis errorem eundem prosecuti sunt, οὐσίαν μίαν, sive μονύσιον Θεὸν plane aristotelico sensu defendisse, ut Substantiam primam, sive individuum in Deo singularem et solitariam esse dicerent, tam secundum essentiam, quam secundum existendi subsistendive modum: quoniam talis a philosopho οὐσίμ prima ponbatur (1).

Appellandusest etiam Joannes Philoponus, qui dux fuit et princeps Tritheitarum; hic licet in contrariam sententiam aberraverit, et quasi tres deos portentose prædicaverit, prodigiosa commenta duxit ipse quoque ex eo quod vocibus Natura et Persona idem significari statuerat (2).

Exinde SS. Patres « Veritatis ac veræ philosophiæ discipuli pariter ac doctores (3) » in serendis verbis caute et prudenter se gessere; ea demum adhibuere, quæ quidem inventis rationibus recte et convenienter tractandis, non autem dialecticarum laqueis captionum contendendis inservirent. Hæc religiose transcripsit Damascenus, iisdem subjecta notione quam illi præfixerant. Quare id quod commune est, ac de multis dicitur, id est *specialissimam speciem*, substantiam et naturam ac formam appellavit, ut angelum, equum, canem, et similia; quod au-

(1) « Δογματίζει γὰρ αὐτός, καὶ οἱ ἀπὸ αὐτοῦ Σαῶελλιάνοι τὸν αὐτὸν ἁ Πατέρα, τὸν αὐτὸν Υἱόν, τὸν αὐτὸν εἶναι Ἁγίον Πνεῦμα ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ἁ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίαι, ἢ ὡς ἐν Ἁνθρώπῳ σῶμα, καὶ Ψυχὴ, καὶ ἁ πνεῦμα. » Epiph., Hæres. LXXII, l. 2, p. 513, edit. Petav. — « Trionyma solitarii Dei unio secundum Sabellium. » Sulpit. Sever., liv. II, ad concilium Seleucense, p. 256, edit. Lugd. — P. Petavius, de Trinitate, l. IV, cap. 1, § IV.

(2) P. Lequien, not. 1 in Font. Scientiæ (II^a Pars, seu Hæreses), p. 103. — Id., præfat. ad Dialecticam.

(3) Fons Scientiæ. I^a Pars. cap. XLVII.

tem particulare est, individuum ac personam et hypostasim nuncupavit (1), ut Petrum, Paulum; eadem, tum in dialectica, tum in ulterioribus operis partibus, quotiescunque obvenit occasio, rursus explanat. Ad hoc attendas velim B. Doctorem de nominibus agere secus atque scriptores quippiam postea consueverint haud peritiores quidem inter peripateticos annumerandi, quibus, cum propemodum infinitis divisionibus argumentum resecaent, mille res incidebant, nomina quæque sibi proprium, quasi repetentes; quia vero aliæ vocabula desiderarent, nec haberent, aliæ autem quod habuissent, immutata sede, perdidissent, plurima aut inveniri, aut recentiore nota signari oportuit. Hos igitur auctores, non tam rerum quam novorum verborum inventores merito habeas; in quorum scriptionibus omnia exquisitis et articulosis partitionibus scatent, una ab altera verbis ignotis et abstrusis, locutionibusque incompositis et barbaris distincta.

Damascenus autem his vitiis non indulsit; etenim postquam materiam operis aggressus est, eam, qua deceret, considerate partitus est; neque vero subtili sollicitudine, nec plus quam satis erat, fecit; tum verba ejusdem generis, quasi quodam capso, ab alienis separata, congregavit, ea scilicet, quæ si non sensu pugnent, forma aut etiam comprehensione dissentire videantur. Illum in hoc operam contulisse diceres, ut disputationum ambages erroresque in arctato spatio redigeret, quo facilius citiusque veritatis assertores fraudulentorum sophistarum dissolverent argutiolas, atque etiam, quoad fieri posset, questionum nodos expedirent.

Forsan vix intelliget quispiam quomodo tot vocabula nempe Substantia, Species, Natura, Forma, eundem intellectum habeant; verum Damascenus ipse, cujusque notitiam accurate definiendo, qua cognatione hæc inter se conveniunt et con-

(1) Fons Scientiæ, I^a Pars, cap. xxx.

gruunt, lucide aperuit, Nam, cum de eo quod multis commune sit, imo de *specialissima specie* (1) agat, vocem Substantia idem sonare ac Species, ex eo patet quod priore non ea pars entis intelligenda sit, quæ in conspectu Accidentis est, sed ipsa essentia individuis ejusdem speciei communis (2).

Deinde Damascenus asserit Substantiam et Naturam idem significare, quod rursus de multis dicitur : « Enimvero φύσις « ab eo quod sit, dicitur ; et Natura ab eo quod aptum natum « sit. Esse porro et natum esse idem sunt (3). » Et in alio loco prolixius : « Natura est principium motus et quietis cujusque « rei... Quocirca principium et causa hujusce motus et quietis, « per quam ita res quælibet substantialiter nata est, sive compa- « rata est a natura ac non ex accidente, ut moveatur ac quiescat, « natura nuncupatur : ab eo scilicet quod ita nata sit atque exis- « tat. Hæc porro nihil aliud est quam essentia : ab essentia « namque ejusmodi vim habet, hoc est, motum et quietem ;

(1) Petavius animadvertit S. Damascenum in eodem dialecticæ libro contraria scripsisse. Nam in capite quinto, ubi de quinque vocibus disserit, « Sancti, inquit, Patres speciem et genus vo- « cant naturam et formam, et usiam. » At in capite undecimo : « Ista, inquit, interjecta summum inter genus, velut substan- « tiam, et species infimas, ut hominem, et bovem, genera sunt, « et species subalternæ. Hæc autem dicuntur substantivæ et natu- « rales differentiæ, et qualitates quæ superiora dividunt, et infe- « riora constituunt, ac species infimas specificant, constituentes « ipsas et naturam a natura dirimentes : natura porro in infima « specie collocatur. » Hic igitur solam extremam speciem ait esse naturam ; illic etiam genus ascribit. — Sed tamen fatetur doctissimus interpres utrumque dici posse... P. Petav., l. iv, de Trinit., cap. vii, § X. — Cæterum Damascenus in aliis locis ad speciem specialissimam mihi attendere videtur ut infra hic patet.

(2) Fons Scientiæ, I^o Pars, cap. xxx, cap. xli, cap. xlvii. — De duabus voluntatibus, cap. iii, § IV.

(3) Id., id., I^o Pars, cap. xxx.

« ipsaque ejus motus ac quietis causa est ; porro natura (φύσις)
« dicitur (πρὸς τὸ περὶ ἀείνου) a natum esse (1). »

Forma a nostro definitur : « Essentia a differentiis essentia-
« libus velut informata ac specificata ; quæ quidem significat
« speciem specialissimam : Ex. causa ; substantia quæ a cor-
« pore animato ac sentiente formata ac specificata , animal
« absolvit ; rursumque rationali ac mortali assumpto , hominis
« speciem efficit ; ac cum sit *species specialissima* , dicitur
« forma , velut nempe species formata(2). »

(1) Fons Scientiæ, I^a Pars , cap. XL.

(2) Id., id., cap. XL1.

Non ita sensit , ni fallor , S. Thomas ; quin et iis quæ a B. Damasceno hic de forma traduntur respondere mihi videtur (quæ mera tantum conjectura sit)... « Conclusio : cum illud tantum
« sit homo quod operatur omnes hominis operationes , anima
« vero sola sine corpore non operetur sensitivas , manifestum est
« quod homo non est anima tantum , sed aliquid compositum ex
« anima et corpore. — Respondeo dicendum (videtur quod anima
« sit homo. Dicitur enim , Corinth. II , cap. IV , § 16 : *Licet is
« qui foris est , noster homo corrumpatur ; tamen is qui intus est ,
« renovatur de die in diem...*) quod animam esse hominem dupli-
« citer potest intelligi : Uno modo , quod homo sit anima , sed hic
« homo non sit anima , sed compositum ex anima et corpore ,
« puta Socrates. Quod ideo dico , quia quidam posuerunt solam
« formam esse de ratione speciei ; materiam vero esse partem indi-
« vidui , et non speciei. Quod quidem non potest esse verum.
« Nam ad naturam speciei pertinet id quod significat definitio. Defi-
« nitio autem in rebus naturalibus non significat formam tantum ,
« sed formam et materiam. Unde materia est pars speciei in rebus
« naturalibus , non quidem materia signata , quæ est principium
« individuationis , sed materia communis. Sicut enim de ratione
« hujus hominis est , quod sit ex hac anima , et his carnibus et
« his ossibus ; ita de ratione hominis est , quod sit ex anima et
« carnibus et ossibus ; oportet enim de substantia speciei esse
« quidquid est communiter de substantia omnium individuorum

Contendit P. Lequien docuisse Patres formam idem valere ac substantiam formatam, tum propter illud dictum Apostoli : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est... » exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, » tum ad cavillos hæreticorum declinandos, qui, si forma pro nuda specie assumenda fuisset, inde Christi humanitatem in controversiam vocassent.

Monet quoque Damascenus vocem *species* eandem ac *natura* habere significationem (1) ; quod facile e supradictis conjiciendum puto : nam cum natura in communi spectetur, utpote cuique speciei, insita hanc et illam idem sonare manifestum est. Verum aut valde fallor, aut B. Doctor, dum vocem *natura*, huic alteri (*species*) propius admoveret, ad eorum sententias divertisse mihi videtur, qui jam tum, de universalibus vocibus inquirentes, utrum scilicet sint tantum flatus vocis, an veram quamdam essentiam repræsentent, scriptis investigati sunt. Namque SS. Patres hanc controversiam, tam pertinaci postea jurgio conflata, ejus rumor tot tantisque disceptationibus

« sub specie contentorum. Alio vero modo potest intelligi sic quod
« etiam hæc anima sit hic homo ; et hoc quidem sustineri posset,
« si poneretur quod animæ sensitivæ operatio esset ejus propria
« sine corpore : quia omnes operationes quæ homini attribuuntur
« convenirent soli animæ... Ostensum est autem (art. præc.) quod
« sentire non est operatio animæ tantum. Cum igitur sentire
« sit quædam operatio hominis, licet non propria, manifestum
« est quod homo non est anima tantum, sed aliquid compositum
« ex anima et corpore. Plato vero ponens sentire esse proprium
« animæ, ponere potuit quod homo esset anima utens corpore. »

Hæc tamen addit cl. Doctor : «... Secundum philosophum illud
« potissimum videtur esse unum quodque, quod est principale in
« ipso ; sicut quod facit rector civitatis, dicitur civitas facere. Et
« hoc modo aliquando quod est principale in homine dicitur ho-
« mo... » Quæstio, LXXV, art. IV.

(1) Fons Scientiæ, I^a Pars, cap. xxx.

percrebuit, prætentaverant, et in ejus difficultate enodanda operam posuerant(1). Alii quidem naturam quamvis intellectu solo percipi ac unam fieri docuere : « Apud nos, ait Theologus, « una est humanitas ; sed ibi naturæ communitas cogitatione « solum habet unitatem (2). » Ex his patet B. Gregorium Naziancenum existimasse illam naturam communem, per precisionem ob individuorum convenientiam concipi, et a parte intellectus, ut aiunt, tantum existere. Alii vero absolutiorem opinionem tenuerunt : sic enim sensa mentis declaravit B. Grego-

(1) « Bon nombre de Pères de l'Église grecque, parmi lesquels « se distingue St Grégoire de Nysse, dont nous parlerons plus « tard, ont, pendant dix siècles consécutifs, touché le problème « des Universaux, en le supposant généralement résolu dans un « sens anti-nominaliste ; mais ils ne le discutent guère, et de plu- « sieurs d'entre eux nous ne saurions assurer, s'il faut comprendre « dans le sens des Conceptualistes ou des Réalistes l'Universel dont « ils reconnaissent l'existence. »

« Pour bien comprendre cette question, il faut noter que dans « les individus formant ensemble une espèce quelconque, on re- « marque des éléments, caractères ou attributs... (nous prenons « ici ces trois mots comme synonymes et dans le sens le plus vaste) « distinctifs par lesquels ils diffèrent entre eux, et un élément com- « mun à tous et caractéristique de l'espèce. Cet élément est ce « qu'on appelle dans les écoles l'Universel, nom qui est donné « aussi par extension à l'espèce même. Or, le problème des Uni- « versaux a pour objet de rechercher si cet Universel considéré en « soi est quelque chose de chimérique;... ou une simple ressem- « blance commune, ou s'il est quelque chose de réel qui indépen- « damment de notre entendement subsiste à *parte rei*, un et le « même dans les individus. » G. C. Ubaghs, *Problème Ontologique des Universaux, Introduction*, passim. — Cet ouvrage m'a fourni de précieux renseignements pour la question qui m'occupe. J'ai également consulté avec fruit la belle introduction de M. V. Cousin aux *Œuvres inédites d'Abélard*, (Documents relatifs à l'histoire de France.)

(2) Oratio, 37, edit. græc.-lat., Parisiis, p. 601, G.

rius Nyssenus : « Neque enim Petrum et Paulum et Barnabam
« tres substantias dicimus , sed unam... Est igitur Petrus et
« Paulus et Barnabas, secundum id quod est homo , unus
« homo ; et secundum hoc ipsum quod est homo , plures esse
« nequeunt. Dicuntur autem multi homines abusive et non pro-
« prie. Quod vero per abusionem dicitur nemo prudens ei præfe-
« rat quod proprie dicitur(1). » — Et alibi : « Hypostaseon qui-
« dem ratio per eas quæ in unoquoque considerantur proprieta-
« tes dispartitionem admittit, et juxta compositionem in numero
« consideratur. Natura vero una est, ipsa secum unita, peni-
« tusque ac prorsus unitas individua est, quæ nec adjectione
« augetur, neque subtractione diminuitur ; sed quia ipsa est
« unum ens et permanens, etiamsi in multitudine esse videatur,
« sectionis expers, continua et integra atque perfecta est, nec
« una cum singularibus qui ejus participes sunt dividitur(2). »
— Ex eodem rursus alium locum adducamus : « Non de rebus
« frivolis ac vulgaribus quæstio est : dicimus igitur primo, abu-
« sum aliquem esse consuetudinis, ut eos qui natura divisi non
« sunt per ipsum naturæ nomen pluraliter nominemus, ac dica-
« mus *multi homines*, cui simile est si quis dicat : *multæ na-*
« *turæ humanæ*... Ut multi quidem sint eandem sortiti natu-
« ram, unus vero in omnibus sit homo... Quoniam, ut dictum
« est, non singularis, sed communis naturæ est homo. Homo
« enim est vel Lucas⁴, vel Stephanus ; non tamen, si homo
« est, prorsus etiam Lucas vel Stephanus est. »

Hæc satis ostendunt sic Nyssenum, ut postea Guillaume de Champeaux, S. Anselmus et cæteri Realismi fautores, in ea quæstione versatum esse(3).

(1) De communibus notionibus, edit. græc. lat., Parisi., t. 2, p. 83, 85.

(2) Gregor. Nyss. Oper., ad Ablabium, t. 1, ed. græc. lat., p. 17.

(3) Id., id., id., id., p. 17.

«... Ac quemadmodum plebs, populus, exercitus, concio singu-

Nemo inficias iverit naturam et speciem in eandem significationem, e priore sententia accipi posse; sed multo magis, si menti posteriorum consulas; quippe quorum sensu, species in humanis, non proprietatibus individuorum convenientibus et per precisionem assumptis constant, verum in ipsa natura cuique insita constituentur, quæ adeo individuis sit communis, ut illi consubstantiales fiant. Atqui Damascenum horum et illorum placita animadvertisse credibile est; cæterum mihi in opem P. Petavius se contulit, vir undecunque doctissimus, et maxime in veterum Patrum scriptis exercitus, ad hanc fulciendam opinionem, quam si non certam, at verisimilem esse confido.

Postquam definivit quam interpretationem habeat sententia Philosophorum a Damasceno in capite XXX Dialecticæ explosa, hæc subjecit: « Verum Damascenus triplici illa neglecta ratione, in ea conquiescit quam a SS. Patribus adhibitam esse confirmat, ut species ultima promiscue dicatur οὐσία, et φύσις et μορφή: Individuum autem, ὑπόστασις. Quod ex superiore ejusdem sententia conformandum est ita ut species ista, naturaque communis non vaga, laxaque spectetur, qua individua continet omnia, sed ut in uno aliquo inest, in quo nuda proprietatibus iis, quibus individua constant, et absoluta cogitatur (1). »

Sententia vero Damasceni, ad quam spectat Petavius, ea ipsa est, quam græcorum SS. Patrum haud pauci tenuerunt, cuique Damascenum verisimile est adhæsisse, ut postea ostendemus; quippe in superiore pagina, prolatis quibusdam B.

« lariter omnia dicuntur, unumquodque autem horum in multitudine esse intelligitur; eodem modo secundum exactiorem et inquisitiorem rationem homo quoque unus proprie dici potest, etiamsi hi, qui in eadem natura demonstrantur, multitudo sint. »
Id., p. 17, 18.

(1) P. Petavius, de Trinitate, lib. iv, cap. ix, § XV.

Doctoris effatis hæc subnixa reperiuntur : « Hic locus Damas-
« ceni insignis est ad illam quam dixi , Græcorum intelligen-
« dam opinionem , quæ et rationem continet , quæ hoc per-
« suasit ipsis naturam generale esse aliquid , non singulare (1). »

In Categoriarum descriptione Damascenus Aristotelem secutus est , quem materiam accuratissime tractasse apud omnes constat , ut eum imitari , non superare alii nitantur (2).

Hæ notationes quanti pretii , et quantæ sint utilitatis , ex eo conjicitur , quod ad illa verba spectant quæ cum plurimum difficultatis et obscuritatis habent , sive propter rei significatæ confusam et fluctuantem speciem , sive propter varium apud varios auctores usum , tum philosophicis quæstionibus frequenter incidunt : ideo necessarium est pro lectoris opportunitate facienda ut circumscripse et dilucide explanentur.

Præterea Damascenicæ interpretationes in usu et significatione verborum cuique græcorum Patrum opera evolventi magnæ levationi erunt ; hi , cum de plurimis argumentis , et prout se daret occasio , ob facilem quamdam et extemporalem facultatem tum cogitandi , tum stilo signandi quæ mentis intentione comprehendissent , egregie disputarent , nonnulla tamen verba quorum significatio neque prævie declarata sit , neque apud omnes eandem vim obtinerent , adhibuerunt. Unde fit ut lector aliquando arduis difficultatibus hæreat , quid valeant illa paulo obscuriora verba , non videns. Sed , nedum in tantis discriminibus versetur , habet paratum et idoneum interpretem , qui præeat in spissis perplexarum locutionum tenebris quasi facem præferens ; atque inde , ni fallor , plurimum adjutos fuisse auctores video , quid SS. Patres cogitando sapuerint , quibus demum vocibus animi sensus ipsi expresserint , studiosè scrutatos. Sic Petavius , inquirendo quam notionem his

(1) P. Petavius , de Trinitate , lib. iv , cap. ix , § XIII.

(2) Fons Scient. , I^a Pars , cap. xxxi et sequent.

vocibus *ούσία*, *φύσις*... subjecerint, in illa sententiarum et verborum silva, Damascenum quasi ducem sequitur, in quem attendere et oculos defigere mihi videtur. Cujus sæpe testimonium affert et dicta accommodat ad fidem faciendam.

Neque solum ea vocabula, quorum potestas tanti momenti sit et ponderis, B. Doctor definitione declaravit; sed cum vellet sua commenta lectoris mente expeditissima captu præstari, ad hanc curam rursus incubuit, ut multorum aliorum verborum ambages explicaret; quæ licet neque tanti æstimentur, neque tantum contentionis habuerint, ideoque minoris operæ ac pretii esset illustrari, tamen nemo non videt, illis quoque enodatis, inde magis perspicuam orationem effici. Quædam in fine dialecticæ congestæ inveniuntur, apta quæque suo loco, interpretatione definita; hic placet nonnulla producere, etiamsi usu trita esse videantur.

α Quæstio (*πρόβλημα*) est proposita intellectui inquisitio
α tendens ad electionem vel fugam.

α Percontatio (*πύσμα*) est interrogatio diffusam ac prolixam
α responsionem postulans. Hæc enim interrogatoria oratio
α Ἐρωτηματικὸς λόγος a percontatoria differt, quod interroga-
α toriam velox (hoc est paucis concepta) responsio sequitur;
α percontatoriam autem, prolixa et multis verbis...

α Contemplari (*θεωρεῖν*), dicitur intelligere: Geometriæ,
α Astronomiæ ac similibus operam dare.

α (Ἐπίνοιον) vel subtilem considerationem vera doctrina dupli-
α cem esse pronuntiat. Altera enim est velut ἐπέννοια quædam
α ac ἐπενθύμησις, hoc est accuratior quædam ac secunda cogi-
α tatio quæ totam et implicatam rerum speculationem atque
α cognitionem declarat... Altera autem figmentum est cogita-
α tionis animi (*ἀνάπλασμα διανοίας*), per conjunctionem sen-
α suum et facultatis imaginantis, ex iis quæ sunt, eaque non
α sunt componens et æstimans, ut Hippocentaurorum et Sire-

« narum fabulosa confictio... hæc autem simplex cogitatio dicitur , ψιλή ἐπίνοια. »

Sed melius forsân in alio loco vires animi distinxit : videlicet, a prima mentis agitatione exorsus , gradatim succedentes motus, usquedum in summa virtute ea venerit, diligenti ratione recensuit, et suo quemque indicio notavit ac patefecit :

« Sciendum est, quod prima mentis agitatio , cogitatio simplex (νόησις) dicitur. — Quæ autem rei alicui affixa est , ἐνοια , seu mentis notio , appellatur. — Hæc porro si diutius persisterit, atque in animo id quod cogitatum est, impresserit , consideratio (ἐπιθύλησις) nuncupatur. — Consideratio in eadem re rursus hærens , ac sese probans et explorans , prudentia (φρόνησις) nominatur. — Hæc denique si latius progreditur , ratiocinationem facit , quæ internus sermo est, et definitur plenissimus animi motus, qui in rationis facultate sine ulla vocis emissione gignitur (κίνημα ψυχῆς πληρέστατον ἐν τῷ διαλογιστικῷ γενόμενον , ἔντι τινος ἐκφωνήσεως) — Ex quo prolatitium aiunt prodire sermonem, qui lingua pronunciat (ὁ προφορικὸς λόγος)(1). »

Eodem pacto varias appetendi facultates examinavit , et aptam singulis indidit appellationem.

Neque vero hanc curam exuit Damascenus , cum texendi ipsius operis studio captus , argumentorum delectu et structura , scribendique labore distractum iri videretur ; sed dum hæc persequitur , et mentis conatu vera ac falsa dijudicat , verba interdum ambigua vel obscura definiendo aperit. Namque illud apprimè noverat , neque tam diligentem esse lectoris intentionem, ut obscuritatem locutionum apud se ipse discutiat , neque tam patiens et sagax ingenium, quominus voces abstrusas transiliat, et earum odio sententias ipsas percipere reformidet. Quare

(1) Fons Scientiæ , III^a Pars, cap. xxii.

captum ejus adjuvandi, verborum perspicuitate adornanda, maxime studiosum sese præstitit; quam virtutem ita scriptis affectavit ac consecutus est, ut illam eximiam laudem meritus sit: ... hæc (argumenta in libro de Fide orthodoxa tractata) « porro Damascenus, ea quidem perspicuitate contexuit, ut « jam mulieres, si ita loqui fas sit, et homines litterarum « rudes, modo græci idiomatis prorsus exspertes non sint, « universa accurate percipiant(1). »

Id non mente capio, cur Judocus Cliethoveus (2) posterioribus operis *Fons scientiæ* capitibus tam longo commentario prægravandis impalluerit, quem merito prolixissimum vocat P. Lequien; sed mos olim invaluerat, si quis opus eximium extulisset, hujus sententias interminatis interpretationibus declarandi. Quot enim quantique commentarii Aristotelis, Petri Lombardi, S. Thomæ elucubrationibus afficti sunt! quanquam illorum scriptorum interpretes non totius laboris jacturam fecerint.

CAPUT IV.

DE NOTIONIBUS LOGICIS, ET DE VI RATIOCINANDI APUD DAMASCENUM.

Notiones logicas intelligo certa quædam demonstrationis principia, e rationis fonte exhausta, quibus innixus philosophus, quid sit verum, confirmat. Argumentorum sunt genera duo: aliud e S. Scripturæ Traditionisque auctoritate fluit; alterum autem in rebus indubitatis quæ sub acie mentis cadunt, aut in quibus communi opinione consensum est, stabilitur; quam ratio-

(1) Donatus Veronensis linguæ græcæ amatoribus compellatio, oper. Dam. præfixa. — « Damascenus, cum docet, fonticulis ipsis limpidiore fluit, ait Allatius in Prolegomenis. » §. LXX.

(2) Apud editionem comparatam a Jacobo Billio, Parisiis, 1577.

nem simpliciter vocamus ; prius exsequi mitto , quippe non est hic locus. Quam vero doctrinam Damascenus acerrima mentis applicatione consecutus sit, quid ipse animi robore, rerum divinarum humanarumque arcana occultissima indagando, excogitaverit, quibus demum artificialibus probationibus christiana dogmata ornaverit, inquirere munus nostri est. Non quod B. Doctor, fide evacua, ratione duce utatur, et ei tantum se credere velit ; sed ejus fides quærit intellectum (1) : nam mens humana, etiamsi revelationis testimonio firmissime adhærescat, et auctoritatis vestigiis attente insistat, quadam tamen agitatione movetur, et ea cupiditate trahitur, si possit quæ latent penitus introspicere, divinaque penetralia pandere ; nec tantum curiosa est in quæ Deus ad hominum disquisitiones summisit, ut naturæ indefessæ vires. humanæque sagacitatis stupenda virtus ; verum etiam majora intellectu, nempe dogmata divinitus patefacta, ambit studiose, et diligenti investigatione scrutatur (2).

Illæ tamen considerationes, quibus ad arcana cœlestia contemplanda mens ascendit, plurimam habent utilitatem, cum inde argumenta apta fidei tutandæ, divinis quidem rationibus imbecilliora, nec tamen spernenda, eruere possis ; quibus exer-

(1) S. Anselmus, Prologium, sive fides quærens intellectum.

(2) Hic juvat præclarissima verba afferre in quæ incidi apud Richard de S. Victor : « Hoc in his supra modum mirabile, quia
« quotquot veraciter fideles sumus, nihil certius, nihil constantius
« tenemus, quàm quod fide apprehendimus.. » De Trinitate, Pars
I^a, lib. 1, cap. 11.

« Erit itaque intentionis nostræ in hoc opere ad ea, quæ credi-
« mus, in quantum Dominus dederit non modo probabiles, verum
« etiam necessarias rationes adducere, et fidei nostræ documenta,
« veritatis enodatione et explanatione condire. Credo namque sine
« dubio, ad quorumlibet explanationem quæ necesse est esse, non
« modo probabilia, imo etiam argumenta non deesse, quamvis illa
« interim contingat nostram industriam latere. » Id., id., id., cap. iv.

citationibus SS. Patres et Ecclesiae Doctores, defendendae veritatis studio incensos, acriter se dedisse constat; neque hominem fugit, in eorum operibus haud peregrinum et hospitem, nedum haec munera rationis repudiarint, imo Scripturarum auctoritati admiscere solitos esse probationes argumentis mere philosophicis stabilitas. In his vero excelluit Damascenus; pauci enim sunt qui tam frequenti usu, tam valida disciplina, tanto vigore contentionis, dialecticae robur sive ad demonstrationem christianorum dogmatum, sive ad refellenda haereticarum opinionum commenta, quasi in subsidium admoverint: non tantum logicae disciplinam, sed etiam eximium exemplum quomodo ea utendum sit, tradidit (1). Sic eam partem, qua fidem orthodoxam tutandam et illustrandam suscepit, certis et crebris conclusio-

(1) « L'homme de lettres le plus illustre de l'Orient, à cette époque, fut Saint Jean Damascène... Le sens profond et l'érudition dont il fait preuve le rendent digne d'être placé au premier rang parmi les théologiens et parmi les philosophes... Ce grand esprit, qui domine la barbarie orientale, et qui concentre en lui presque toute la gloire littéraire du huitième siècle, altéra peut-être la science divine en accordant au raisonnement humain et à l'opinion des Pères, plus qu'aux Saintes Écritures... Cantu, « *Histoire Universelle*, tom. 8, p. 353. » Cette appréciation du génie de Saint J. Damascène, renferme un éloge et un reproche; l'éloge subsiste, et il est facile de justifier notre Saint Docteur du blâme qu'on lui inflige. On lit en effet au commencement de son grand ouvrage, ces remarquables paroles: « Animus noster.. « opein magistri desiderat. Proinde magistrum illum adire nos « oportet, qui ab omni mendacio alienus est, ipsam, inquam, « veritatem, Christum, qui est ipsamet sapientia, veritasque « subsistens, in quo sunt omnes thesauri scientiae absconditi, quae « Dei et Patris sapientia et virtus existit, ut vocem ejus divinarum Scripturarum ope audiendo, veram rerum omnium scientiam addiscamus. » III^a Pars (Orth. fides), cap. 1, Cfr. III^a Pars, lib. IV, cap. XI, De Cruce et de Fide. — On peut voir par là si S. J. Damascène accordait au raisonnement plus qu'aux Saintes Écritures.

nibus, e ratione fluentibus, auxit; sed fatendum est B. Doctorem, ut illi mos est, non e proprio ingenio omnia quæ composuit argumenta, extulisse; atque apud SS. Patres materiam plurimorumque imitatum esse ad ea conficienda: quanquam vero illius sit, sive, cum plurimorum auctorum ante oculos optimos sensus sibi constituisset, et aliud ex alio excerptisset, quo quidque loco conveniat aptarit, sive, quia turpe illud est contentum esse id consequi quod imiteris, alienis propria bona adjecerit; nam, postquam stilus ejus late pervagatus, omnia pene veterum patrum monumenta attigisset, et parata seges conquisitarum sententiarum suppeteret, illam brevibus argumentorum cancellis circumscripsit, ita ut probationes in hæc subtilia acumina solertissime angustatæ, inde majorem vim acquirere videantur.

Cæterum non nisi e selectis apertissimisque rerum judiciis, doctissimorumque virorum usu comprobatis, argumenta ducit; sic illud effatum, in quo niteretur ad supremi Numinis fidem faciendam, apposuit: « Omnia quæ sunt, aut creata
« sunt, aut increata; si creata utique et mutabilia sunt. Quo-
« rum enim esse a mutatione incepit, ea quoque mutationi sub-
« sint, necesse est, sive intereant, sive per voluntatis actus
« alia atque alia fiant. Sin autem increata, sequitur profecto
« ut mutari omnino nequeant. Quorum enim esse contrarium,
« horum etiam modus quo sunt, proprietatesve contrariæ
« sunt(1). »

His positis fundamentis, contendit Damascenus « omnia
« quæ sunt, mutabilia esse, nec ea tantum quæ sub sensum
« nostrum cadunt, sed et angelos mutari, alios ex aliis fieri,
« multiplici modo moveri ac transmutari: sic nimirum, ut in-

(1) Frequenter Damascenus ad hanc sententiam remigrat: *Fons Scient.*, II^a Pars, lib. II, cap. III. — *Dialog. Manich.*, § V, § XXI. — *Contra Jacobitas*, § XIV, § XXVI.

« telligibilia (angelos dicit), animas et dæmones ratione vo-
« luntatis sive progredientis in bono, sive ab eò rursus rece-
« dentis, seque vel intendentis, vel remittentis; reliqua vero
« secundum generationem et corruptionem, augmentum et
« decrementum, aut secundum qualitatem et secundum motum
« de loco in locum immutari. Cum ergo, inquit, ea muta-
« bilia sint, sane etiam creata esse oportet. Si vero creata,
« haud dubium quin ab aliquo opifice sint condita. Atqui crea-
« torem increatum esse necessum est. Nam si ipse quoque
« creatus est, a quodam profecto creatus erit; sicque donec
« ad aliquod increatum venerimus. Increatus igitur cum sit ille
« conditor, omnino nec mutabilis est. Hoc autem quid aliud
« nisi Deus fuerit(1)? »

Deinde ea subnexuit argumenta, a philosophis verbosius explicata, e quibus cunctam terram quis intuens, et incredibilem rerum varietatem speculatus, tanque omnia inter se connexa et ordine distincta, de divina ratione dubitare non possit.

Universalia modo leviter perstrinxi, dum agerem de eorum definitionibus; sed hanc copiam plurimas habere utilitates advertendum est, præsertim cum opportune et convenienter ducitur; nam cæteris argumentis (quæ scilicet e rerum adjunctis eruantur) optimarum probationum suppellectilem attexere, ad veritatis confirmationem, operosum non erit, si quis ea loca philosophica bene cognita habuerit.

Olim varie et multiformiter de *Universalibus*, disputaverunt philosophi(2); verum omnia commenta quæ confinxerunt illuc

(1) Advertit P. Lequien, primum illud argumentum, quo Noster Deum existere confirmat firmissimum et explicatissimum esse, ac tres priores Doctoris Angelici demonstrationes continere. Not. † in Font. Scient., cap. III, IIIe Pars.

(2) M. Cousin fait remonter à Porphyre l'origine de cette question fautive; elle occupa ensuite les plus grands écrivains du

spectantia , si in pauca referemus , in tribus præcipuis opinionibus versabuntur : quidam enim « non nisi flatum « vocis putarunt esse universales substantias, et colorem non « aliud intelligebant quam corpus, nec sapientiam hominis « aliud quam animam.... Illud ignorantes, quomodo scilicet « plures homines in specie sint unus homo, non duxerunt ali- « quid esse hominem nisi individuum, seu personam humanam ; « omnis enim individuus homo persona est (1). »

Alii vero, et hi (2) quidem nec mentis egeni, nec doctrinarum-philosophicarum rudes, adversi stabant, in diversam sententiam disputationem trahentes: « Li quasdam essentielles uni- « versales fingunt, quas in singulis individuis totas essentialiter « esse credunt. Quorum..... hæc est positio: homo quædam « species est, res una essentialiter, cui adveniunt formæ et « efficiunt Socratem. Illam eandem essentialiter eodem modo « informant formæ facientes Platonem et cætera individua ho- « minis. Nec aliquid est in Socrate, præter illas formas infor- « mantes illam materiam ad faciendum Socratem, quin illud « idem eodem tempore in Platone informatum sit formis Pla- « tonis (3). »

moyen-âge ; les philosophes modernes furent amenés inévitablement à la traiter aussi. *Introduction aux Œuv. d'Abélard, passim.*

(1) Sanctus Anselmus, De fide Trinitatis, cap. 2, apud V. Cousin, p. ciii et civ. — Hæc spectant ad *Nominalistas*, quorum Roscelinus dux fuit et caput.

(2) St Anselme (*Introduction aux Œuv. d'Abél., p. cv.*), Guillaume de Champeaux (*id., p. cxv.*). — Voir aussi l'ouvrage de C. G. Ubaghs ; — cet écrivain compte encore parmi les *Réalistes* ; Vincent de Beauvais, contemporain et confrère de St Thomas, Duns Scott (1274-1308), et avant eux, le bienheureux Odon, né avant le milieu du XIe siècle, mort en 1115. *Problème ontol. des Univ., passim.*

(3) Abelard, de generibus et de speciebus, apud V. Cousin, p. cxxiii. — Attendit Abelard ad Guillaume de Champeaux, sub quo magistro rhetoricam didicisse traditur. Il paraît cependant que ce

Aliqui demum has inter se discordantes sententias quodam modo temperare et componere conati, neque flatum vocis, neque omnino essentielles esse naturas communes existimarunt, sed materia et forma constare dixerunt; natura enim communis, ut aiunt, nihil aliud est quam collectio proprietatum cuiusque speciei insitarum; sed primum in individuis spectatur, ubi materiam obtinet, et universalis a *parte rei* nuncupatur; deinde proprietates illæ communes (seclusis cuiusque individui propriis differentiis) per intellectum abstrahuntur, earumque convenientia percepta, opera mentis universales formæ effinguntur, quæ universalia a *parte intellectus* sunt vocata (1).

Hanc questionem, ut modo dixi, SS. Patres jam tractaverant; quid enim est ab illis summis ingeniis prætermissum in rebus philosophicis? Quorum exemplo eandem quoque Damascenus attigit, ita vero ut prioris sententiæ nulla mentione facta, de

philosophe adoucit à la fin la rigueur de son système: il ne considérait plus dès lors les propriétés communes aux individus, comme constituant leur essence, mais leur identité. V. Cousin, p. cxviii. — Quoi qu'il en soit, l'Universel de Guillaume de Champeaux, diffèrait essentiellement de celui de Spinosa. Ubaghs, p. 51.

(2) C'est le conceptualisme d'Abélard, de St Thomas (voir les ouvrages ci-dessus), et j'ajoute de Bossuet: « La nature ne nous « donne que des êtres particuliers, mais elle nous les donne sem- « blables. L'esprit venant là-dessus, et les trouvant tellement sem- « blables qu'il ne les distingue plus dans la raison en laquelle ils « sont semblables, ne se fait de tous qu'un seul objet... et n'en a « qu'une seule idée. C'est ce qui fait dire à l'école qu'il n'y a « point d'universel dans les choses mêmes... Et encore, que la « nature donne bien, indépendamment de l'esprit, quelque fonde- « ment à l'universel en tant qu'elle fournit des choses semblables « mais qu'elle ne donne pas l'universalité aux choses mêmes, puis- « qu'elle les fait toutes individuelles... Ceux qui pensent le con- « traire, et qui mettent l'universalité dans les choses mêmes, in- « dépendamment de l'esprit, tombent dans l'erreur... » Bossuet, *Logique*, 1re partie, c. xxxi.

posterioribus tantum sermonem habuerit. Primum quidem intermediam opinionem tenuisse, atque ad mentem Nazianceni sese conformasse videtur (1); alibi autem a Realistis, mutata sententia, eum stare diceret (2). Inquirere autem minime iuvat

(1) « Hoc autem nosse interest, quod aliud sit quoad rem et
« aliud ratione considerari... Re quippe ipsa Petrum a Paulo sepa-
« ratum consideramus, communitas autem et conjunctio et unitas...
« unitas ratione et cogitatione perspicitur... » Fons Scient., III^a Pars,
l. 1, c. 8. Ait P. Lequien, dum locum istum interpretatur, nemini
non perspicuum esse quin Damascenus procul a Greg. Nyssen. sen-
tentia procul discesserit. N. 3, p. 336.

(2) « Ex hoc decreto quod *ὁμοίαν* commune, sive universale aliquid
« esse statuit, quoddam velut corollarium nequitur: singularia om-
« nia et individua quæ sub eadem specie comprehenduntur, non
« solum *ὁμοίως*, id est ejusdem substantiæ vel essentiæ dici, sed
« una tantum *ὁμοίαν* constare; et iccirco plurali numero commune de
« iis formæ nomen dici proprie non debere, veluti tres homines, aut
« equos tres. Ita Gregorius Nyssenus, Cyrillus, Joannes Damascen-
« nus.... Alterum opinionis illius consecrarium est *ὑπόστασις* omnem
« ex duobus esse compositam, communi videlicet natura, et pro-
« prietate. Sed hæc in Deo compositio sola ratione et *ἑνωσία* constat,
« non re.... » Petavius, De Trinitate, liber IV, cap. 7, p. 373, t. 2.
Et in alio loco: « ... Duo sunt auctores qui superiora illa Nysseni
« præsertim Gregorii paradoxa propius assēcuti sint, ut sub eadem
« hominis forma plures esse naturas individuorum, vel etiam ho-
« minis negarent: Joannes Damascenus in libro tertio de Fide Or-
« thodoxa, cap. 8. « *Sciendum est, inquit, numerum esse differentium*
« *rerum; impossibile est enim ea numerari, quæ in nihilo differunt.*
« *Ac secundum id quod differunt numerantur, velut Petrus et Paulus,*
« *secundum quod uniuntur non numerantur. Quippe ratione naturæ uniti,*
« *duæ naturæ dici minime possunt; at hypostasi cum differant, duæ*
« *hypostases dicuntur.... » Et antea, in capite sexto, « *numero ait*
« *non natura differre hypostases omnes.* » Tum in libro de duabus Christi
« voluntatibus: *Alius est, inquit, Petrus et alius est Paulus:*
« *alia hypostasis, et alia hypostasis; non autem alia natura Paulus et*
« *alia Petrus; nam omnes homines unius sunt naturæ.* » De Trinitate,*

horum disciplinæ, an illorum potissimum adscribendus sit, quem nodum sagacioribus criticis solvendum relinquo; sed operæ pretium est nosse quam potentissimum argumentum e Realistarum placitis, ad veritatem dogmatum Christianorum probandam, elicit.

« Quæ communia et universalia sunt, de particularibus sibi
« subjectis prædicantur. Commune porro quoddam est essen-
« tia, ut species; particulare, persona. Particulare, inquam,
« non quod naturæ partem quamdam sibi vindicet, sed quia
« numero particulare est, ut individuum. Personæ si quidem
« non natura, sed numero inter se distingui dicuntur. Prædi-
« catur itaque essentia de persona; quoniam in singulis spe-
« ciei ejusdem personis perfecta est essentia. Quo fit ut per-
« sonæ inter se non differant, ratione essentiæ, sed acciden-
« tium; quæ quidem sunt propriæ et certæ notæ quibus sigil-
« latur hypostasis, non natura. Hypostasis enim definitur,
« essentia cum accidentibus. Quocirca hypostasis est illud quod
« habet quod commune est, cum propria sua nota, et insuper
« ut per se existat. Essentia quippe per se non existit, sed in
« personis consideratur. Ideo cum una ex personis patitur, tota
« essentia ratione ejus hypostasis hæc patitur, passa quoque
« dicitur in una suarum hypostasium: ut tamen non sequatur,
« personas omnes, quæ ejusdem speciei sunt, una cum per-
« sona patiente pati. Ad hunc itaque modum Divinitatis natu-
« ram totam in quavis personarum suarum perfecte esse, totam
« in Patre, totam in Filio, totam in Spiritu Sancto confite-
« mur; ob idque et Pater perfectus Deus est, et Filius per-
« fectus Deus, et Spiritus Sanctus perfectus Deus. *Consimili*
« *etiam ratione* in Incarnatione unius ex Sanctæ Trinitatis Per-
« sonis Dei Verbi, totam et integram Divinitatis naturam in una

lib. IV, cap. 9, p. 387, t. 2. — Voir aussi l'ouvrage de M. Laforêt, de Louvain: *Défense des dogmes catholiques*, t. I, *le la Trinité*.

« suarum personarum cum tota natura humana unitam fuisse
« dicimus, ac non partem cum parte(1). »

His non immorabor, utpote quæ potissimum ad theologiam pertineant: e quibus vero et multis aliis perspicuum est, quot fructus, et quanta utilitas ex illis commentis, quæ excogitantur philosophice, percipiuntur. Eadem argumento mihi esse videntur, tum Damascenum, tum scriptores ecclesiasticos, quorum doctrinæ ipse testis idoneus est, philosophiæ studium acriter dedisse, ut rerum divinarum humanarumque mirabilem quamdam cognationem instituerent, et per hanc propinquitatis similitudinem, ab exploratis et manifestis notionibus assurgentes ad sublimiora fidei dogmata, horum, si non perfectam, at imaginem adumbratam, oculis subjicerent.

Nec tantum ea consideranda sunt quæ B. Doctor ad christianorum dogmata explicanda disputavit; sed contra hæreticos quædam ab eo sunt scripta, ubi sibi confidens propriisque viribus decertans, acrius et subtilius solito concludere erroremque impugnare videtur; hæc enim robusta syllogismorum stipatione sunt referta. Nec unius potentioris argumenti Damascenus virtute nitebatur; verum plurimis et validissimis congregatis, certamina controversiarum firmus inibat, quasi grandine ex adverso quatitur. Sic Manichæorum querelas malorum hominibus ingruentium congeriem bonitati divinæ contumeliose objectantium gravissimis rationibus excluderat: « Malum undi-
« que perfectum in rebus non cernitur. Nam nec Deus qui vere est, aliisque rebus præstat ut sint, malum est; nec quidquam
« eorum quæ ab ipso condita sunt, qua conditum est ratione,
« malum est. Quinimo tum rerum universalium causa, tum
« quæ eo auctore existunt, bona sunt. Porro res omnes ab eo
« ex nihilo sunt editæ: atque *omnia bona*, fuerunt et qui-
« dem *bona valde* ¶. Malum autem nihil aliud est nisi amissio

(1) Fons Scient., III^a Pars, lib. III, cap. VI. — ¶ Gen 1, v. 3.

« voluntaria ac privatio eorum quæ naturæ rationabili a Deo
« concessa sunt: uti paupertas est amissio opum(1). »

« Nosse etenim operæ pretium est, duplici modo, tam bo-
« num quam malum sumi. Bonum enim proprie dicitur id quod
« donatum est a Deo, qui natura sua bonus. Quemadmodum
« lumen omne a sole vel igne oritur; ita bonum omne ab infi-
« nito illo incomprehensibilique pelago habet esse, ac quidquid
« a Deo proficiscitur, bonum proprie et vere est. Rursus
« bonum non proprie, sed ex abusione, et nostra consuetu-
« dine, id dicitur quod nostro sensui et appetitui suave vide-
« tur.... Similiter malum proprie illud est et dicitur, quod ad-
« versus Creatoris legem perpetratur; improprie autem ac nos-
« tro more, quod sensui grave est ac molestum: quod quidem
« licet in præsentī dolorem afferat, attamen postea salutis ac
« sempiternæ lætitiæ fructum præbet(2). »

« Deus omnia valde bona fecit, secundum cuiusque natu-
« ram, ut ipsius voluntas disposuit. Non enim legi subjectus
« est; verum id demum bonum est quod ipse vult, non quod
« nos iudicamus; non enim nos Dei iudices sumus..... Quo-
« circa Deus quod lubuerit, faciendi potestatem habet, atque
« illud bonum est: ac potestatem item habet, eorum quæ facit,
« quas vult causas nobis declarandi, et quas vult occultandi.
« Unumquodque porro bonorum creatorum, quæ rationem ac-
« ceperunt, aut libere in bono perstitit, ut conditum fuit; aut
« libere immutatum fuit, atque a bono recessit, illudque per-
« didit. Bonum est præclarus ordo, unicuique id quod natura
« ipsius fert, conservans: atque item quoque virtus est. Malum
« contra est ordinis dissipatio, sive perturbatio. Omnia quæ
« sunt, qua ratione sunt, bona quoque sunt, atque ex bono:
« quatenus autem bono carent, nec bona, nec entia sunt. Ete-

(1) Dialogus contra Manich., § XIV.

(2) Dialog. cont. Manich., § XV.

« nim quæ vita carent , quatenus vitam a bono non acceperunt,
« non viventia sunt , quia vitæ exspertia. Similiter quæ sensu et
« ratione carent , quatenus aliquid acceperunt , hactenus bona
« sunt(1). »

Sin autem disciplinam Damascenicam notiozem habere velis,
evolvenda sunt præsertim ea opuscula , quibus alterna vice tum
Jacobitas , tum Monophysitas , ac deinceps Nestorianos argu-
mentorū aculeis Noster compingit.

Sic adversus Jacobitas contendit duas naturas , licet inter se
jungantur et copulentur , et in eadem hypostasi subsistant , alia
tamen et alia existere ;

« Si dicitis ea quæ unita sunt , unum esse , audite tamen
« ea quæ unita sunt , non omnibus modis unum esse , sed qua-
« tenus unita sunt. Nam si quæ unita sunt , per omnia unum
« sunt , quia homo ex dissimilibus naturis compositus est ,
« necessum erit dicere , quod anima et corpus per omnia unum
« sint , adeoque quod incorporeum est , illud corpus erit , et
« corpus incorporeum.... » (§ XVI.)

« Si quæ unita sunt , omni modo unum sunt : corpus vero
« ex contrariis qualitatibus compositum est , dicendum nobis
« erit colorem et frigus idem esse ; imo Petrus et Joannes ,
« quippe qui natura unita sunt , ex consequenti hypostasi etiam
« unus sunt et non duo. At non ita convenit cum his qui
« recte sapiunt et veritate : quin potius , quæ unita sunt , qua-
« tenus unita sunt , unum esse sentiunt : puta Petrum et
« Joannem , quia unum natura sunt , ejusdemque substantia ,
« unum esse secundum naturam ; animam vero et corpus ,
« quatenus secundum hypostasim uniuntur , unum hypostasi
« esse... » (§ XVII.)

« Solent qui res philosophicas tractant , sermonem prius
« de quantitate instituere , quam de qualitate. Cujus causam

(1) Dialog. cont. Manich. , § XLVII. •

« hanc adjungunt , quod ubi qualitas fuerit , illic omnino quan-
« titas etiam consideretur ; differentia si quidem differentium
« differentia est. — Quomodo igitur , cum qualitatum essentia-
« lium discrimen prædicetis , eorum quæ essentialiter diversa
« sunt numerum non fateamini. » (§ XLII.)

Ad hoc mente attendas , Damascenum ita hujusmodi argu-
mentorū ordines densare , ut ea octogesimum octavum ex-
pleant numerum. Quanquam , si ad normam logice ea insti-
tuit , non inde mere philosophicas conclusiones semper elicit.

Verum aliquos futuros suspicor , qui tot argumenta impor-
tunius quam prudentius esse aggerata , et genus hoc ratioci-
nandi , jam frigidam ac siccam scholasticorum methodum redo-
lere existiment ; quibus hujusce methodi vituperatoribus pau-
cis satisfacere placet : nam philosophum decet plus roboris quam
decoris , cum nudæ veritatis oculis subjiciendæ munus ejus sit ;
oratori contra operæ pretium erit , si argumenta uberius effu-
derit , et nitidiore colore exornaverit ; ille quidem ante omnia
scriptis vires faciat , quæ bonam doctrinam animis instituant ,
pariter ac versutorum improborumque impetum frangant ; hic
vero circumstantium voluntates magnificarum sententiarum or-
nata verborumque copia sibi conciliet , ut dulci voluptate trac-
tum auditorem , quo velit , deducat. Prioris modo perspicua sit
oratio , et ipsius splendore veritatis pelluceat , satis est ; sed pos-
terior non propositum assequetur , nisi speciosis figurarum gem-
mis illuminata ejus placeat elocutio. Alius integra argumentorū
compositione , ponderosisque rerum judiciis mentem con-
vincere debet , alius autem oculis et auribus servire , affectus
movere , quibus ad animum victrix penetrat oratio. Rationes
tandem apud philosophum urgentur , congeruntur et inculcan-
tur , et apud oratorem explicantur , distenduntur , amplifican-
tur. Ergo Damascenus non immerito illam vim stricte et ro-
buste dicendi , dum philosophatur , adhibuit.

Dialogos etiam absolvit B. Doctor, in quibus heterodoxi cujusdam et christiani controversia inducitur, ita tamen ut hujus causa superior videatur; id quidem genus disceptandi ad omnem quæstionem, in affectata sermonis facilitate, in lucem veritatis proferendam aptissimum est. Persona enim, quam penes principatus est, ut Socrates in platonice dialogis, cæterorum ineptias incitando, inde ansam arripit tum opiniones inconsiderate iusitas ex animo perpurgandi, tum ad liquidum perducendi omnem sanam integramque doctrinam. Hæc profecto solvendis disputationibus expeditior via est, dummodo præsto sit quispiam, moribus et eruditione excultior, qui errantem quemlibet ad bonam frugem revocare, cespitantem regere et erigere lapsum jure possit. At illa ipsa dialogorum varietas non nihil interdum obscuritatis parit, ob familiaris colloqui mobilitates. Auctor enim sæpe deflectit e via, ludicri sermonis delectatione raptus. Quibus quidem deliciis, ad levandum eruditæ confabulationis fastidium idoneis, non vacat Damascenus; sed propositum intentissima cura rectoque processu persequitur; namque gravissimam inter homines doctos disputationem instituit; neque illam remittit antequam adversarios de omni statu dejecerit. In hoc vero imprimis valet, quod, cum persona, cui partes contrariæ mandantur, effata in medio protulerit, illam inopinatis quæstionibus eo discriminis perducatur, ut inter se pugnantia loquatur, neque ipsa sibi constet.

Exemplum pono e dialogo contra Manichæos assumptum: illud argumento erit qua contentione B. Doctor actorem Manichæorum partes sustentem in angustias urgeat, tum ejus bina principia refellendo, tum ipsi contra unum Deum asserendo:

ORTHODOXUS. — Unum dicis rerum principium, an duo?

MANICHÆUS. — Duo: Unum bonum, alterum malum....

ORTHOD. — Quidquamne inter hæc duo principia commercii est, neene?

MANICH. — Nihil prorsus ; sed alterum alteri contrarium est.

ORTHOD. — Est-ne unum in alio , aut cum alio ; numve loco discreta sunt ?

MANICH. — Discreta primum erant, atque utrumque suis finibus se continebat.

ORTHOD. — Quonam igitur pacto inter se commista sunt ?

MANICH. — Bonus in loco suo, in omni bonitate et felicitate agebat. Materia autem, hoc est malum, cum sine vita, sine motu, spurca, horrendæ tenebræ, a sensu remota, multis retro seculis fuisset, tum postea secum ipsa cepit dissidere, ejusque fructus mutuo inter se pugnare.....

ORTHOD. — Nunc, quæso, hæc una consideremus.

MANICH. — Utique consideremus.

ORTHOD. — Ἀρχή, Principium, id est, quot modis usurpatur ?

MANICH. — Id tu ipse edisseras.

ORTHOD. — Ἄρχον dicitur, quod principium non habuit ; vox autem ἀρχή (principium) æquivoca est. Multa quippe significat. Nam et de tempore principium dicitur : sic diei principium ; item de locis principium dicimus, ut viæ principium... Quin ἀρχή quoque, de dignitate et potentia... Ad hæc principium dicitur, id quod natura prius est, velut in numero. Et enim si duo sint, necessario unum erit : sin autem unum est, non item duo esse necessum est. Erunt quippe duo, unum et unum : unum autem, duo non est. Ita fit ut unum duorum principium dicatur. Principium de ordine quoque dicitur, ut prima dignitas... Denique principium de causa dicitur, idque trifariam. Aut enim causa naturalis est, ut principium filii est pater ; aut efficiens, ut rei conditæ principium est conditor ; aut exemplaris, ut imaginis principium est id a quo imago ducitur. Cum igitur tot modis principii nomen sumatur, id demum vere ἄρχον, sive principii exspers, dicitur, quod nullum

principium agnoscit; quinam igitur duo principia esse ais quæ principio careant?

MANICH. — Secundum omnes istos modos.

ORTHOD. — Sic utique sine ullo principio erunt. Verum mentitus es contra caput tuum; cumque a falso inceperis, infelicem quoque finem obtinebis.

MANICH. — Qui tandem?

ORTHOD. — Quoniam cum duo dixeris, a numero incepisti. Binarius autem principium non est; Binarii si quidem illud principium est, nempe unitas. Quare cum de principio disseris, unum dicas oportet principium, quo perfectum principium sit. Unitas enim Binarii principium est. Si igitur duo sunt principia, ubinam principium illud erit, quod natura prius sit, hoc est unitas?

MANICH. — Atqui tu quoque tres personas dicis(1)....

(1) Dialog. contra Manich., sub initio.

Christiani quoque cum Saraceno conflictum induxit Damascenus; postquam varias quæstiones hi excusserint, in contentionem veniunt de libera voluntate:

SAR. Liberi arbitrii es, et quæcunque vis potes facere?

CHRIST. Plasmatus sum a Deo liber arbitrio.

SAR. Propter quid?

CHRIST. Male facere et bene facere, quod est bonum et malum. Gratia hujus mala quidem faciens, punior a lege Dei; bona autem operans, non timeo legem, sed et honoror, et misericordiam consequor... Sed forte dices mihi, ita dicens: Qualia sunt quæ dicis bona et mala?

SAR. Ecce sol et luna et stellæ, bona sunt: fac unum ex his?

CHRIST. Non gratia hujus dico tibi: quia secundum hominem operor bonum et malum, bona quidem glorificatione Dei, et oratione, et elemosynis..., mala autem fornicatione et furto. Si autem tu dicis bona et mala ex præcepto Dei esse, invenietur Deus secundum te injustus, quod non est; quod enim Deus præceperit fornicatorem fornicari, et homicidam occidere, digni sunt

Homo non una tantum facultate commendatur; vi quidem ratiocinandi ad veri investigationem plurimum valet; sed alia quoque via eodem tendere licet: nimirum elatus contemplatione, postquam sublimia, quæ passim natura præbet, spectacula demiratus est, Deum attingit, ipsique suas perfectiones adscribit; nihil enim est in orbe nisi mirandum ac magnificentum; hic nihil aspicias, quo non spiret summi Artificis sapientia; quin natura quasi liber grandior patet, in quo inscribuntur supremi Numinis perfectæ dotes; et sapiens, divina opera mirando, per id quod foris videt, profundam Dei rimatur cogitationem.

Mens igitur non tantum via deductionis, seu ab effectu ad causam ascendendo, Deum apprehendit, verum etiam contemplationis opera, a signo scilicet rem significatam, aut a verbo cogitata repetendo.

Priorem methodum potissime Aristoteles, atque hujus imitatione plerique scholastici adhibuere: hanc vero Plato secutus est, et aliqui optimæ notæ philosophi, Dionysius Areopagita, Hugues et Richard de St-Victor; quanquam pauci sunt, qui ita alia via processerint, quin ad alteram interdum deflecerent (1).

Damascenus Aristotelis quidem, ut plurimum, vestigia seculi honore; voluntatem Dei fecerunt. Invenientur autem et legis positores mendaces, et libri mendaci inscriptione prænotati: quia præcipiunt nos fornicatorem et furem flagellare, et homicidam occidere: voluntatem enim Dei fecerunt... *Disceptatio Christ. et Sarac.*, §. VII.

(1) ... La plupart des grands écrivains du moyen-âge ont su les concilier (méthode mystique et méthode scolastique), et ils les ont tour à tour employées. St Thomas et St Bonaventure furent à la fois mystiques et scolastiques. Hugues de St-Victor lui-même, si porté au mysticisme par son caractère et son génie, nous a laissé plusieurs ouvrages scolastiques... — L'abbé Hugonin: *Essai sur la fondation de l'École de St-Victor de Paris*, Thèse présentée à la Faculté des Lettres de Paris, p. 120.

tus est ; attamen Platonis quamdam consuetudinem haud repudiavit ; nec miraberis , si poeticam illum attigisse , neque ejus suavitatis exspertem fuisse , recordaberis . Vates enim (ut de horum indole pauca loquar) , ignea mente quasi præditi , nunc speciem illam eximiæ pulchritudinis , quæ in divinis operibus insidet , contemplantur ; quam intuentes , imitari ac traducere carminum modis et numero conantur ; nunc nobiliore quodam ardore incitati , Numen ipsum adeunt , cum quo mutuas fere consuetudines usurpant , donec admiratione obstupefacti , quantum possunt , ei laudes dicant .

Damascenus igitur , relicta argumentorum semita , nonnunquam exurgit , ut propius mentem in veritate intuenda defixam teneat . Naturam considerat , et in ea Divinæ Sapientiæ speciem quamdam apprehendit juxta illud Apostoli : « Invisibilia Dei a
« creatura mundi , per ea quæ facta sunt , intellecta conspiciuntur . » (*Roman. 1, 20.*)

« Videmus siquidem , inquit , in creatis rebus imagines ,
« quæ subobscure nobis revelationes divinas indicant , ut cum
« dicimus , Trinitatem supremam , per solem , lucem et radium ; aut per mentem , verbum et spiritum , quæ in nobis
« sunt... significari(1). »

Ait quoque in Deo imagines esse et exempla rerum ab ipso producendarum : nempe consilium ipsius æternum , quod eodem semper sese habet modo . « Enimvero in Dei consilio omnia ab
« ipso præfinita , atque indeficienter futura , priusquam fierent ,
« haud aliter expressa erant , ac si quis domum ædificare cupiens , mente prius imaginem figuramve ejus effingat(2). » —
« Porro cogitando Deus creat ; cogitatioque illa , Verbo completa et Spiritu consummante , consistit(3). »

(1) De Imaginibus , prima oratio , § XI.

(2) De Imag. , prima oratio , § X.

(3) Fons Scient. , III^a pars , lib. 1 , cap. 11.

Pulcherrimas adhibet similitudines, quæ rebus incomprehensibilibus lucem quamdam inferant. Hancce imaginem Dei simplicitatis ingeniose adumbrat: « Vera doctrina Deum simpliciter esse tradit, atque unam simplicem operationem habere, eamque bonam, et omnia in omnibus operantem; instar solaris radii qui omnia fovet, atque in singulis, prout quodque naturali aptitudine præditum est, et ita comparatum, ut ipsum excipere possit, vim suam exerit; ab opifice videlicet Deo vim hujusmodi consecutus(1). »

Multa quidem, ut jam notatum est, e SS. Patrum monumentis exprompsit. Sic, juxta S. Gregorii Nicen. mentem, egregie hominem definit: «... Hoc pacto(2) itaque Deus intelligentem substantiam, puta angelos creavit, ... qui intelligentis procul dubio atque incorporeæ sunt naturæ (incorporeæ, inquam, si cum materiæ crassitie comparentur; nam alioqui solus Deus revera materiæ et corporis expers est). Hoc item pacto naturam sensibilem condidit, nempe cælum et terram, et quæ medium locum obtinet; atque illam ¶ quidem, familiarem sibi (familiaris quippe et affinis Deo rationalis est, intellectualisque natura), alteram autem longissimo intervallo distantem, ut quæ sub sensum cadat. Verum quo majoris, ut divinarum rerum interpret Gregorius ait, sapientiæ, munificentiaque circa rerum naturas specimen ederetur, ex utraque quoddam concretum, quod visibilis atque invisibilis naturæ tanquam vinculum aliquod esset, conflari debebat(3)... »

(1) Fons Scient., III^a pars, lib. 1, cap. x.

(2) In capite præcedenti, ubi de paradiso terrestri agebat, Damascenus jam tum naturam sensibilem ac spiritualem, tum cibum delectabilem seu mortalem, ac fructum vitæ subtiliter descriperat. Inde profecto intelliges cur, caput posterum exorsus, dicat: Hoc pacto itaque....

(3) Fons Scient., III^a pars, liber II, cap. XII. ¶ Καὶ τὴν μὲν

Hæc ergo cum ita se haberent, hominem ex visibili et invisibili natura suis Deus manibus ad imaginem et similitudinem suam condidit...

Deinde Damascenus quid his vocibus, *ad imaginem et ad similitudinem* intelligendum sit accurate declarat; quod dicitur hominem *ad imaginem Dei* conditum esse, hoc significatur vis mente percipiendi, arbitriique libertas; quod autem *ad similitudinem*, virtutis, quantum fieri potest, expressa similitudo notatur.

Advertendum est B. Doctorem hanc legem menti statuere, antequam sese attollat ad Deum, ut omnibus vitiis sit libera: si turpium consortium fugiat, malaque gaudia compescat, puritatem contra et temperantiam amplexus, « cogitatio est illustrata. » Sin autem impotentissimæ cupiditates illam perturbent et mordacibus sollicitudinibus dstringant, « cogitatio est obtenebrata. » Mens igitur cum bene et temperanter se habet, tunc rerum causas quiete meditatur, et ad Sanctam Beatamque Triadem sublevatur(1).

CAPUT V.

DE METHODO SANCTI JOANNIS DAMASCENI.

Hucusque de vi ratiocinandi apud Damascenum, pro viribus, egi; verum antequam disquisitionis finem faciam, pauca disputare de B. Doctoris methodo juvat. Primum quid sit methodus ponamus ad considerandum: • On peut appeler généralement méthode, dit la Logique de Port-Royal, l'art de bien

(νοητήν) οἰκίαν· οἰκεία γὰρ Θεῷ λογικὴ φύσις καὶ νῶ μόνῳ ληπτὴ· τὴν δὲ (αἰσθητήν) πάντα τοῦ πορρωτάτω χειμένην, ὡς ὑπὸ τὴν αἴθησιν πίπτουσαν. Ἐδεῖ δὲ καὶ ἰξ ἀμφοτέρων μίξιν γενέσθαι, σοφίας γινώρισμα κείζονος.....

(1) De virtutibus et de vitiis, p. 515.

« disposer une suite de plusieurs pensées , ou pour découvrir
« la vérité , quand nous l'ignorons , ou pour la prouver aux
« autres , quand nous la connaissons déjà(1). » Ergo logica
methodus duplici munere gaudet , investigandi scilicet verita-
tem , aut eam docendi ; hanc vero posteriorem imprimis perse-
cutus esse Damascenus mihi videtur : audiamus illum ipsum
operis inscripti « Fons Scientiæ , » ab exordio hæc prælo-
quentem : « Cognitione nihil excellentius est ; ea quippe ratio-
« nalis animæ lumen est , quemadmodum econtra inscitia est
« caligo... Atqui cognitionem dico , veram illam eorum quæ
« sunt notitiam. Scientiæ siquidem versantur circa ea quæ
« sunt... Quoniam ergo non solo animo vivimus , sed animus
« noster , carne seu tegumento quodam coopertus , mentem ve-
« lut oculum quemdam nactus est , qui cernendo cognoscendoque
« rerum notitiam ac scientiam percipere possit , nec tamen a
« se , vel ex propriis , cognitionem et scientiam obtinet , sed
« opem Magistri desiderat , proinde Magistrum illum adire nos
« oportet , qui , ab omni mendacio alienus est , ipsam , inquam ,
« veritatem , Christum , qui est ipsamet sapientia veritasque
« subsistens(2)... » Cæterum auctori nostro « propositum
« est de philosophia tractare , atque omnis generis scientiam
« complecti (3). »

Hæc lucidiora sunt quam ut enodare velim. Nostrum enim patet magni operis lineamenta informare , in quo accitæ sedem obtineant pene innumerabiles quæstiones ad scientiam pertinentes , atque etiam quidquid difficultatis et dubitationis interdum incidat. Illud vero imprimis notandum est B. Doctorem neque in viam incertam se dedisse , neque propositum improvisum sibi præstitisse ; ubi contra in curriculum prodiit , adversam

(1) *L'Art de penser*, IVe partie, chap. 2.

(2) Fons Scientiæ, Ire Pars, caput I.

(3) Id., id., caput II.

metam prospexit , quo certo et indefesso pede tenderet. Non in ea insistit methodo , qua mens a principiis ratione nitentibus profecta , ad Fidei usque placita ductu naturali et ineluctabili progressu deducatur , ita ut , cum semel illis prioribus propositionibus annuerit , summam consequentium probare teneatur. Sed B. Doctori ab exordio in promptu est veritas , nimirum Christus , substantialis sapientia ac veritas. Illius sermo neque segnes ad credendum , neque Fidei christianæ contumaces aggreditur ; verum « Christo addictum hominem ab ignorantia « non tantum qua natura sua genus deformatur humanum , « sed ab ea etiam , quam male sani magistri , et Ethnicis dis- « cussionibus dediti , incautis fidelium mentibus ingerunt , libe- « rat et cognitione vera collustrat... (1) »

Cum Damascenus homini Christiano sive erudiendo , sive præmuniendo a perversarum doctrinarum peste operam et studium navet , non a proposito suo alienum fuit tum rationem (quam potuit) reddere de his quæ fide percipiuntur , tum si quædam subierint , quæ Divinæ Sapientiæ placuit silentio tegi , proindeque hominum disceptationem venire , ea diligenter reserare ac discutere.

Præterea B. Doctor divinam et humanam scientiam complexus , non potuit quin illam perdifficilem tantique momenti quæstionem , qua scilicet Fides et Ratio , sive Theologia et Philosophia inter se cohæreant , tentaret ; — de quibus postea dicitur.

Liber de Fonte Scientiæ tribus partibus , ut jam notatum est , constat ; quæ quidem recto ordine disponuntur , alia aliam jure excipiente. Præcedit Dialectica , in qua instrumenta comparavit auctor , tum ad veritatem confirmandam , tum ad impietatem propulsandam idonea. — « Mox infensarum Deo hære- « seum nenas contexit , quo falsitate cognita veritati magi-

(1) Leo Allatius . Prolegom. , § XX.

« magisque adhæreamus. — Atque ita demum errori exitium
« afferentem , ac mendacium propulsantem veritatem... ex-
« plicat (1). »

Ex his manifestum est quæ ratione pars una ex alia nectatur, quoque ordine procedant argumenta ad finem operis assequendum. De dialectica vero jam satis disputatum est. Assertit P. Lequien (2) negaturum neminem quin Damascenus hunc catalogum hæreseum, quæ secunda pars libri de Fonte Scientiæ nuncupatur, confecerit, nisi perierit tractatus ille quem ipse de hæresibus contexerat. De quibus tamen novam epitomen non composuit B. Doctor cum scilicet integram synopsis B. Epiphaniï, ut in libris ejus jacebat, transcripserit, adjecta posteriorum sectarum enarratione, quam e variis auctoribus concinnavit. Hanc igitur veterum errorum summam in duas partes distribui patet: in altera quidem antiquiores hæreses describi, quas Epiphanius recensuit, a pristinis temporibus exorsus; in altera autem recentiores enarrari, post Epiphanium enatas, quarum fere omnium Damascenus æqualis, imo et acerrimus impugnator existit. Neque mireris si in his posterioribus quibusdam declarandis majorem B. Doctor dederit operam; quæ videlicet (ut Messaliorum et Saracenorū sectæ) tunc temporis in Christiana gente serpentes, et maligno morsu simpliciorum corda venenantes, repetitis injuriis, religionem hominumque societatem profligabant. His porro pellem detrahere, ut aiunt, necesse fuit, ut, erroris patefacta indole, cum certius illum ferirent veritatis assertores, tum facilius cæteri ab eodem levarentur.

Prioris vero classis hæreses, quæ jam fere omnes e memoria hominum exciderant, tam prolixè commemorare nullum opus fuit. Damascenus igitur satis habuit synopsis B. Epiphaniï

(1) Epistol. Episcop. Majum. operi Fons Scient. præfix.

(2) Admonitio in librum de Hæres.

exscribere, ubi cujusque sectæ brevis expositio, cum sententiarum omnium apto judicio, perstringitur. In hac categoria primo incensum vocantur hæreses quæ a vetustissima ætate prodierunt, Barbarismum dico Scythismum, Hellenismum et Judaismum; deinde Gnosticorum varia et prope innumerabilia commenta referuntur.

Ad hæc attendat necesse est, qui religionem a Christo conditam in mundum facili aditu mollique clivo propagatam esse, neminemque, præter eos qui vi tormentorum acerrimorum illius assecclas persecuti sunt, infensum observatum esse, existimat. Incredibile est enim quot hæreses enatæ sint ab initio, eidem adversantes et moram afferentes; ut non temere quis arbitretur priorum Gnosticorum instituta, neque diuturnitate extabuisse, neque SS. Patrum confutationibus labefactata interiisse, sed ab his vulneribus rediviva sectis subsequentibus mentem inspirasse.

Quæ his attexuntur hæreses eas collegit Damascenus e variis auctoribus (1), quorum libri interiire. Illa pars historicorum facultatibus dignam materiem suppeditat, in qua reperient priscarum disputationum vicissitudines, frivolas perversasque opiniones, olim inter se magna contentione commissas, nunc vero vetustate obsoletas; quarum tamen descriptione ratio temporum, et antiquitatis memoria illustrantur, tum lux veritatis magis splendet. Notabilis est sententia *Gnosimachorum*, qui omni christianæ religionis cognitioni ac scientiæ ita adversabantur, ut supervacaneum eorum laborem esse dicerent qui ex Scripturis divinis cognitiones aliquas exquirunt, cum Deus præter bona opera a Christianis nihil aliud exigat. — *Heliotropitarum* qui iis in herbis, quæ solem ejusque radios sequuntur, inesse vim quandam dicunt, qua ejusmodi conversiones in

(1) P. Lequien, Not. in Messaliorum doctrina, in parte extrema, p. 98.

illis efficiantur : quæmobrem cultum eis adhiberi volunt. — *Thnelopsychitarum* , animam humanam similem animæ pecudum esse, pæmque cum corpore perire pro certo dicentium...

Hanc seriem concludit superstitio Ismaelitarum cujus enarratio nulli alteri præterquam Damasceno tribuenda est(1). Postquam hæreseum compendiosam expositionem absolvit Damascenus , capita tum philosophica , tum theologica tractanda aggressus est : hæc tertia pars operis nuncupatur , seu Fides Orthodoxa. Omni igitur comparata supellectile , accingitur eruditissimus Doctor ad veritatis placita evolvenda. Opus autem exegit non nullius adminiculo ; opemque clarissimorum scriptorum imploravit ; quare tot rerum commenta , tot quæstionum judicia , tantam optimorum sensuum copiam , non e proprio profudit ingenio ; sed cursando huc et in illuc , in varias præstantissimorum auctorum elucubrationes , excellentiores sententias delibavit , quasi olentium florum lectis cacuminibus , unde exquisitissimæ sapientiæ mel confecit. Verum ex his nolim conjicias Damasceni nostri famam detrimentum capere , aut aliquid ex ea detrahi ; siquidem non mediocris auctoris est tot libros , tot volumina studiosis manibus versavisse et in tanta verborum rerumque silva , latentes divitias delegisse , quas eliceret. Quantum enim cæteri , mentis viribus ac proprio vigore in abditis rerum mysteriis indagandis conantur , tantum ille , ingenii laude haud impar , diligentiae ac sedulitatis dedit saluberrimæ doctrinæ placitis quaquaversus sparsis colligandis. Neque existimes alienam segetem auctoris animum prægravasse , ita ut diffuse in volumine profundatur , ibique indigestum pondus , inutilisque moles jaceat ; sed postquam materiam huc et illuc quæsitam retulit , tum diligenter eam pertractavit , propriamque sibi fecit ; argumenta demum , idonea quodque et accurata sede , collocavit.

(1) Id. , Admonitio in librum de Hæres. (Font. Scient. , II^a Pars.)

Notandum est SS. Patribus haud displicuisse philosophari, neque ullius disciplinae imperitos aut rudes sese praestitisse, de singulis autem locis philosophicis belle et scienter disputasse; sed ea mente ad hoc studium se contulere, ut Fidem Christianam adversus infestas sectarum incursiones munirent; nec inanem operam sumpserunt, siquidem inde prodiit insignis scientia tum catholicæ fidei consona, tum etiam acerrima philosophici ingenii acie. Sed cum sententiæ SS. Patrum sparsim diffusæ et dissipatæ essent, diligenter eas congegessit Damascenus, et pulchro ordine composuit.

Auspicitissimum operis dedit principium, a Deo scilicet, ejusque supremis dotibus exorsus; quas attingere conatur, Dionysii Areopagitæ vestigiis insistendo. Primum asserit « Deum
« non nos in omnigena prorsus ignorantia versari passum esse.
« Nemo quippe mortalium est, cui non hoc ab eo naturaliter
« insitum sit, ut Deum esse cognoscat (1). » Sed fieri nequit ut omnia quæ ad supremum Numen pertinent, cogitatione assequamur. « Quod Deus sit, liquido constat; quid autem
« secundum essentiam et naturam sit, nullo prorsus modo
« comprehendi, vel etiam cognosci potest (2). »

Deum incorporeum esse perspicuum est, illudque, utpote evidens, assentiuntur omnes. « At ne hoc quidem essentiam ejus
« declarat: quemadmodum nec, cum ingenitum, principiique
« exspertem, ac mutationis et corruptionis exspertem, eum
« dicimus, et cætera quæ de Deo, vel circa ipsum esse dicuntur.
« Hæc enim non quid sit, sed quid non sit indicant. Atqui
« oportet eum, qui rei alicujus naturam exponere in animo habet,
« quid sit ea dicere, non quid non sit. De Deo autem
« impossibile est, quidnam essentia sua ac natura sit enuntiare:
« aptiusque est ex omnium remotione et negatione sermonem

(1) Fons Scient., III^a pars, lib. 1, cap. 1.

(2) Id. . id., id., cap. iv.

« de eo facere. Neque enim aliquid est eorum quæ sunt ; non
« ut nullatenus sit , sed quia super omnia quæ sunt , atque
« etiam supra ipsum esse, ipse sit (1). »

« Infinitus igitur est Deus, et incomprehensibilis , atque hoc
« unum est quod de eo percipi possit et comprehendi (2)... —
« Unde , quatenus omnem animi comprehensionem superat ,
« ipse ex se innominabilis est (3). »

Quæ quidem superessentialis essentia nos fugit ; sed Deus noluit, qualis ipse sit, omnino ignoraremus. Quare inenarrabili bonitate ipsius factum est , ut ex his quæ nobis familiaria sunt, nominari voluerit ; atqui nomina rerum manifestatio sunt. Hæc notio , obscura licet , duplici via potest obtineri , aut negatione aut affirmatione : alia quidem omnem essentiam Deus superare declaratur : velut cum essentiæ exspers , sine tempore , sine principio , invisibilis dicitur ; quatenus autem omnium auctor est , atque omnis rationis et sapientiæ causam in se continet , Ens dicitur , et Ratio et Sapientia (4).

Animadvertendum est Damascenum , dum perfectiones divinas adumbrat, bonitati primas detulisse ; imo Deum existimat ab ea imprimis ad agendum impelli ; namque : « Pro
« nimia bonitate sua quædam esse voluit, quæ ipsius afficerentur beneficiis, ejusque bonitatis participes essent ; eam
« ob causam ex nihilo producit conditque universa, tam invisibilia quam visibilia , atque etiam hominem ex aspectabili
« et non aspectabili natura conflatum (5). » — Et rursus :
« Solus Deus , natura bonus et sapiens ; qua igitur bonus ,
« providet ; neque enim bonus fuerit , qui non provideat (6). »

(1) Fons Scient. , III^a Pars, lib. 1, cap. 14.

(2) Id. , id. , id. , id.

(3) Το Θεῖον ἀκατάληπτον ὄν, πάντας καὶ ἀνόνομον ἔστι. Id. , cap. 11.

(4) Id. , id. , passim.

(5) Id. , id. , lib. 2 , cap. 11.

(6) Id. , id. , id. , cap. 211.

Postquam hominem condidisset Deus, « omnis boni fons et auctor (1) » ipsi virtutem naturæ ejus consentaneam indidit, ita ut in illa perstare, aut in vitio hæreere, penes eum esset.

Verum hominis fidem probari oportebat, « quia vir non probatus, nec tentatus nullius pretii est (2) ; » — Deo præcipienti cum non paruisset, in infelicissimum casum deturbatus est.

Tunc autem Conditor « suæ erga hominem benevolentia peccata ostendit (3), » humanam scilicet naturam instaurando, viamque virtutis homines docendo, quæ ab interitu eos revocaret.

« Quare, cum Deus bonus sit, omnis profecto boni auctor et largitor est, ut qui nec invidia, nec ullis passionibus affectibusve laboret. Invidentia siquidem procul abest a Divina natura, quippe quæ omnis perturbationis sit exspers, solaque bona sit. Proinde, cum cuncta prospectu habeat, et quod cuique utile sit administret, id quod nostra scire intererat, aperuit; quodque vires nostras et captum excederet tacuit. His itaque contenti simus, in his inhæreamus, nec terminos antiquos, traditionemque divinam transgrediamur (4). »

Quamvis bonitas inter perfectiones divinas Damasceno enitere videatur, non alias tamen prætermisit, sed contra recensuit accurate, Deum scilicet increatum, immortalem, infinitum, æternum, justum, omnipotentem..., profitendo (5).

(1) Fons Scient., III^a pars, lib. II, cap. xxx. — « Ut Dionysio placet, primarium ipsius nomen est, *Bonus*: Neque enim de Deo licet dicere ipsum prius esse, tum bonum esse.» Fons Scient., III^a Pars, lib. I, c. IX.

(2) Id., id., lib. II, cap. xxx.

(3) Id., id., lib. III, cap. I.

(4) Id., id., lib. I, cap. I.

(5) Id., id., lib. I, cap. XI.

Credo equidem, ex Damasceni sententia, hanc Dei informationem in animo insitam, quasi quamdam præmunitionem esse novo præcellentique rerum ordini instituendo. Quare B. Doctor, ut mihi videtur, nodi solutionem, quo Fides et Ratio devinciuntur a Supremi Numinis perfectionum, imprimisque ejus bonitatis notione repetivit: qua apprehensa, intelliges profecto cur Deus hominem condiderit, illumque exornaverit tum anima mente prædita, tum libero arbitrio, deinde cur eundem probatum atque lapsum extulerit, quin et doctrina, quam decebat, instituerit, immensæ Bonitatis affectu impulsus (1).

Deinde Damascenus hominis et ejus actuum naturam penitus inspiciens, multa de sensu, de cogitatione, de sermone interno, disputavit, in quibus Sanctorum Patrum sententias observanter secutus est. — Penetralia tandem scientiæ Divinæ aperit, in quorum limine stare debemus.

THESIS EPILOGUS.

Ad metam jamdiu optatam (rectane via an secus, incertum) pervenimus: nunc breviter, quæ fusius tractavimus, repetere juvat.

(1) Fons Scient., III^a pars, lib. II, passim, et lib. III. — « *Verbum* « *crucis percuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvî sunt,* « *id est nobis, Dei virtus est.* » 1. Corinth., c. 1, §. 18. Nam « *Spiritualis quidem judicat omnia: animalis autem homo non percipit ea quæ Dei sunt.* » 1. Cor., cap. 2, §. 14, 15. Stultitia enim « *illis est, qui ea suscipiunt, nec Dei bonitatem, et omnipotentiam* « *considerant; verum res divinas humanis naturalibusque rationibus* « *investigant. Etenim quæ Dei sunt, naturam et sermonem et* « *cogitationem superant... Qui vero fide velut manu ductus, Deum* « *bonum et omnipotentem et verum et sapientem et justum cogitat,* « *omnia plana et æquabilia, viamque rectam inveniet.* » Fons Scient., III^a pars, l. IV, cap. XI.

1° Damascenus ab adolescentia uberem doctrinarum copiam comparavit , quam penitus animo percepit ; quare ex multiplici eruditione, laborisque diligentia censendus est ; insuper acutum et exquisitum sensum habuit, miramque in rebus tum theologicis, tum philosophicis penetrandis perspicaciam.

2° Dialecticam ad exemplar disciplinæ aristotelicæ instituit, quæ ad cujuslibet scientiæ veritatem explorandam accommodaretur ; præter quam quod nonnulla vocabula, in more olim posita et usu Sanctorum Patrum novavit, quorum significationem exacta et dilucida definitione aperuit.

3° Firmissimis ipse institit argumentis, eaque plurima pro fide christiana propugnanda congregavit ; nec tantum id genus probationis, quo rei involutæ notitia ex apertiore deducitur, persecutus est, verum etiam tum in conscribendis dialogis, tum in veritatis pulcherrima specie, acri ingenii obtutu, contemplanda, multum fuit.

4° Opus eximii pretii effinxit et excussit, in quo philosophorum et Christianæ doctrinæ magistrorum sententias, ea sapientia ac disciplinæ methodo enarravit, et Fidem Rationemque ad suum ordinem ita revocavit, ut non modicum ab eo subsidium mediæ ævi auctores susceperint.

Vidi ac perlegi,

Monspelii, VI id. Decembr. ann. MDCCCLXII ;

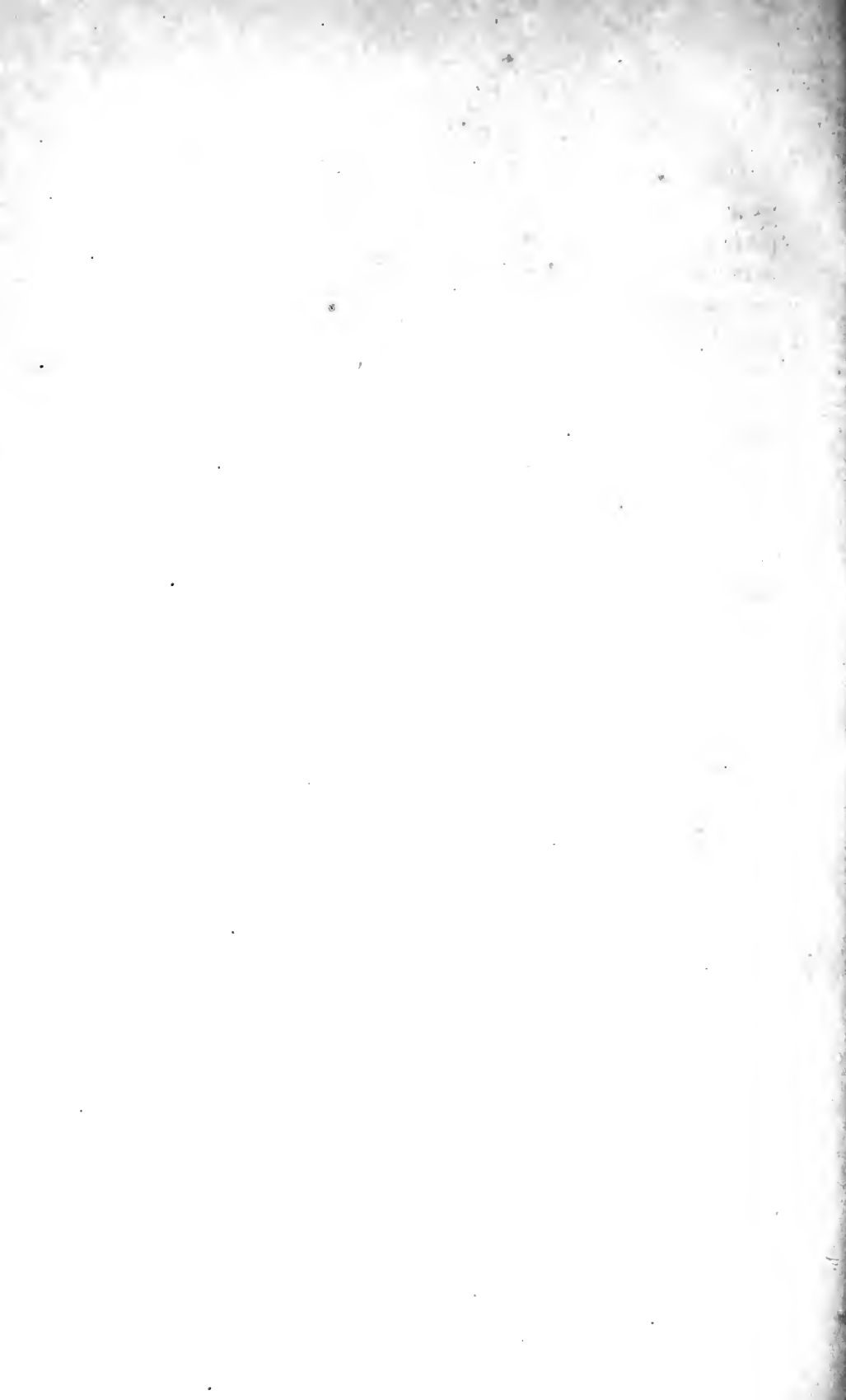
*Facultatis Litterarum in Academia
Monspeliensi Decanus,*

A. GERMAIN.

Typis mandetur :

Academiæ Monspeliensis Rector,

AL. DONNÉ.

ERRATA.

- P. 10, not. 7, l. 2 : τὸν τοῦ Μαρσίου, *leg.* τὸν τοῦ Μανσίου
Id., *id.*, l. 4 : καίτοι, ἡγευμένος, *leg.* καὶ ἴσον ἡγευμένος
- P. 15, l. 4 : ut ita loquor, *leg.* ut ita loquar
- P. 16, l. 9 : Pythagoræ Simii, *leg.* Pythagoræ Samii
- P. 18, l. 21 : excerpserat, sensus disserebat, *leg.* excerpserat
sensus, disserebat.
- P. 19, not. 1, Dom Ceillier, Bibliothèque ecclésiastique, *leg.* Dom
Ceillier, Hist. gén. des aut. eccl.
- P. 51, l. 1 : scholastica, *leg.* scholasticæ
Id., l. 4 : sapientia nec non, de Relligione, *leg.* sapientia . necnon
de Relligione
- P. 52, l. 15 : quam et veterum, *leg.* quam ex veterum
- P. 54, l. 2 : ejudem, *leg.* ejusdem
- P. 56, l. 6 et 7 : Aristotelæ, *leg.* Aristotelicæ
- P. 57, l. 19 : accepta, *leg.* accepti.
Id., l. 25 : Fortassim, *leg.* Fortassis
- P. 58, l. 25 : persona, *leg.* persona
- P. 59, l. 10 : praticam, *leg.* practicam
- P. 44, l. 5 : earum, *leg.* eorum
- P. 45, l. 2 : allaturæ, *leg.* allaturas
- P. 46, l. 12 : Πρόσωπον, *leg.* Πρόσωπον
Id., l. 25 : eodem modo, *leg.* hoc modo
Id., l. 25 : (φύτιν), *leg.* (φύτιν)
- P. 47, l. 19 : quod autem, *leg.* Quod autem
Id., not. 2, l. 1 : quod externos philosophos, ait Damascenus,
ὄσιον..., *leg.* quod externos philosophos ait Damascenus
ὄσιον....
- P. 48, l. 1 : hunc, *leg.* hunc
- P. 52, l. 10 et 11 : subdolos, *leg.* dolos
- P. 55, not. 1 : *Id.*, *id.* . . . , *leg.* Fons scientiæ , I_a Pars.
- P. 59, l. 11, speciei, insita hanc, *leg.* speciei insita , hanc
- P. 60, l. 6 : Naziancenum, *leg.* Nazianzenum

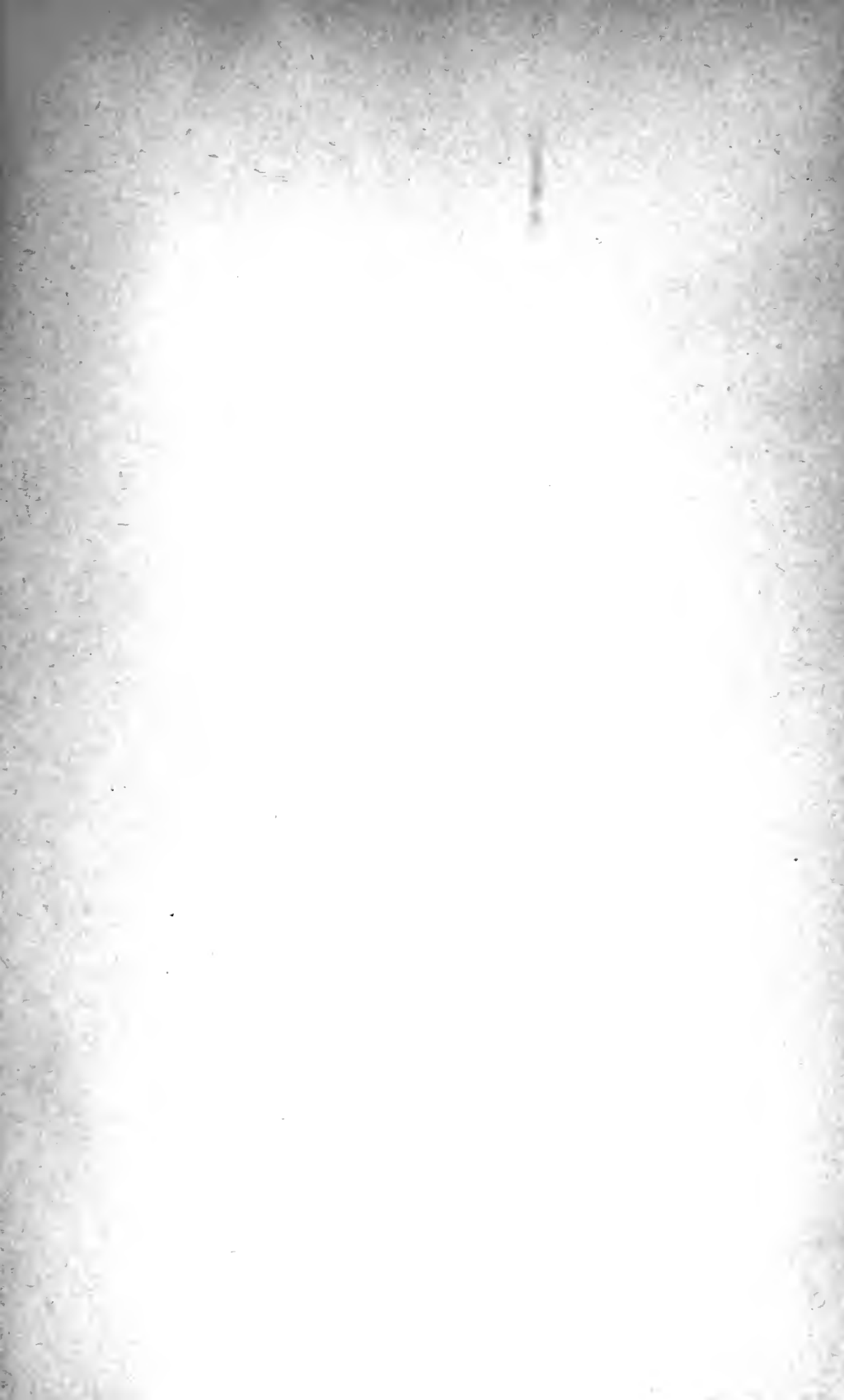
- P. 64, l. 15 : congestæ, *leg.* congesta
- P. 69, l. 6 : excerpisset, *leg.* excerpisset
- P. 72, not. 2 : *leg.* not. 1.
Id., *id.*, l. 8 : dans les choses mêmes.... Et encore, *leg.* dans les choses mêmes.... et encore
- P. 84, l. 11 : juxta Gregorii Nyssen., *leg.* juxta Gregorii Nazianz.
Id., l. 15 : amplexus, *leg.* amplexa
- P. 87, l. 19 : proindeque hominum disceptationem, *leg.* proindeque in hominum disceptationem
- P. 89, l. 5 : incensum, *leg.* in censum
Id., not. 1 : doctrina, *leg.* doctrinam
- P. 90, l. 14 : et in illuc, *leg.* et illuc
- P. 91, l. 22 : illudque, utpote evidens, assentiuntur omnes, *leg.* cui assentiuntur omnes.

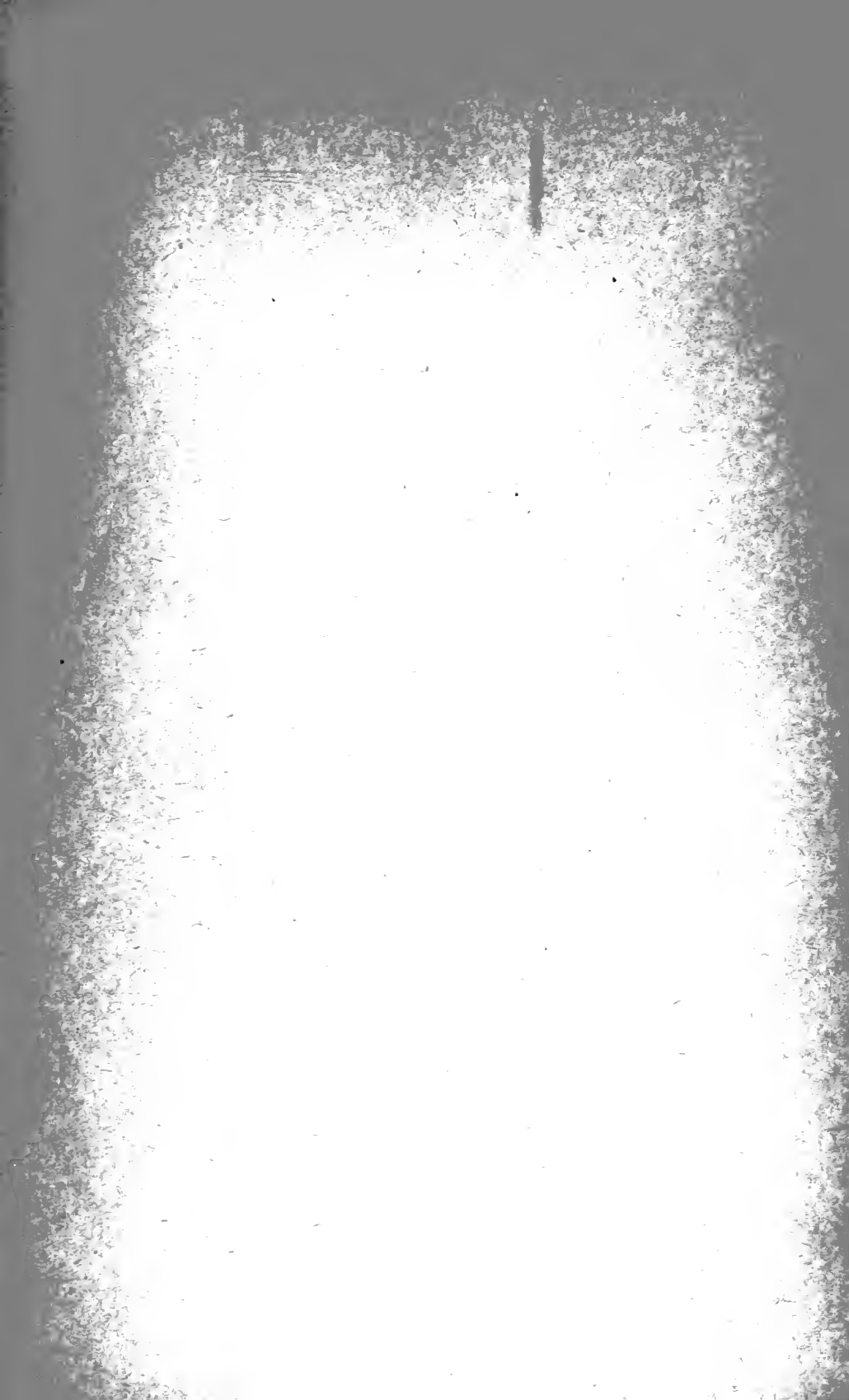
ERRATA.

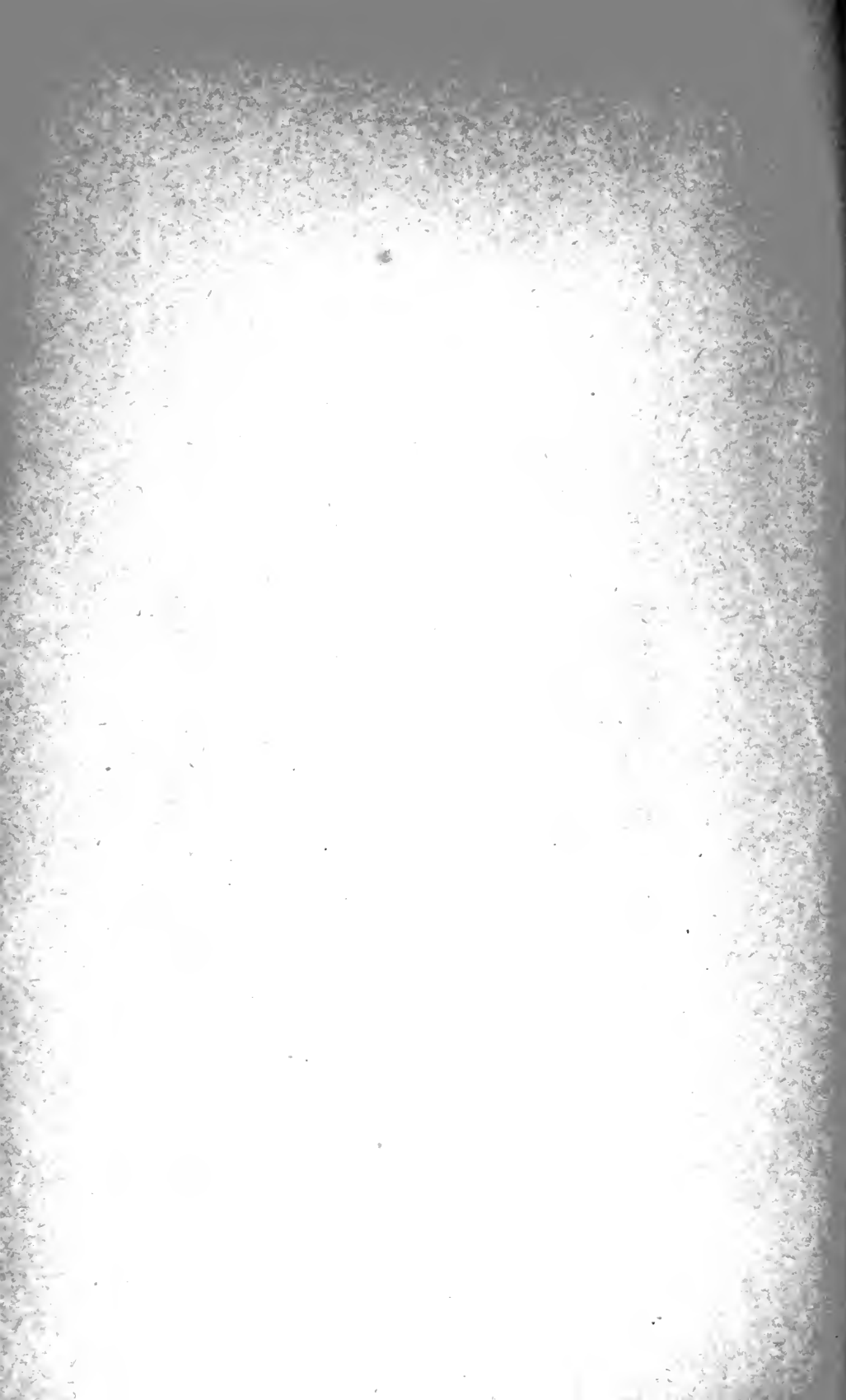
- Pag. 10, not. 7, l. 4: καίλιαν, ἄκειομενος, *leg.* καὶ λίαν ἄκειωμένος,
Pag. 18, l. 21: excerpserat, sensus disserebat, *leg.* excerpserat
sensus, disserebat.
- Pag. 22, l. 24: Πηγη, *leg.* Πηγῆ.
- Pag. 31, l. 1: scholastica, *leg.* scholasticæ.
- Pag. 40, l. 18: « definitionem... *leg.* definitionem...
- Pag. 46, l. 11: ουσίαν, *leg.* οὐσίαν.
- Id. l. 22: « Si fides B. Doctori adjicienda est, externi philoso-
« phi eodem modo (οὐσίᾳ) et (φύσει) differentiam
« statuerunt; (οὐσίαν) quidem... , *leg.* Si fides B.
Doctori adjicienda est, externi philosophi hoc
modo (οὐσίᾳ) et (φύσει) differentiam statuerunt:
« (οὐσίαν) quidem...
- Id. l. 25: (φύσιαν), *leg.* (φύσιν)
- Pag. 47, not. 2, l. 1: quod externos philosophos, ait Damascenus,
οὐσίαν... , *leg.* quod externos philosophos ait Da-
mascenus οὐσίαν...
- Pag. 48, not., l. 5: spectata qua, *leg.* spectata quæ,
- Pag. 55, not. 1: id., id.,... *leg.* Fons Scientiæ, I^a Pars
- Pag. 72, not. (2) *leg.* (1) — id., id., l. 8: dans les choses mê-
mes... Et encore, *leg.* dans les choses mêmes...,
et encore,
- Pag. 87, l. 19: proindeque hominum disceptatione, *leg.* proinde
quæ hominum in disceptationem
- Pag. 89, l. 5: incensum, *leg.* in censum.

Joannis
2142

THE INSTITUTE OF MEDICAL STUDIES
10 ELMCLIFF PLACE
TORONTO 5, CANADA

2142

